

LAPSEN PERHEKÄSITYS JA SUHDE VANHEMPIIN ERON JÄLKEEN

Eliisa Vainio

Kasvatustieteen
pro gradu -tutkielma
Kevät 2013
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Vainio, Eliisa. LAPSEN PERHEKÄSITYS JA SUHDE VANHEMPIIN ERON JÄLKEEN Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto opettajankoulutuslaitos, 2013. 82 sivua. Julkaisematon.

Avioerot ja perheiden moninaisuus on lisääntynyt. Sen myötä tarve tutkia perhesuhteita ja perhekäsityksiä on kasvanut. Tutkimuksen aineisto on kerätty osana monitieteistä *Children's Emotional Security in Multiple Family Relations (EMSE)* –tutkimusprojektia, jossa kartutettiin tietoa nykyajan lasten elämästä sekä selvitettiin moninaisissa ja haastavissa perhesuhteissa elävien lasten emotionaalisen turvallisuuden rakentumista.

Tämän tutkimuksen aineisto koostui yhdentoista 7–15-vuotiaan vanhempiensa eron kokeneen lapsen teemahaastattelusta. Teemahaastatteluiden tukena aineiston analyysissä käytettiin verkostokarttoja ja aikajanoja. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksen tarkoitus oli tutkia eron kokeneiden lasten perhekäsityksiä ja suhdetta vanhempiinsa. Lapset saivat itse määritellä, keitä heidän perheeseensä kuuluu ja kertoa suhteestaan kumpaankin vanhempaansa. Aiemmin lasten perhekäsitystä ja suhdetta vanhempiin on tutkittu lähinnä aikuisten näkökulmasta. Tutkimus paikantuu osittain sosiologisen kriittisen lapsuustutkimuksen kentälle, jossa nähdään lapsi aktiivisena toimijana omassa elämässään. Toisaalta tutkimuksessa on myös kehitykseen ja vanhemmuuteen liittyvä psykologinen näkökulma.

Haastatellut lapset rakensivat vanhempiensa eron jälkeisen perhettä koskevan käsityksensä yksilöllisesti. Myönteisimpinä tilanteina koettiin yhdessäolo perheen kanssa. Kielteisimpiä tunteita herättivät riidat. Lasten vanhempisuhteet näyttäytyivät enimmäkseen lämpimiä tunteita sisältävinä vuorovaikutteisina suhteina. Vaikka tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia vanhempiensa eron kokeneiden lasten käsityksiä, tutkimus tuo esille, että vanhempien eron jälkeenkin lapsen ja vanhemman suhde voi pysyä läheisenä ja tulokset tarkentavat ymmärrystä moninaisissa perhetilanteissa olevien lasten käsityksistä perheestään.

Avainsanat: lapset, perhekäsitys, vanhempi-lapsisuhde, avioero

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LAPSEN PERHE.....	7
	2.1 Perhesuhteiden muutosten analyysia.....	7
	2.2 Tilastot ja barometrit perhekäsitystä tuottamassa.....	8
	2.3 Eron jälkeiset käytänteet ja perhemuodot.....	10
	2.3.1 Eron jälkeiset lapsen huoltajuuteen liittyvät sopimukset.....	10
	2.3.2 Uusiperhe ja yhden vanhemman perhe.....	12
	2.4 Lapsen näkökulma perheeseen.....	12
3	LAPSEN JA VANHEMMAN SUHDE.....	15
	3.1 Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tarkastelun viitekehyksiä.....	15
	3.2 Lapsen ja vanhemman yhteinen aika.....	19
	3.3 Lapsen ja biologisten vanhempien suhde eron jälkeen.....	21
	3.4 Vanhemmuus lapsen näkökulmasta.....	24
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	27
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
	5.1 Lapsen käsitykset tutkimuskohteena.....	28
	5.2 Aineisto ja tutkittavat.....	29
	5.3 Aineistonkeruumenetelmät.....	30
	5.4 Analyysimenetelmä.....	36
	5.5 Tutkimuksen eettisyys.....	39
6	LAPSEN PERHE JA PERHESUHTEET.....	41
	6.1 Lapsen perhe verkostokarttojen avulla tarkasteltuna.....	41
	6.2 Biologiset vanhemmat lapsen verkostokartalla.....	43
	6.3 Vanhempien uudet puoliset ja seurustelukumppanit lapsen verkostokartalla.....	44
	6.4 Myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita perheessä.....	46
7	VUOROVAIKUTUS JA TUNTEET LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISESSÄ SUHTEESSA LAPSEN KERTOMANA.....	48
	7.1 Lapsen viettämä aika vanhemman kanssa.....	48
	7.2 Myönteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsen ja vanhemman suhteessa.....	52
	7.3 Vanhempien kiintymyksen osoittaminen.....	53
	7.4 Kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsen ja vanhemman suhteessa.....	55

7.5 Vanhempien sääntöjen yhdenmukaisuus lasten kertomana.....	56
8 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA.....	59
8.1 Lasten perhekäsitykset eron jälkeen.....	59
8.2 Lasten suhde vanhempiin.....	63
8.3 Tutkimuksen luotettavuus.....	67
8.4 Yleistettävyyys ja rajoitukset.....	68
8.5 Jatkotutkimushaasteita.....	69
LÄHTEET.....	71
LIITTEET.....	78

1 JOHDANTO

Avioerojen ja uusperheiden määrät ovat kasvaneet. Sen myötä tarve tutkia eroperheiden perhesuhteita ja lasten käsityksiä perheestä on ajankohtainen. Perheestä, perhearvoista ja -käsityksistä puhuttaessa haasteena on perheen määrittely, jota on hankaloittanut perhemuotojen moninaistuminen (Pajanen 2007, 7). Ydinperheeseen nojaavaa perhekäsitystä on kritisoitu liian yleistävänä näkemyksenä perheestä (ks. Morgan 2011; Nätkin 2003). Perhesuhteita määriteltäessä tulisi ottaa huomioon eri perheenjäsenten näkökulmat (Rönkä & Kinnunen 2002, 5; Smart, Neale & Wade 2001).

Avioeroja oli Suomessa 13 469 vuonna 2011 (SVT 2011b). Useammassa kuin joka neljännessä kouluikäisen lapsen perheessä vanhemmat olivat eronneet (Kaikkonen & Hakulinen-Viitanen 2012). Vanhempien avioero on nähty lapsen elämän riskitekijäksi, joka on yhteydessä muun muassa käyttäytymisongelmiin, koulusuoriutumiseen ja sosiaalisiin suhteisiin (Amato & Cheadle 2008; Pulkkinen 2002, 18). On havaittu, että ne lapset, jotka säilyttävät hyvän suhteen kumpaankin vanhempansa myös eron jälkeen voivat paremmin kuin ne, joiden suhde jompaankumpaan tai kumpaankin vanhempaan on eron jälkeen huonontunut (Harper & Fine 2006; Pryor & Rodgers 2001). Erityisesti isien aktiivisella läsnäololla lapsen elämässä ja kasvatuksessa on myönteisiä vaikutuksia lapsen myöhempään elämään (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid & Bremberg 2008). Haasteena isän ja lapsen välisessä suhteessa on se, että suurin osa lapsista jää eron jälkeen asumaan äitinsä kanssa (SVT2011a). Vuonna 2011 lähes kaikki eronneet äidit tapasivat lapsiaan kuukausittain, mutta neljännes eroperheiden lapsista tapasi isäänsä harvemmin kuin kerran kuussa (Kaikkonen ym. 2012).

Vanhempien eron kokeneiden lasten elämää on tutkittu useimmiten vanhempien näkökulmasta (Smart 2003; Smart ym. 2001). Perheen ja perhesuhteiden tarkasteluun on kaivattu eri näkökulmia, jotta kaikkien osapuolten ääni saataisiin kuuluviin (Pösö 2008). Erityisesti lapsen näkökulmaa on kaivattu eron jälkeisen elämän tutkimukseen. Hokkanen (2005, 172) peräänkuuluttaa tutkimusta siitä, kuinka lapsi kokee vanhempiensa eron. Valkonen (2006, 100) puolestaan

kaipaa vanhemmuuden tutkimista lasten kokemusten ja ajatusten näkökulmasta.

Vanhemmuuden keskeisenä tehtävänä on lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vastaaminen antamalla emotionaalisen lämpimyden kautta tukea lasten kasvavalle itsenäistymisentarpeelle käyttäen samalla kontrollia lapsen toiminnan ohjaaminen ja valvominen (Alasuutari 2004, 22–23). Auktoritatiivisella ja lapsikeskeisellä kasvatusilmapiirillä on todettu olevan paljon myönteisiä vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen (mm. Baumrind 1989; Pulkkinen 1996; 2002). Alasuutarin (2004, 23) mukaan usein tehdään oletus siitä, että auktoritatiivinen ja lapsikeskeinen kasvatusilmapiiri on mahdollinen vain kahden vanhemman ydinperheessä. Tämä oletus herätti kiinnostukseni tutkia, kuinka lapset kertovat emotionaalisen lämpimyden ja kontrollin ilmenevän vuorovaikutuksessaan vanhempiansa.

Psykologisessa perhetutkimuksessa perhe nähdään systeeminä, jossa mikrotaso käsittää perheenjäsenet yksilöinä, heidän väliset suhteensa, vuorovaikutuksen sekä vuorovaikutuksen laadun, hierarkkisuuden ja suunnan (Rönkä & Kinnunen 2002, 6). Makrotason tarkastelussa puhutaan perheen vuorovaikutuksesta perheen ulkopuolisiin ryhmiin, kuten sukulaisiin, eri instituutioihin tai kulttuuriin (Rönkä & Kinnunen 2002, 6). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan perhettä mikrotasolla. On kuitenkin huomioitava, että perhesuhteet ovat osaltaan myös yhteiskunnan säätelmiä ja kulttuuristen mallien muovaamia (Sevón & Notko 2008, 18).

Tämän tutkimuksen kohteena on eron kokeneiden lasten perhekäsitys sekä lasten suhde vanhempiinsa heidän kertomanaan. Aineisto on kerätty osana monitieteistä *Children's Emotional Security in Multiple Family Relations (EMSE)* - tutkimusprojektia, jonka tarkoituksena on saada uutta teoreettista tietoa nykyajan lasten elämästä, selvittää moninaisissa ja haastavissa perhesuhteissa elävien lasten emotionaalisen turvallisuuden rakentumista sekä saada selville, kuinka perheiden ja lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia voitaisiin tukea.

2 LAPSEN PERHE

Perhesuhteet poikkeavat muista ihmissuhteista. Sukulaisuuteen ja laillisiin sopimuksiin pohjautuvat perhesuhteet ovat usein pitkäkestoisia ja käsittävät perheen omia tapoja ja rutiininomaisia vuorovaikutustilanteita (Sevón & Notko 2008). Perheen vuorovaikutuksellisen ilmapiirin sisälle on kuitenkin ulkopuolisen vaikea päästä, koska perheissä pidetään usein yllä kulisveja (Rönkä & Kinnunen 2002, 6-7). Tämä tuo oman haasteensa perhesuhteiden tutkimiseen. Tämä tutkimus nojaa postmodernille tavalle kyseenalaistaa ydinperhekäsitys. Perhe nähdään läheissuhteiden verkostona, jota perheenjäsenet muokkaavat ja rakentavat itse uudelleen (Finch 2007).

Tässä luvussa käsittelen ensin perhesuhteiden muutoksia eri näkökulmista. Sen jälkeen otan käsittelyyn av(i)erojen tuomat erilaiset perheet ja käytänteet. Lopuksi kuvailen eri tutkimusten valossa, kuinka lapset määrittävät perhettään.

2.1 Perhesuhteiden muutosten analyysia

Perhe-elämän on nähty olevan muutoksessa. Nykyajan perheet ovat moninaistuneet läheissuhteiden uudelleenrakentamisen ja uudelleenmäärittelyjen kautta (Finch 2007, 68–69). Kriittinen perhetutkimus suhtautuu perhe-elämän ja ihmissuhteiden muutoksiin siten, että perhesuhteiden muutoksia ei automaattisesti nähdä kielteisenä ilmiönä (Nätkin 2003, 9). Kriittinen perhetutkimus pyrkii ”tarkistamaan, purkamaan sekoittamaan ja järjestämään kaavamaisuuksiin pitäytyvää perheajattelua” (Nätkin 2003, 8). Tämän tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on kriittisen perhetutkimuksen mukaisesti perhekäsitteen kyseenalaistaminen (Nätkin 2003, 10).

Parisuhteen muutokset, kuten avio- ja avoerojen lisääntyminen, ovat olleet vaikuttamassa perheiden yksilöllistymiseen (Rönkä & Kinnunen 2002, 5). Giddensin (1992, 58) mukaan parisuhteisiin ryhdytään nykyään suhteen itsensä vuoksi, ja suhde jatkuu niin pitkään kuin kumpikin osapuoli näkee sen tyydyttävänä. Tällaisesta parisuhteesta Giddens (1992, 58) käyttää nimitystä ”puhdas suhde”. Parisuhde ja perhe on nähty olevan vaikea erottaa toisistaan, koska toisaalta perheen on ajateltu perustuvan juuri parisuhteen varaan (Kuronen 2003, 104–106). Toiseksi perhesuhteiden muutosten syyksi on ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa

nähty individualismi. Beck ja Beck-Gernsheim (2002) väittävät, että perhesuhteet ovat menettämässä merkitystään individualismin myötä. Nykyään jokaisella on mahdollisuus ja jopa pakko päättää elämänsä kulusta. Beckin ja Beck-Gernsheimin (2002, 97) mukaan ihmiset ovat linkittyneet toisiinsa instituutioiden kautta, jotka on tyypillisesti tarkoitettu yksilöille, ei kokonaisille perheille. Osin tämän vuoksi ihmissuhteet ovat ohuempia ja haavoittuvampia kuin aiemmin (Beck & Beck-Gernsheim 2002, 97).

Jallinoja (2006) on kuvannut 2000-luvun suomalaisessa mediakeskustelussa tapahtunutta familistista käännettä, joka sisälsi ajalle tyypillistä individualismin kritiikkiä. Jallinoja (2006) tarkoittaa familistisellä käännteellä julkisessa keskustelussa olevaa perhearvojen korostamista ja moralistisesti sävytynyttä keskustelua perheestä. Familistisessä puheessa korostettiin toisaalta oikeutta valita, toisaalta taas luotiin ihannetta ydinperheen mallista (Alasuutari 2004, 17; Jallinoja 2006, 102). Keskustelussa kritisoitiin yltiöindividualismia, joka oli kirjoitusten mukaan vienyt ihmiset liian kauaksi toisistaan. Tämä tulee lähelle Beckin ja Beck-Gernsheimin (2002) ajatusta siitä, että individualistinen, yksilöön perustuva elämä tuottaa ohuempia ja haavoittuvaisempia ihmissuhteita. Jallinojan (2006, 159) mukaan individualismin vastavoimaksi syntyneen familismin myötä vankentui halu liittää ihmisiä yhteen myös perheen ulkopuolella. Eri alojen ammattilaisten yhteistoimia haluttiin lisätä, mutta ei tultu ajatelleeksi, että samalla myös kasvatusvastuu saattaisi siirtyä enemmän ammattilaisille, joten familismin toivoma perheyhteys jäisi vahvistumatta (Jallinoja 2006, 159, 269). Familismin ideologisina peruspilareina olivat kotiäitiys ja hyvä vanhemmuus, joista tuli Jallinojan mukaan ”suomalaisen familismin ydin” (Jallinoja 2006, 97).

2.2 Tilastot ja barometrit perhekäsitystä tuottamassa

Ydinperheellä tarkoitetaan yleensä isän, äidin ja biologisen lapsen tai lasten muodostamaa perhettä, jonka yhtenä tärkeänä tehtävänä on lasten sosiaalistaminen yhteiskuntaan. Nätkin (2003, 16) jakaa perhekeskustelun moderniin ja postmoderniin ajattelutapaan perheestä. Modernille tavalle on tyypillistä ajatella perheen rakentuvan ydinperheelle, kun taas postmodernille tavalle on tyypillistä kyseenalaistaa ydinperheelle rakentuva perustahakuisuus (Nätkin 2003, 16). Ydinperhettä ei enää

nähdä ”ainoana oikeana” tapana olla perhesuhteessa. Perhettä ei pidetä yleisten kriteerien kautta määrittävänä käsitteenä, vaan henkilökohtaisten mieltymysten ja kiintymyksen sekä yhdessä olemisen tuloksena (Jallinoja 2000, 193; 195). Tämä tutkimus paikantuu lähinnä postmodernille tavalle käsitellä perhettä.

Tilastot tuottavat tietynlaista käsitystä perheestä, koska perheen muodostus liitetään asunnon jakamiseen (Kartovaara 2007, 48.) Esimerkiksi yhteishuoltajuutta ei tyypillisesti oteta huomioon tilastoissa (Pietiläinen & Nikander 2011). Lapsella voi olla tilastojen valossa vain yksi koti, vaikka hän käytännössä vuorottelisikin asumista kummankin vanhempansa luona (Kartovaara 2007). Myös perhevapaiden lähtökohtana on ydinperhe, mikä on Castrénin (2009) mukaan ymmärrettävää, koska nykyajan moninaiset, useaan kotitalouteen jakautuneet perhesuhteet vaikeuttavat yhteiskunnan tukeen oikeutettujen määrittelyä. Perhe käsitetään yhteiskunnassa juuri asunnon jakamisen kautta. Castrénin mukaan tällainen ydinperheen näkökulmasta lähtevä yhteiskunnallinen ohjaus saa aikaan tietynlaista käsitystä perheen tehtävistä ja jakautumisesta.

Biologisia sukulaisuussuhteita ei nykyisestä tilastoinnista ole mahdollista selvittää aukottomasti (Castrén 2009, 12). Etäperheitä, siis perheitä, jotka muodostuvat yhdestä etävanhemmasta ja hänen päättäneestä avioliitostaan olevista lapsista, ei lasketa tilastollisesti perheiksi lainkaan, vaikka lapset eläisivätkin puolet ajasta toisen vanhempansa luona, jos heidän vakituinen asuinpaikkansa on heidän toisen vanhempansa luona. Yksi perheenjäsen voidaan luokitella tilastollisesti kuuluvaksi siis vain yhteen perheeseen, vaikka käytännössä henkilöt usein kokevat kuuluvansa useampaan kuin yhteen perheeseen. (Castrén 2009, 12.) Perhebarometrit antavat tilastoja paremman kuvan suomalaisten perhekäsityksistä (Paajanen 2007, 7).

Vuoden 2007 perhebarometrissa (Paajanen 2007) tutkittiin suomalaisten perhekäsityksiä ja verrattiin sitä vuoden 1997 tehtyyn Perhebarometriin. Perheen määrittelyssä on tuona kymmenen vuoden aikana tapahtunut verrattain vähän muutoksia. Tutkimuksen tulosten mukaan käsitykset perheestä ovat hieman suvaitsevampia kuin aikaisemmin; perhe ymmärretään monimuotoisempaan kokonaisuutena kuin aiemmin, vaikka ydinperhettä pidetäänkin edelleen ihanteellisena vaihtoehtona. Parisuhde nähtiin tärkeäksi perheen määrittäjäksi. Sukulaisuussuhdetta pidettiin tärkeämpänä perheen määrittäjänä kuin vahvaa tunnesidettä yhdessä asuvien kesken. Entistä harvemmat pitivät perheenä

lapsettomia aviopareja tai samassa taloudessa asuvia ihmisiä, jotka eivät ole sukua keskenään. (Paajanen 2007, 23–32.) Koska perhebarometrit ovat kyselyyn pohjaavia tutkimuksia, ne eivät kuitenkaan anna tyhjentävää kuvaa lapsesta, vanhemmuudesta ja kasvatuksesta, ja ne antavat aikuisen näkökulman perheestä. (ks. Hirsjärvi & Perälä-Littunen 1998). Sen vuoksi on tärkeää tutkia perhesuhteita myös lasten näkökulmasta käyttäen laadullisen tutkimuksen menetelmiä.

Morganin (2011; 1996) mukaan perhettä ei tulisi nähdä passiivisena perherakenteiden muodostamana olemassaolona (being family), vaan perhe muodostuu hänen mukaansa yhteisen tekemisen kautta (doing family), erilaisten perhekäytäntöjen myötä. Morgan näkee myös vanhemmuuden, äitiyden ja isyyden verbinä (mothering, fathering). Hänen mukaansa vanhemmuus ei ole passiivista, vaan rakentuu erilaisista käytännöistä. Morgan ehdottaa jopa koko perhe-käsitteen poistamista, koska useimmiten perheestä puhuttaessa viitataan hänen mukaansa pelkästään suhteisiin vanhempien ja lasten välillä. Oman haasteensa perheen käytäntöjen rakentamiseen tuo vanhempien ero. Tuolloin perheen käytännöt rakennetaan uudelleen

2.3 Eron jälkeiset käytänteet ja perhemuodot

Ydinperheen normin tilalle on tullut monia tapoja olla perhe (Smart ym. 2001, 43). Kun pariskunta eroaa, perheen läheissuhteet muuttuvat ja rakentuvat uudelleen. Myös sukulaisuussuhteet joudutaan eron jälkeen usein määrittelemään uudelleen (Castrén 2008).

2.1.1 Eron jälkeiset lapsen huoltajuuteen liittyvät sopimukset

Eron jälkeen tulee sopia lapsen asumiseen, huoltajuuteen ja tapaamisjärjestelyihin liittyvistä asioista. Lailla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) on tarkoitus suojata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi myös eron jälkeen. Suomessa ihanteellisimpana tilanteena on nähty, että molemmat vanhemmat vastaisivat eron jälkeenkin yhdessä lapsen asioista (Kuronen & Hokkanen 2008, 122). Vuonna 2011 suurin osa (93 %) suomalaisista eroavista vanhemmista sopi yhteishuoltajuudesta, ja kuudelle prosentille äideistä ja vajaalle yhdelle prosentille isistä myönnettiin yksinhuoltajuus eron jälkeen (THL 2011).

Huoltajalla on oikeus päättää siitä, miten lapsen hoito, kasvatus, asuinpaikka ja muut henkilökohtaiset asiat on järjestetty (THL 2011). Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella, esimerkiksi avoliitossa, eikä isyyttä ole tunnustettu, lapsen huoltaja on äiti (Sutinen 2005, 10). Yhteishuoltajuus edellyttää, että lasten vanhemmat pystyvät yhdessä sopimaan lapsen asioista (Sutinen 2005, 10). Yhteishuoltajuudesta huolimatta lapsen kanssa asuva vanhempi saattaa päättää käytännössä monista lapsen asioista (Sutinen 2005, 10). Hokkasen (2005, 172) tulokset äitien ja isien kokemuksista eron jälkeisestä yhteishuoltajuudesta osoittivat, että lasten äidit kokivat usein olevansa yksinhuoltajia. Isät taas kokivat, että heillä ei ollut tarpeeksi vaikutusta lasten elämään yhteishuoltajuudesta huolimatta.

*Lähivanhemmall*a tarkoitetaan vanhempaa, joka asuu pääsääntöisesti lapsen kanssa, kun taas *etävanhemmall*a tarkoitetaan vanhempaa, joka ei asu lapsen kanssa (Kuronen & Hokkanen 2008, 27). Uskomukset lähivanhemman läheisyydestä ja etävanhemman etäisyydestä voivat olla joskus harhaanjohtavia (Hokkanen 2005, 113). Huttunen (2001, 99) on käyttänyt etävanhemmasta myös termiä *tapaajavanhemp*i. Eron jälkeinen vanhemmuus on hyvin sukupuolittunutta (Kuronen 2003, 107–108). Puhutaan lähi- ja etävanhemmista, vaikka mielikuvissa usein liitämme näihin määritelmiin lähiäidin ja etäisän (Kuronen 2003, 108). Suurin osa eron kokeneista lapsista asuu tilastojen mukaan äitinsä luona (SVT 2011 a). Tilastoja tulkitessa tulee kuitenkin huomioida aiemmin mainittu seikka, että yhtä lasta ei voi tilastoida kuin yhteen perheeseen, joten esimerkiksi vuoroasumista, jossa lapsi asuu käytännössä kummankin vanhempansa luona vuorotellen, ei tilastoida (SVT 2011 a).

Vuoroasumisella tarkoitetaan asumisjärjestelyä, jossa lapsi asuu vuorotellen, puolet tai lähes puolet ajasta kummankin vanhemman luona (Smart ym.2001, 125). Vuoroasumisen on nähty olevan aidosti jaetun vanhemmuuden edellytys eron jälkeen (Green 2005; Smart ym. 2001, 125). *Jaetulla vanhemmuudella* tarkoitetaan sitä, että kumpikin vanhempi osallistuu aktiivisesti lapsen elämään (Green 2005). Huttunen (2001, 174–176) kuvailee jaetun vanhemmuuden ideaa hoivatyönä, joka pystytään puolittamaan kummankin vanhemman kesken. Vanhemmuutta ei tällöin jaeta erilaisiin äidin ja isän rooleihin sukupuolen mukaan. Jaetun vanhemmuuden ideana on, että vanhempi sitoutuu jakamaan vastuun vanhemmuudesta niin hoivan ja huolenpidon osalta kuin ulkoisten edellytysten, kuten elannon hankkimisen osalta (Huttunen 2001, 174–176).

2.1.2 Uusperhe ja yhden vanhemman perhe

Lapsiperheitä oli suomalaisten tilastojen mukaan vuonna 2011 lähes 581 000, joista yhden vanhemman perheitä oli noin viidennes ja uusperheitä 9,1 % (SVT 2011a). Tilastokeskuksen määrittelyssä perheeksi katsotaan 1) avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä suhteessa elävät henkilöt ja heidän yhteiset tai toisen puolison lapset, 2) lapsettomat avio- ja avoparit ja 3) isä tai äiti lapsineen (Paaajanen 2007, 9).

Termiä puolisisarus käytetään tilanteista, joissa vanhemman uuteen liittoon syntyy uusia lapsia ja termiä uussisarus, jos vanhemman uuden puolison aiemmassa liitossa on syntynyt lapsia (Ritala-Koskinen 2001). Brobergin (2010, 11) mukaan menneisyyden suhteilla on uusperheen toimivuuden ja kokonaisuuden kannalta keskeinen tehtävä. Ne myös väistämättä vaikuttavat uusperheen elämään ja ihmissuhdeverkostoon.

Broberg (2010) tutki uusperheissä elävien lasten hyvinvointia ja voimavaroja äitien näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan onnistunut etäisän ja lapsen suhde on lapsen hyvinvoinnin edistäjä uusperheessä. Broberg löysi kolme erilaista uusperhetyyppiä ihmissuhdeverkoston näkökulmasta tarkasteltuna: 1) ihanteena ja tavoitteena ydinperhe, 2) monia suhteita arvostava suurperhe ja 3) vahvan parisuhteen malli. Näistä monia suhteita arvostava suurperhe oli Brobergin tutkimuksessa yleisin perhetyyppi. Brobergin tutkimuksen mukaan uusperhe ei ole riski lapsen hyvinvoinnille, mutta perheen voimavarojen muutosten myötä lapsen hyvinvointi saattaa muuttua. Lasten ongelmien ja uusperheen toimimattomalla ihmissuhdeverkostolla oli yhteys. Toisaalta uusperheiden äidit kokivat uusperheiden sisäiset suhteet perheen ulkopuolisia suhteita (kuten suhde etäisään) tärkeämmäksi. (Broberg 2010.) Uusperheen rakentumista on kuvailtu perheyden saavuttamiseksi, joka Brobergin mukaan (2010, 22) tarkentuu perhetunteeksi, johon yhdistyy yhteenkuuluvuudentunne sekä yhteiset säännöt kaikille yhteiseen toimintakulttuuriin liittyville henkilöille. Vaikka yhteiset säännöt muokkaavatkin perheyden tunnetta, perheys näyttäytyy perheen eri jäsenille eri tavalla (Broberg 2010, 22).

2.4 Lapsen näkökulma perheeseen

Samaan perheeseen kuuluvilla henkilöillä, jopa sisaruksilla, voi olla erilaisia näkemyksiä perheestään (Galinsky 2000; Rönkä & Sallinen 2008; Smart ym. 2001,

42–66). Perhekäsityksiä ja -suhteita tutkittaessa eri perheenjäsenten, ja myös lasten, näkemykset tulisi ottaa huomioon (Finch 2007). Viime aikoina lasten mielipiteiden kuuleminen on otettu huomioon muun muassa lapsen toimijuutta koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Bjerke 2011; Tuononen 2008). Lapsen mielipiteen kuulemista vahvistaa myös UNICEFin vuoden 1989 lasten oikeuksien sopimus, jonka tavoitteena on edistää lasten oikeuksia, hyvinvointia sekä toimijuutta perheissä ja yhteiskunnassa (UNICEF 2013). Tämän tutkimuksen lähtökohtana on uuden lapsuustutkimuksen näkemys lapsesta yksilönä, jolla on oikeus tulla kuulluksi (ks. Alanen 2009). Seuraavassa kuvailen aikaisempien tutkimusten havaintoja lasten kokemuksista ja käsityksistä perheestä.

Lapsen näkökulmasta eron jälkeiseen perheeseen kuuluu useimmiten kummatkin hänen biologisista vanhemmistaan, paitsi silloin, kun lapsen suhde toiseen biologiseen vanhempaan on katkennut (Ritala-Koskinen 2003, 127). Esimerkkeinä tällaisesta vanhemman ja lapsen suhteen purkautumisesta Ritala-Koskinen esittää vanhempien kuoleman, tai vanhemman teot, jotka ovat lasten silmissä olleet sellaisia, että lapsen kiintymys vanhempaan on murentunut. Se, että aikuiset usein haluavat rakentaa uusperheestä selkeärajaisen ydinperheen kaltaisen perheen, voi osaltaan vaikuttaa lapsen perhekäsitykseen (Ritala-Koskinen 2003, 127).

Lukiolaisten perhekäsityksiä tutkineet Vidén ja Ollila (2004) havaitsivat, että nuorten perhekäsitys muodostuu enimmäkseen ydinperheen pohjalta. Vaikka nuoret hyväksyivät muitakin perhemuotoja, oli ydinperhe kuitenkin se, mihin muita perhemuotoja verrattiin. Sitoutuneisuus nähtiin perheen edellytyksenä. Perhe nähtiin turvapaikkana, johon liittyy yhteenkuuluvuudentunne. Lukiolaisten mukaan hyvä perhe nähtiin rakastavana ja onnellisena. Huonossa perheessä taas oli nuorten mukaan väkivaltaa ja päihdeongelmia.

Lapsen näkökulmasta alkuperäisen perheen perhe-elämä ei pääty vanhempien eroon (Smart ym. 2001, 42). Samanlaisia tuloksia on saanut myös Linnavuori (2007, 158–160), jonka tutkimukseen osallistuneet vuoroasuvat lapset kokivat pääosin, että heillä on kaksi kotia, mutta yksi perhe. Lapset määrittelevät perheensä enemmänkin perhesuhteina kuin perherakenteina, ja pitävät huolenpitoa ja kunnioitusta perhesuhteissaan huomattavasti merkittävämpänä kuin sitä, minkä kokoinen ja muotoinen heidän perheensä on (Smart ym. 2001, 42–66). Lapset

rakentavat aktiivisesti ihmissuhteita uudelleen vanhempiensa eron jälkeen ja uudelleenmäärittelevät perhettään (Smart ym. 2001 67

Riggin ja Pryorin (2007) tutkimuksessa uusiseelantilaiset lapset saivat määritellä omaa perhettään. Suurin osa tutkimuksen lapsista oli määritellyt perheensä hyvin realistisesti. Tutkimukseen osallistuneiden lasten tapa käsittää perhe monimuotoisena ja uudelleenneuvoteltavana ihmissuhteiden verkostona on Riggin ja Pryorin mukaan merkki siitä, että lapset ovat sopeutuneet perhesuhteiden muutoksiin hyvin. Smart ja kumppanit (2001, 42–56) havaitsivat tutkimukseensa osallistuneilla lapsilla kaksi eri tapaa hahmottaa eron jälkeinen perheensä. Toisessa tavassa (closed family boundaries) tutkija ei pystynyt tekemään eroa sen suhteen, onko kyseessä eroperhe vai ydinperhe. Tällaisiin perhepiirroksiin oli piirretty lapsen biologiset vanhemmat ja mahdolliset sisarukset. Näissä tapauksissa vanhempien tapaaminen oli järjestetty niin, että se palveli vahvaa vanhemman ja lapsen suhdetta. Toinen lapsen tapa hahmottaa perhettään oli laajempi (open family boundaries). Tällöin lapset pitivät perheenään isompaa joukkoa, johon saattoi kuulua lasten vanhempien uudet puoliset ja heidän sukulaisensa. Jotkut lapset näkivät, että heillä oli perheessä kaksi puolta, kuin kaksi perhettä. Tosin perheiden väliset rajat olivat läpäiseviä. Jos lapsella ei ollut läheistä suhdetta biologiseen vanhempaan, lapsi rakensi läheisemmän suhteen vanhemman uuteen puolisoon. Lapset kuitenkin erottelivat biologisen vanhempansa ja sosiaalisen vanhempansa riippumatta siitä, kuinka paljon he viettivät aikaa biologisen vanhempansa kanssa. (Smart ym. 2001, 42–56.)

Se, pitikö lapsi vanhempansa uudesta puolisoista vai ei, saattoi Smartin ja kumppaneiden mukaan johtaa siihen, pitikö lapsi tätä perheeseensä kuuluvana vai ei. (Smart ym. 2001, 48–49). Myös luottamus ja kunnioitus näyttäytyivät lapsen puheessa tärkeinä asioina, ja joskus suhde vanhemman uuteen puolisoon saattoi tulla tärkeämmäksi kuin suhde biologiseen vanhempaan (Smart ym. 2001, 55; 59). Se, kuinka vanhemmat hoitavat avioeroon liittyvät muutokset, vaikuttaa lapsen selviytymiseen erosta. Myös hyvä suhde kumpaankin vanhempaan nähtiin lapsen hyvinvointia edistävänä tekijänä vanhempien eron jälkeen (Pryor & Rodgers 2001, 138).

3 LAPSEN JA VANHEMMAN SUHDE

Vanhemmilla on nykyään yhä enemmän tietoa kasvatuksesta ja vanhemmuudesta, mikä on tuonut sekä haasteita että mahdollisuuksia vanhemmuudelle (Rönkä & Kinnunen 2002, 4). Työn ja kodin yhteensovittaminen, verkostojen väheneminen tai jopa niiden puuttuminen kokonaan sekä perherakenteiden muutokset ovat tuoneet nykyajan perheille yhä enenevässä määrin haasteita arkielämästä suoriutumiseen (Rönkä & Kinnunen 2002, 4–5). Vanhempien lisääntynyt tieto lasten kehityksestä ja kasvatuksesta on toisaalta Alasen mukaan (2001) lisännyt vanhempien keskuudessa lasten näkökulman huomioimista kasvatuksessa, ja lapsen mielipiteet ja näkemykset otetaan aikaisempaa paremmin huomioon (ks. myös Alanen 2004, 229). Gabbin (2008, 99–108) mukaan vanhemmuuteen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa painotetaan nykyään lapsikeskeistä, lapsen tarpeita huomioon ottavaa vastuullista vanhemmuutta, jossa vanhemmat neuvottelevat lasten kanssa säännöistä ja käytänteistä. Tässä luvussa kuvailen aluksi vanhemman ja lapsen välisen suhteen tarkastelun erilaisia lähestymistapoja ja näkökulmia. Tämän jälkeen kuvailen lapsen ja vanhemman yhteistä ajankäyttöä. Lopuksi esittelen aiempaan tutkimukseen perustuvia lasten kuvailuja hyvästä vanhemmuudesta.

3.1 Vanhemman ja lapsen välisen suhteen tarkastelun viitekehyksiä

Vanhemman ja lapsen suhdetta on lähestytty tutkimuksissa useista eri viitekehysistä. Bronfenbrennerin (1979) ekologisen teorian mukaan perhe on osa yhteiskuntaa. Lapsi on aikuisesta riippuvainen olento, joka kehittyy yhteydessä läheisiin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Belskyn (1984) mukaan vanhemmuutta ja sen laatua määrittävät kolmenlaiset tekijät: vanhemman oma persoonallisuus, kontekstuaaliset tekijät sekä lapsen yksilölliset ominaisuudet. Kontekstuaalisiin tekijöihin Belsky sisällyttää vanhempien keskinäisen suhteen, sosiaalisen verkoston sekä vanhempien kokemukset työstä. Belskyn mallin mukaan myös vanhempien kehitysvaiheet, vanhempien keskinäinen suhde, sosiaaliset verkostot sekä vanhempien työ vaikuttavat epäsuorasti vanhempien persoonallisuuteen ja siten vanhemmuuteen ja lapsen kehitykseen.

Strukturalistisen ajattelun mukaan (Alasuutari 2004, 22–23) perheissä tulisi olla selkeät sukupolvirajat, ja puolisoiden välisten ja sisarusten välisten alarakenteden tulisi olla selkeät. Strukturalistinen teoria korostaa hierarkian merkitystä lapsen ja perheen ihanteelliselle toiminnalle. Tästä näkökulmasta vanhemmuuden tärkeänä tehtävänä on lapsen kehityksellisiin tarpeisiin vastaaminen eli lasten kasvavan itsenäistymistarpeen tukeminen, mutta samalla myös lapsen toiminnan ohjaaminen ja valvominen. Strukturalistisella ajattelulla on yhteisiä piirteitä auktoritatiiviseen ja lapsikeskeiseen kasvatustilapiiriin. Alasuutari (2004, 22–23) väittää, että strukturalistinen teoria sekä auktoritatiivinen ja lapsikeskeinen kasvatustilapiiri sisältävät oletuksen ydinperheestä ja että ne kyseenalaistavat yhden vanhemman perheiden kasvattajuuden.

Baumrindin (1966) jaottelu auktoritatiiviseen, autoritaariseen ja sallivaan kasvatustyyliin on ollut keskeinen vanhemmuutta koskeva malli jo 1960-luvulta lähtien. Baumrindin (1966) määrittelemänä vanhemmuustyyli on asenne, joka kuvaa vanhemman tapaa olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa erilaisissa tilanteissa luoden jokapäiväisen kasvatustilapiirin lapsen kanssa. Vanhemman käyttäytyminen (parenting behavior) ja vanhemmuuskäytännöt (parenting practise) taas ovat lapsen käyttäytymisen ohjausta (Darling & Steinberg 1993). Vanhemmuustyyli muodostaa kasvatustilapiirin vanhemman ja lapsen väliselle vuorovaikutukselle, joka on suhteellisen pysyvä (ks. esim. Aunola & Nurmi 2005; Darling & Steinberg 1993).

Baumrind (1966; 1989) jaotteli vanhemmuuden laadun seuraaviin kahteen pääulottuvuuteen: *kontrolloivuus* (control), josta on käytetty myös termiä vaativuus, ja *lämpimyy*s (warmth), josta on käytetty myös termiä sensitiivisyys. Näiden ulottuvuuksien pohjalta hän erotti toisistaan kolme eri kasvatustyyliä: auktoritatiivinen, autoritaarinen ja salliva vanhemmuus. Nämä tyylit eroavat toisistaan kontrollin määrässä ja kontrolloimisstrategioissa. Auktoritatiivinen vanhempi rohkaisee lastaan ilmaisemaan omia ajatuksia, ja neuvottelee yhdessä lapsen kanssa tavoista ja käytänteistä, mutta tekee kuitenkin itse lopulliset ratkaisut. Auktoritatiiviselle vanhemmalle on tyypillistä tiukka kontrolli kuitenkin lasta kuunnellen ja kannustaen. Lapsen sosioemotionaalille kehitykselle on havaittu olevan suotuisaa vanhemmuus, jossa lapselle asetetaan selkeät rajat, valvotaan tämän toimintaa sekä edellytetään oman kehityksen mukaista käytöstä. Autoritaarinen vanhempi määräilee ja pakottaa lapsen toimimaan ulkopuolisen normin mukaisesti.

Salliva vanhempi kontrolloi lapsia vähän, eikä rankaise lasta, jos tämä on tehnyt väärin.

Maccoby ja Martin (1983) laativat Baumrindin kasvatustyylien pohjalta nelikentän, joka korostaa vanhemman ja lapsen suhteen tunneulottuvuutta vanhemman kontrolloikeinojen lisäksi. Nelikentässä kontrolloivuus ja lämpimyys jakautuvat vanhemmuuden neljään eri kasvatustyyliin. Baumrindin luokitukseen he lisäsivät laiminlyöväen kasvatuksen, jossa ei ole kontrolloivuutta eikä emotionaalista lämpimyyttä.

Barber (1996) jaotteli kontrolloivuusulottuvuuden edelleen kahteen luokkaan: behavioraaliseen ja psykologiseen kontrolliin. Psykologisena kontrollina hän kuvasi vanhemman toimintaa, joka syyllistää ja manipuloi lapsen ajatuksia, käyttäytymistä tai tunteita, eli vaikuttaa tunteisiin vetoamalla. Behavioraalinen kontrolli viittaa toimintaan, jossa vanhempi säätelee kielloin ja rajoituksin lapsen ulkoista käyttäytymistä. Koska psykologisen kontrollin on ajateltu pitävän yllä lapsen psykologista riippuvuutta vanhemmasta ja vanhemman hyväksynnästä, sen on nähty vaikuttavan negatiivisesti muun muassa lapsen itsenäistymiseen, itseilmaisuun ja itsemääräytymiseen. (Barber 1996.) Viimeaikaisissa tutkimuksissa on havaittu, että kun vanhempi käytti syyllistävästä kasvatusta joinain päivinä paljon, näkyi se vielä seuraavana päivänäkin siten, että lapsi oli ahdistunut ja ärtynyt (Aunola, Tolvanen, Viljaranta & Nurmi 2013).

Psykoanalyttisessa tutkimusperinteessä on korostettu lapsen ja ensisijaisen vanhemman (yleensä äidin) tunnesiteen muotoutumista heti lapsen syntymästä lähtien). Bowlbyn (1951) kiintymyssuhdeteorian (attachment theory) mukaan kiintymyssuhteen kehittyessä vanhemman ja lapsen välille muodostuu sisäisiä työskentelymalleja (internal working models) lapselle tärkeistä ihmisistä ja suhteista heidän kanssaan. Lapsi käyttäytyy niin, että saa hoivaajansa varmimmin lähelleen ja pyrkii ehkäisemään käytöstä, joka saa vanhemman pois hänen luotaan. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsi ei voi olla kiinnittymättä hoitajaansa, vaikka hoiva ei olisikaan optimaalista. Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa on sittemmin kritisoitu sen äitikeskeisyydestä, kulttuurin merkityksen laiminlyömisestä sekä äidin ja lapsen suhteen näkemisestä yksisuuntaisena (esim. Vuori 2003, 49–50).

Psykoanalyttisessä näkemyksessä äiti nähdään ensisijaisena hoivaajana ja isän tehtävänä on irrottaa lapsi äidistä (Vuori 2003, 63). Winnicottin (1987)

kuvaus ”riittävän hyvästä äidistä”, joka myöhemmin laajennettiin koskemaan kumpaakin vanhempaa, viestii, että vanhemmuudessa ei tule pyrkiä täydellisyyteen, eikä myöskään odottaa lapseltaan täydellisyyttä. Riittävän hyvä vanhempi eläytyy lapsensa kanssa vastavuoroiseen suhteeseen ja rakentaa lapsen kehitystä tukevaa perheen tunneilmapiiriä, jossa myös vanhempien keskinäisellä suhteella on merkitystä (Kaimola 2005, 14–15).

Uudemmissa tutkimuksissa (esim. Demo & Cox 2000) on pyritty ottamaan huomioon myös lapsen suhde isään. Isien aktiivisella mukanaololla kasvatuksessa ja sitoutumisessa isyyteen on nähty olevan myönteisiä vaikutuksia lapsen myöhempään elämään (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid & Bremberg 2008).

Kiintymyssuhdeteoria on ollut yhdessä perheteorioiden kanssa vaikuttamassa emotionaalisen turvallisuusteorian syntyyn (Davies & Cummings 1994). Tämän näkemyksen mukaan (esim. Davies & Cummings 2004) lapsen emotionaaliseen turvallisuudentunteeseen (emotional security) vaikuttavat vanhempien keskinäinen suhde, lapsen ja vanhemman välinen suhde sekä vanhemman ohjaus- ja kasvatustyyli. Davies, Cummings ja Winter (2004) tunnistivat neljä perhetyyppiä erilaisten perheprofiilien ja emotionaalisen turvallisuuden perusteella. Koossapitävän (cohesive) perheen ihmissuhteet ovat vahvat ja lämpimät, ja perheenjäsenten itsenäisyyttä arvostetaan. Kietoutuneissa (enmeshed) perheissä on paljon erimielisyyksiä ja perhesuhteiden vuorovaikutus on heikkoa. Sitoutumattomissa (disengaged) perheissä on paljon vastoinkäymisiä, eivätkä perheenjäsenet tue toisiaan. Toimivissa (adequate) perheissä vanhempien psykologinen kontrolli on vahva ja perheenjäsenten välit ovat lämpimät ja sopuisat.

Pulkkinen (1996) on jaotellut vanhemmuuden lapsikeskeiseen ja aikuiskeskeiseen, joista hän myöhemmin (2002) alkoi käyttää käsitteitä lapsilähtöinen ja aikuislähtöinen vanhemmuus. Lapsilähtöisen kasvatuksen keskiössä ovat Pulkkisen (2002) mukaan vanhempien hyvä keskinäinen suhde, lapsen hyvä suhde isään ja äidin huolehtivainen suhde lapseen. Auktoritatiivinen ja lapsikeskeinen vanhempi ottaa huomioon lapsen persoonan ja kehittymistarpeet. Tämä luo oman haasteensa erityisesti eron jälkeiseen vanhemmuuteen, jossa parisuhde on päättynyt, mutta kasvatustuu pyritään jakamaan kummankin vanhemman kesken (Alasuutari 2004, 22).

Perhesuhteiden neljä ulottuvuutta, biologinen, juridinen, sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus (Ritala-Koskinen 2001, 54–60), nähdään usein lapsi-vanhempisuhteiden ulottuvuuksina. Huttunen (2001, 57–68) käsittelee näitä neljää ulottuvuutta isyyden näkökulmasta. Erottelut eivät kuitenkaan ole tarkkarajaisia, koska moninaiset perhetilanteet nostavat esille erilaisia vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä muun muassa elatusvelvollisuudesta ja tunnesuhteista.

Lapsen biologisia vanhempia, synnyttäjää tai siittäjää pidetään lapsen ”oikeina” vanhempina, mikä näkyy esimerkiksi Suomessa puhetoissa. Juridisella vanhemmuudella taas tarkoitetaan sitä, kenelle yhteiskunta asettaa vanhemmuuden oikeuksia ja velvollisuuksia, joita säätelevät muun muassa isyyslaki (700/1975) ja laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Yleensä biologinen isä on myös juridisesti vanhemman asemassa. Juridiseen vanhemmuuteen liittyy olennaisesti lapsen huoltajuus, jolloin vanhemmuus on juridisesti täysivaltaista. Isyyslaissa (700/1975) ja laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) on pyritty siihen, että lapsen etu toteutuisi myös silloin, kun lapsen vanhemmat eivät asu yhdessä.

Ritala-Koskisen (2001, 54–60) mukaan psykologinen ja sosiaalinen ulottuvuus ovat erityisesti sekoittuneet toisiinsa lapsen ja vanhemman suhteessa. Sosiaalinen vanhemmuus on konkreettista toimintaa ja huolenpitoa lasta kohtaan, kun taas psykologisessa vanhemmuudessa on kyse siitä, kenet lapsi tuntee omaksi vanhemmakseen. Psykologisessa vanhemmuudessa on kyse lapsen ja vanhemman tunnesuhteesta. Perhetilanteen muutoksissa joudutaan neuvottelemaan uudelleen ja usein toistuvasti vanhemmuuden oikeuksista ja velvollisuuksista. Oma haasteensa on myös psykologisen vanhemmuussuhteen säilyminen muualla asuvaan biologiseen vanhempaan.

3.2 Lapsen ja vanhemman yhteinen aika

Suomalaisessa perhekeskustelussa on oltu huolestuneita lasten pahoinvoinnin ja ongelmakäyttäytymisen lisääntymisestä. Ratkaisuksi on ehdotettu vanhempien ja lasten yhteisen ajan lisäämistä (Jallinoja 2006). Seuraavaksi tarkastelen lapsen ja vanhemman yhteistä ajankäyttöä ja ajanviettotapoja eri näkökulmista.

Työelämän lisääntyneiden vaatimusten ja kiireen vuoksi suomalaisperheissä koetaan, että aikaa perheelle ei ole tarpeeksi (Jallinoja 2009; 2000; Kaikkonen ym. 2012). Työelämän ja kodin yhdistäminen tuottaa ongelmia ja vanhemmat eivät työnsä vuoksi pysty viettämään niin paljon aikaa lastensa ja perheensä kanssa kuin haluaisivat (Salmi & Lammi-Taskula 2004). Vuoden 2011 perhebarometrissä, jossa tarkasteltiin perheiden ajankäyttöä 2000-luvulla perheen työssäkäyvien aikuisten näkökulmasta, havaittiin kuitenkin, että vanhemmat käyttivät perheensä kanssa enemmän aikaa kuin 1990-luvulla. Aikaa käytetään enemmän oman perheen kanssa kuin laajemman sukuyhteisön kesken ja keskitytään siihen, mikä on tärkeää juuri sen hetkisessä elämäntilanteessa (Melkas 2009). Vanhemmat arvostavat perheen kanssa olemista, mutta myös työn tekemistä pidetään tärkeänä (Kinnunen & Mauno 2002).

Valkonen (2006) kuvaa väitöskirjassaan kahta erilaista vanhemman ja lapsen yhdessä olemisen tapaa käsitteillä yhdessäolo ja paikallaolo. Vanhempien paikallaololla hän tarkoittaa sitä, että vanhemmat yksinkertaisesti ovat kotona, mutta eivät tee mitään erityistä lastensa kanssa. Yhdessäolo on taas enemmän yhdessä tekemistä ja yhdessä lähtemistä johonkin, esimerkiksi kauppaan, mökille tai kylään. Valkosen tutkimuksessa lapset eivät odottaneet vanhempiensa kanssa vietetyltä ajalta huippukokemuksia, vaan tärkeämpää lasten mielestä oli vanhempien kotonaolon määrä. Aiemmin vastaavia erotteluja ajankäytön suhteen ovat tehneet muun muassa Galinsky (2000) käsitteillä lapsen keskittynyt aika (focused time) ja oleskeluaika (hanging-around-time).

Viime aikoina on puhuttu myös laatuajan merkityksestä (esim. Hokkanen 2005, 110–113; Kremer-Sadlik & Paugh 2007). Puhuttaessa lapsen ja vanhemman laatuajasta painotetaan lapsen ja vanhemman yhdessäolon sisältöä eikä yhdessäolon määrää. On esitetty, että tärkeimpinä hetkinä lapset muistavat kiireettömät yhdessäolon hetket, eikä perheen parissa vietettyä ajan määrää voi korvata sen laadulla (Innanen 2001; Kinnunen & Mauno 2002). Galinskyn (2000) mukaan vanhempien ja lasten yhdessäolossa on lapsille tärkeää sekä laatu että määrä: mitä enemmän lapset viettävät aikaa vanhempiensa kanssa, sitä positiivisemmin he kuvailevat suhdettaan vanhempiinsa.

Christensen (2002) totesi 10–11-vuotiaiden pohjois-englantilaisten lasten keskuudessa tehdyssä tutkimuksessa, että vanhemmat eivät voi korvata laatuajalla (quality time) lasten kanssa vietetyn ajan määrää (quantity of time). Christensenin

tutkimukseen osallistuneet lapset arvostivat perheen yhteisessä ajassa seuraavia viittä ulottuvuutta: 1) perheen yhteisiä rutiineja, 2) yhdessäoloa perheenjäsenten kanssa, 3) mahdollisuutta olla mukana suunnittelemassa perheen yhteistä ajankäyttöä, 4) mahdollisuutta myös omaan rauhalliseen aikaan ja 5) mahdollisuutta suunnitella omaa ajankäyttöään. Christensen painottaa, että perheen yhteinen aika tulisi nähdä moninaisena, useita eri ominaisuuksia sisältävänä kokonaisuutena. Aikoja, jonka lapset viettävät perheensä kanssa ja jonka he viettävät ystäviensä kanssa, koulussa tai itsekseen, ei esimerkiksi tulisi nähdä niin erillisinä kuin nykyään nähdään.

Murrosikäiset nuoret kokevat kiireettömän yhdessäolon perheen kanssa olevan tärkeä vastapaino kiireiselle muulle elämälle (Rönkä & Sallinen 2008, 63). Rönkän ja Sallisen (2008) tutkimuksessa äiti oli suurimmalle osalle nuorista tärkein ihminen). Perusteluina oli muun muassa se, että äiti on enemmän kotona ja hänen kanssaan tulee vietettyä enemmän aikaa. Myllyniemi (2009, 59) havaitsi tutkimuksessaan, että äidit myös harrastavat enemmän lasten kanssa kuin isät.

Eroperheissä on omat haasteensa lapsen ja vanhemman yhteiselle ajankäytölle ja suhteen ylläpidolle. Kun toisen vanhemman kanssa asutaan eri osoitteissa ja etävanhemman kanssa tavataan vain viikonloppuisin ja lomilla, on vaarana, että lapsen ja etävanhemman suhde heikkenee (Brannen ym. 2000, 93–102). Myllyniemi (2009, 110–111) totesi vapaa-ajanviettotutkimuksessaan, että lapset, jotka asuivat molempien vanhempien kanssa, viettivät enemmän aikaa yhteisen harrastuksen parissa kuin ne, jotka asuivat vain yhden vanhemman kanssa.

3.3 Lapsen ja biologisten vanhempien suhde eron jälkeen

Lapset usein kuvailevat suhteensa vanhempiin etääntyneet vanhempien eron jälkeen (Sobolewski & Amato 2007), mutta joidenkin lasten suhde lähenee vanhempien eron jälkeen koska vanhempaa ei pidetä enää itsestäänselvyytinä (ks. Smart ym. 2001, 73). Lasten kokemukset vanhempien erosta ovat yksilöllisiä. Toiset lapset kokevat eron ja siihen liittyvät muutokset raskaammin kuin toiset (Smart ym. 2001, 134; 140). Enemmistö lapsista selviytyy vanhempiensa erosta ilman suurempia ongelmia (Smart 2003, 123–125). Lapset, joilla säilyi toimiva suhde eron jälkeen kumpaankin vanhempaan, voivat paremmin kuin ne, joilla suhde jompaankumpaan tai kumpaankin vanhempaan oli heikentynyt (Harper & Fine 2006; Pryor & Rodgers 2001).

Lapsen ja vanhemman suhteeseen eron jälkeen on nähty vaikuttavan ainakin perhemuodon ja vanhempien keskinäisen suhteen. Brannen ja kollegoineen (2000, 93–102) havaitsivat lapsen ja vanhemman suhteeseen eron jälkeen vaikuttavan sen, asuuko vanhempi lapsen kanssa yhdessä. Etävanhemmat osallistuivat lapsen elämään vähemmän ja esimerkiksi halasivat ja lohduttivat lasta vähemmän kuin lähivanhemmat.

Huttunen on kuvaillut perinteisen isyyden jakautuneen ohenevaan ja vahvistuvaan isyyteen. Ohenevalla isyydellä Huttunen kuvaa sellaista isyyttä, joka kaventuu biologiseksi isyydeksi psykologisen isyyden ja sosiaalisen isyyden puuttuessa. Vahvistuvalla isyydellä Huttunen (2001, 151) taas tarkoittaa sitoutuneisuutta, joka näkyy isän arvovalinnoissa, ajankäytössä sekä kaikessa arjessa. Vanhempien ero on nähty yhtenä riskinä aiheuttaa ohenevaa isyyttä (Huttunen, 154–159).

Vanhempien eroa pidetään lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin riskitekijänä. Pulkkinen (2002) määrittelee riskitekijän lapsen sosioemotionaalista kehitystä negatiiviseen suuntaan vievänä tekijänä, joka voi olla joko lapsessa itsessään tai lapsen ympäristössä. Sosioemotionaaliseen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ovat Pulkkinen (2002, 14–29) mukaan riskitekijöiden ohella haavoittuvuustekijät, suojaavat tekijät ja voimavaratekijät. Jos riskit lapsen kehitykselle ovat suuret, on lapsi haavoittuvaisempi kuin hyvissä olosuhteissa elävä lapsi. Suojaava tekijä puolestaan edistää myönteistä kehitystä silloin, kun riskit ovat suuret. Tällainen suojaava tekijä Pulkkinen mukaan voi olla esimerkiksi isovanhemman tuki. Voimavaratekijä, kuten lapsen vanhempien hyvä huolenpito, puolestaan vaikuttaa positiivisesti lapsen kehitykseen muista tekijöistä huolimatta.

Vanhempien keskinäinen suhde vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Jo vanhempien keskinäisten ristiriitatilanteiden näkeminen voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin kielteisesti (Davies & Cummings 1994; Salo 2011). Tapa, jolla vanhemmat käsittelevät välisiä konflikteja, on merkityksellinen lapsen hyvinvoinnille (McCoy, Cummings & Davies 2009). Vanhempien konflikteilla voi olla kielteisiä vaikutuksia, jos niihin liittyy fyysistä väkivaltaa tai depressiivisyyttä, vanhempien masentuneisuutta tai vetäytyneisyyttä. Konfliktien ratkaisu on rakentava silloin, kun siihen liittyy huumoria, tukea, fyysistä läheisyyttä, ongelmanratkaisukykyä ja rauhallista keskustelua (Du Rocher Schulich & Cummings

2007; MacCoy, Cummings & Davies 2009). Vanhempien rakentava tapa hoitaa keskinäisiä ristiriitatilanteitaan lisää lapsen emotionaalista turvallisuudentunnetta, kun taas suhteita hajottava tai heikentävä ristiriitojen selvittely vaikuttaa kielteisesti sekä lapsen emotionaaliseen turvallisuuden tunteeseen että myös suoraan vanhempi-lapsisuhteen laatuun. (Du Rocher Schuldich & Cummings 2007; McCoy ym. 2009.)

Vanhempien yhteistyö on tärkeää lapsen hyvinvoinnille myös eron jälkeen. Maccoby, Buchanan, Mnookin ja Dornbusch (1993) tunnistivat kolme erilaista vanhemmuustyyliä vanhempien eron jälkeen. Yhteistyötä tekevät vanhemmat pyrkivät tulemaan toimeen keskenään ja tukemaan toistensa vanhemmuutta. Riitelevät vanhemmat arvostelivat toisen tapaa olla vanhempi puolustellen samalla omaa vanhemmuuttaan. Toisiinsa sitoutumattomat vanhemmat kommunikoivat keskenään lähinnä lapsen kautta, eivätkä tehneet yhteistyötä keskenään, vaan toteuttivat vanhemmuuttaan puuttumatta kuitenkaan toisen tapaan olla vanhempi. Maccoby ja kumppanit (1993) havaitsivat, että toisiinsa vihamielisesti suhtautuneiden vanhempien lapsilla oli harvoin yhtä hyvät suhteet kumpaankin vanhempansa. Yhteistyövanhemmuus olisi lasten ja aikuisten kannalta paras mahdollinen tapa hoitaa vanhemmuutta myös eron jälkeen (Hetherington & Stanley-Hagan 2002).

Eräs lapsen ja aikuisen suhteeseen vaikuttava riskitekijä on vanhemman alkoholinkäyttö (Nätkin 2003). Pulkkinen (2008) esittää tutkimuksiinsa nojaten, että lapsilla on paremmat lähtökohdat hyvään sosiaaliseen toimintakykyyn kuin muilla lapsilla tulo- ja koulutasosta riippumatta silloin, jos vanhemmat ovat pystyneet luomaan myönteisen lapsilähtöisen kasvatusilmapiirin eli huolehtivat keskinäisestä suhteestaan, molemmat vanhemmat rakentavat läheisen suhteen lapseen sekä suhtautuvat vastuullisesti päihteisiin. Myllyniemen tutkimuksessa (2009, 107) heikot välit isään liittyivät isän alkoholinkäyttöön ja lapsuusajan huonot välit äitiin olivat yhteydessä lapsuudenkodin runsaaseen alkoholinkäyttöön. Halmeen (2009, 114–116) tutkimuksessa isän alkoholinkäytöllä oli suora yhteys leikki-ikäisen lapsen ja isän suhteen laatuun. Oksasen (2006, 13) mukaan alkoholisti-isyys on ohenevaa isyyttä, joka voi aiheuttaa lapselle isättömyyden tunteen, mutta etenkin äidin alkoholinkäyttö on erityisen tuhoisaa lapselle. Myös Nätkinin (2003, 35–36) mukaan perhesuhteet näyttävät erityisen riitaisina ja ongelmallisina, jos alkoholia ja päihteitä käytetään perheessä. Päihteiden ongelmakäyttö ”katkaisee vanhemmuuden tai tekee siitä

jaksottaista” (Nätkin 2003, 36).

3.4 Vanhemmuus lapsen näkökulmasta

Lasten näkökulmasta vanhempien tehtävänä on huolehtia lasten turvallisuudesta (Fattore, Mason & Watson 2008). Lapset odottavat vanhemmiltaan erityisesti huolenpitoa ja kiintymyksen osoittamista (Brannen ym. 2000). Vanhemmuuteen on nähty kuuluvan myös sitoutuminen ja lasten tarpeiden asettaminen omien tarpeiden edelle (Vidén ja Ollila 2004).

Valkonen (2006) tutki viides- ja kuudesluokkalaisten vanhemmuuskäsityksiä kysyen lapsilta, millainen on hyvä vanhempi. Hän jaotteli aineistonsa pohjalta lasten käsitykset vanhemmuudesta yhdeksään eri käsitysryhmään, jotka olivat: 1) Pitää huolen; 2) Antaa aikaa; 3) Välittää ja rakastaa; 4) Kiltti, kiva ja antelias; 5) Laittaa rajat ja kasvattaa; 6) Ei liian ankara; 7) Ei huolehdi liikaa, 8) Ei juo eikä polta; ja 9) Ei riitele. Tutkimuksessa haastateltujen lasten käsityksistä hyvästä vanhemmuudesta nousi yhtenä tärkeänä tekijänä esiin se, että hyvien vanhempien ei tulisi erota, eikä riidellä lasten kuullen. Jos vanhemmat kuitenkin eroavat, hyvät vanhemmat pitävät eronkin jälkeen lapseensa yhteyttä.

Huolenpito oli Valkosen (2006) tutkimuksessa yleisin hyvää vanhemmuutta kuvaava käsite lasten kirjoitelmissa. Huolenpitoon liittyvissä lasten kertomuksissa, tuli esiin rakkaus, välittäminen, huolehtiminen, huolissaan olo, kotitöiden tekeminen, rajojen asettaminen ja elättäminen. Ajan antaminen lapselle ja yhdessä tekeminen nousivat tärkeiksi hyvän vanhemmuuden tekijöiksi lapsen näkökulmasta. Valkosen mukaan lapsen näkökulmasta huolenpito on riippuvuuden hyväksymistä, kun taas aikuisen näkökulmasta katsottuna se on enemmänkin vastuun ottamista lapsesta. Rajojen asettaminen lapselle nähtiin lasten kertomuksissa sekä kasvatuksena että huolenpitona. Isille ja äideille nähtiin kuuluvan samat tehtävät ja velvollisuudet.

Lasten kokemukset vanhempien erosta ovat yksilöllisiä. Toiset lapset kokevat eron ja siihen liittyvät muutokset raskaammin kuin toiset (Smart ym. 2001, 134; 140). Smartin (2004) lapsen vuoroasumista käsittelevässä tutkimuksessa ilmeni, että ollakseen lapselle hyvä asumismuoto, vuoroasumisen tulisi olla lapsikeskeistä ja joustavaa. On tärkeää, että lapsi tuntee itsensä tervetulleeksi kumpaankin kotiin ja

voi tuntea olevansa kotonaan kummankin vanhemman luona. Vanhempien hyvät keskinäiset välit erosta huolimatta, kävelyetäisyys kummankin kodin välillä ja se, että vanhemmat eivät rajoittaneet toisen vanhemman tapaamista, olivat menestyksekkään vuoroasumisen taustalla. (Smart 2004; ks. myös Linnavuori 2007.) Smartin (2004) haastatteluaineistossa oli viisi lasta, jotka olivat asuneet eron jälkeen vuorotellen äitinsä ja isänsä luona, mutta olivat muutaman vuoden jälkeen muuttaneet kokoaikaisesti äitinsä luokse. Syynä muuttoon oli lasten mukaan halu viettää enemmän aikaa kavereiden kanssa, jotka asuivat lähempänä äidin kotia. Osalla oli myös selviä ongelmia isänsä kanssa, jonka vuoksi he halusivat muuttaa kokonaan äitinsä luokse.

Linnavuoren (2007) tutkimuksessa vuoroasumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat: 1) vuoroasumisen fyysiset olosuhteet eli muun muassa se, asuivatko lapsen vanhemmat kaukana vai lähellä toisiaan ja miten vuoroviikoin asunnon vaihtaminen onnistui, 2) lapsen läheiset ihmissuhteet, 3) lapsen sosiaalinen toimijuus sekä 4) lapsen käsitys kodista ja perheestä. Nämä neljä tekijää olivat vuorovaikutuksessa keskenään, mutta Linnavuoren mukaan on vaikea määrittellä näiden neljän tekijän suhdetta toisiinsa, koska jokainen lapsi määrittää yksilöllisesti näitä tekijöitä ja näiden tekijöiden suhdetta toisiinsa sekä tärkeyttä. Kielteisiksi kokemuksiksi vuoroasuvat lapset kuvailivat tilanteita, joissa lapsen suhde vanhempaan oli muuttunut kielteisemmäksi ja lapsella oli toistuvasti konfliktitilanteita joko biologisen vanhemman tai uusvanhemman kanssa. Myönteisinä kokemuksina Linnavuoren tutkimuksessa olleet vuoroasuvat lapset kuvailivat tilanteita, joissa lapsen suhde vanhempiin oli säilynyt samanlaisena kuin aiemmin tai jopa lähentynyt eron jälkeen. Myönteisinä kokemuksina lapset kertoivat myös, että lapsen suhde uusvanhempiin oli hyvä ja lapsella oli ”oikeus olla lapsi”. Vuoroasuvat lapset kuvailivat omaa suhdettaan vanhempiin pääosin hyväksi. Panttilan (2005, 13–14) mukaan vuoroasumiseen päätyneet vanhemmat kuitenkin riitelevät usein etenkin eron alkuvaiheessa, mikä saattaa vaikeuttaa vanhempien suhdetta lapseen. Kun erosta on jo kulunut pidemmän aikaa ja molempien vanhempien uusi elämäntilanne on vakiintunut, vanhempien yhteistyö toimii usein paremmin. Smartin, Waden ja Nealen (2001, 125–141) tutkimukseen osallistuneet lapset kokivat, että eri säännöt eri osoitteissa toivat sopeutumisvaikeuksia, ja jotkut kokivat, että kahden kodin sijaan heillä ei ollut yhtään kotia. Suurin osa lapsista koki

vuoroasumisen kuitenkin tyydyttävänä.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimukseni paikantuu osittain sosiologisen lapsuustutkimuksen viitekehykseen, jossa nähdään lapsi aktiivisena toimijana omassa elämässään. Toisaalta tutkimuksessa on myös kehitykseen ja vanhemmuuteen liittyvä psykologinen näkökulma. Lasten näkökulmaa on viime aikojen tutkimuksessa alettu arvostaa enemmän. On nähty, että jokaisella perheenjäsenellä on oma tärkeä näkemyksensä ja käsityksensä perheen tilanteesta ja niiden tarkastelun kautta monipuolisempaa tietoa. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten lapsi itse jäsentää ja merkityksellistää perhettään ja suhdettaan vanhempiinsa, ja aikuisen näkökulma rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla, analysoida ja tulkita eroperheen lapsen perhekäsitystä sekä lapsen suhdetta vanhempiinsa eron jälkeen lasten itsensä kuvaamana. Haastatteluun osallistuneet lapset saivat kertoa omasta näkökulmastaan, kuinka läheiseksi he kokevat biologiset vanhempansa ja miten ja kuinka paljon aikaa he viettävät heidän kanssaan. Alasuutarin (2004, 23) mukaan tutkimuskirjallisuuden oletusten mukaan auktoritatiivinen ja lapsikeskeinen ilmapiiri edellyttää epäsuorasti, että lapsi elää kahden vanhemman ydinperheessä. Tämän oletuksen innoittamana halusin tutkia, kuinka lapset kertovat kontrollin ja emotionaalisen lämpimyden ilmenevän lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millainen on vanhempiensa eron kokeneen lapsen perhekäsitys?
 - Keitä vanhempiensa eron kokenut lapsi kokee perheeseensä kuuluvan?
 - Millaisia myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsi kertoo olevan perheessään?
2. Millaiseksi vanhempiensa eron kokenut lapsi kuvailee suhdetta vanhempiinsa?
 - Millä tavoin lapsi viettää aikaansa vanhempiensa kanssa?
 - Mitä lapsi kertoo tunnesuhteestaan vanhempiinsa?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen perhekäsitystä ja lapsen kokemuksia omasta suhteestaan vanhempiinsa, valitsin tutkimukselle laadullisen tutkimusotteen (ks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161; Tuomi & Sarajärvi 2009, 21–22). Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan usein otoksen sijaan harkinnanvaraisesta poiminnasta tai näytteestä. Yksi laadullista tutkimusta kuvaileva piirre on se, että aineiston koko ei vaikuta välittömästi tutkimuksen onnistumiseen. (Eskola & Suoranta 2008, 61–62; ks. myös Hirsjärvi & Hurme 2000, 58–59; Patton 2002, 230). Hakala (2010, 19) muistuttaa, että kvalitatiivisen tutkimuksen mittapuuna on analyysin kelvollisuus, ei saadun aineiston määrä. Tämän luvun tarkoituksena on aineistonhankinnan ja tutkimusmenetelmien selostamisen lisäksi käsitellä tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.

5.1 Lapsen käsitykset tutkimuskohteena

Tässä tutkimuksessa lapset nähdään lapsinäkökulmaisen tutkimuksen mukaisesti aktiivisina toimijoina, jotka ovat vuorovaikutuksessa omien toimintaympäristöjensä kanssa (ks. Brannen & O'Brien 1996, 1). Lapsi ymmärretään merkityksellisen tiedon tuottajaksi, koska vain lapsi itse voi paljastaa omia käsityksiään maailmasta ja sen ilmiöistä (Karlsson 2010, 81). Lapsen arkea on aiemmin tutkittu enemmänkin aikuisten käsityksiä ja ajatuksia tutkimalla (Christensen & James 2000, 2) sekä pitäen lapsia enemmän tutkimuksen objekteina kuin subjekteina (Greene & Hill, 2005, 1).

Tutkimuksen kohteena on eron kokeneiden lasten perhekäsitys sekä lasten suhde vanhempiinsa heidän omasta näkökulmastaan. Käsityksellä tarkoitetaan tässä kontekstissa kuvaa jostakin tietystä ilmiöstä, jonka yksilö on muodostanut kokemuksensa ja ajattelunsa avulla (Syrjälä ym. 1994, 117). Tämän määritelmän mukaisesti käsitykset vaihtelevat yksilöllisesti sekä rakentuvat yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Käsitysten laadullinen erilaisuus ei ole riippuvainen niinkään yksilön iästä, vaan ennemminkin hänen kokemustustaan (Syrjälä ym. 1994, 114).

Lapsen tuottama tieto on joskus nähty tutkimuksellisiin tarkoituksiin epäluotettavana (Eder & Fingerson 2001; Ritala-Koskinen 2001, 66–67), koska

lapsia on pidetty kehittymättöminä kertomaan omista asioistaan (Brannen & O'Brien 1996, 2). Lasten kertoma on toisinaan pyritty tarkistamaan lapselle läheiseltä henkilöltä (Ritala-Koskinen 2001, 66–67). Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että lapset kertovat mielellään elämästään ja ovat motivoituneita osallistumaan haastatteluun (Ritala-Koskinen 2001, 76; Smart 2006). Karlssonin mukaan syynä lasten näkökulmien tutkimisen haastavuuteen on se, että tutkimuskäytännöt on kehitetty etupäässä aikuisten näkökulmasta (Karlsson 2010, 79). Smart (2006) arvelee, että lapsen on nähty olevan epäluotettava kertoja perhesuhteiden osalta sen vuoksi, että lasta ei ole rohkaistu puhumaan perheen sisäisistä asioista, koska perhe koetaan vieläkin yksityisalueeksi. Lasten käsitysten ja kokemusten tutkiminen on kuitenkin perusteltua, koska heidän tapansa havainnoida ympäristöä ja jäsentää sen ilmiöitä on erilaista kuin aikuisten.

5.2 Aineisto ja tutkittavat

Aineisto on kerätty osana monitieteistä *Children's Emotional Security in Multiple Family Relations (EMSE)* –tutkimusprojektia. EMSE on osa Suomen Akatemian rahoittamaa lasten terveyden ja hyvinvoinnin SKIDI-KIDS-tutkimusohjelmaa. EMSE-tutkimusprojektin tarkoituksena on kartuttaa tietoa nykyajan lasten elämästä, selvittää moninaisissa ja haastavissa perhesuhteissa elävien lasten emotionaalisen turvallisuuden rakentumista sekä saada selville kuinka perheiden ja lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia voitaisiin tukea. Tutkimusprojektin pyrkimyksenä on myös kehittää tutkimusmetodeja, joiden avulla lasten arkielämää ja hyvinvointia voidaan tutkia (ks. päiväkirjametodista esim. Rönkä, Malinen & Lämsä 2009).

EMSE-projektin tutkimusaineisto on kerätty erilaisissa perhemuodoissa ja perhesuhteissa eläviltä lapsilta pääasiallisesti koulujen kautta. Lasten vanhemmilta tai huoltajilta on pyydetty lupa tutkimuslupalomakkeilla. Samalla he ovat ilmoittaneet esitietoja muun muassa lapsen perhemuodosta. Valitsin aineistosta ne lapset, jotka esitietolomakkeen perusteella asuivat joko yhden vanhemman perheessä tai uusperheessä, ja joita oli siihen tutkimusaineistoni analyysien aloittamiseen mennessä haastateltu ja joiden haastattelut litteroitu. Näin tutkimukseni aineistoksi valikoituivat yhdentoista lapsen teemahaastattelut sekä niiden yhteydessä kerätyt verkostokartat ja aikajanat. Itse en osallistunut aineiston keruuseen, mutta sain aineiston käyttöni sekä haastattelunauhoitusten ja litterointien että

esitietolomakkeiden osalta. Tutustuin aineistoon enimmäkseen valmiiden litterointien perusteella. Litteroin itse yhden teemahaastattelun (Minnan haastattelu). Kuuntelin myös osan haastattelunauhoista (Jussin ja Onnin haastattelut).

Taulukosta 1 selviää jokaisen lapsen pseudonyymi eli salanimi sekä ikä ja asumisjärjestely. Haastateltavat, kaksi poikaa ja yhdeksän tyttöä, olivat haastatteluhetkellä 7–15-vuotiaita, ja heidän keskimääräinen ikänsä oli 11,5 vuotta. Haastateltavien joukossa oli kaksi sisarusparia. Seitsemän haastateltavista asui pääasiallisesti äidin luona ja kolmella lapsella oli vuoroasumisjärjestely. Yksi lapsista asui pääasiallisesti isän luona. Haastatteluista kävi ilmi, että kaikki muut paitsi Tanja elivät yhden vanhemman perheessä haastatteluhetkellä, vaikka esitietolomakkeista osaan oli merkitty uusperhe lapsen perhemuodoksi.

TAULUKKO 1. Tutkimukseen osallistuneiden lasten taustatietoja

Lapsi (pseudonyymi)	Lapsen ikä (v)	Asumisjärjestely
Jussi*	7	Äidin luona
Onni*	9	Äidin luona
Essi	11	Äidin luona
Tanja	12	Äidin luona
Kiia	12	Äidin luona
Ulla	10	Äidin luona
Minna	12	Äidin luona
Emmi**	13	Vuoroasuminen
Asta**	15	Vuoroasuminen
Paula	13	Vuoroasuminen
Tiina	12	Isän luona

*Onni ja Jussi ovat sisaruksia keskenään.

**Emmi ja Asta ovat sisaruksia keskenään.

5.3 Aineistonkeruumenetelmät

Lasten teemahaastattelut. Tässä tutkimuksessa on käytetty pääasiallisena aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Onnistuessaan haastattelun avulla voidaan tavoittaa toisen ihmisen ajatuksia, tunteita ja merkityksiä (Patton 2002, 342). Lapsia haastatteleamalla voidaan selvittää lapsen käsityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 128) ja antaa lapsille tilaisuus tuoda julki omia tulkintoja ja ajatuksia sellaisista asioista, joista he eivät päivittäin keskustele kuten perhesuhteista (Alasuutari 2005,

145; Eder ja Fingerson 2001). Hyvän haastattelun tulisi olla ennalta suunniteltu, luottamukseen perustuva sekä motivoiva (Patton 2002, 342). Tässä tutkimuksessa käytetty teemahaastattelurunko oli suunniteltu huolellisesti etukäteen lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin takaamisen näkökulmasta (Notko ym. 2012). Yksi teemahaastattelun eduista aineistonkeruumenetelmänä on sen joustavuus (Hirsjärvi & Hurme 2001, 14). Haastattelijan ei tarvitse kysyä kaikkia kysymyksiä tietyssä järjestyksessä, vaan hän voi vaihdella kysymysten järjestystä, selventää kysymyksiä lisäkysymyksillä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

EMSE-tutkimusprojektin haastatteluissa kysymysten järjestys saattoi vaihdella ja joissakin haastatteluissa haastattelutilanne oli hyvin keskustelunomainen. Teemahaastattelussa käytettiin teemahaastattelurunkoa (Liite 1), jonka teemat olivat: 1) lapsen perhe ja perhesuhteet; 2) arki ja rutiinit; 3) lasten kasvatus, toimijuus ja osallisuus; 4) perheen tunnelma ja tunnesuhteet; ja 5) tulevaisuus. Haastattelun teemat olivat samoja kaikille haastateltaville, mutta kysymysten järjestys ja muotoilu saattoivat vaihdella joustavasti (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Teemahaastatteluille on tyypillistä, että teemat valitaan etukäteen tutkimuksen viitekehyksen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). EMSE-projektissa käytössä ollut teemahaastattelurunko vaikutti tutkielmani tutkimustehtävän määrittämiseen ja tutkimuskysymysten laadintaan. Tutkimuksen teemahaastattelurungon olivat suunnitelleet Jyväskylän yliopiston Perhetutkimuskeskuksen tutkijat. Haastattelut toteutettiin vuosina 2010 ja 2011, ja ne tallennettiin ääninauhoille.

Lapsia haastateltaessa tulisi ottaa huomioon lapsen ikä ja kehityksen vaihe (Alasuutari 2005, 160; Kirmanen 1999, 199–200). Haastattelijan tulisi antaa riittävästi tilaa lapsen omalle puheelle ja ilmaisuille kuuntelemalla ja tunnistamalla lapsen puhetapoja, sekä sovittaa oma puheensa lapsen tapaan ilmaista ajatuksia (Alasuutari 2005, 160). Seuraava katkelma on esimerkki lapsen kielellä toimimisesta sekä tilan antamisesta lapsen kielelle.

H: Että mikä silloin oli mukavaa, muistaks sää sitä ko te ootte asunu kaikki tai äi.. on isäki asunu tässä?

Onni: Yleensä me... Viimeksi ku me käytiin siellä [ulkomailla], niin niin silloin asuttiin vielä [kotipaikkakunnalla] [...] ja kerrostalossa. Sitten aina ku oli virpomispäivä, niin silloin käytiin tuolla virpomassa asut päällä. Ja, silloin oli sellanen niinku päiväkotia vielä, siellä käytiin. Siellä oli naamiaiset vielä, pantiin naamiaisasut päälle ja mentiin siitä sit vielä halloweenille, pantiin asut päälle ja mentiin niinkö vähän pelottavammat asut. Sitten ku oli tuo... mmm... mikä se nyt olikaan. Silloin niin oli aina ruoka niin... yleensä kaikki söi niinku vähäsen siinä.

H: Niin, että silloin on syöty yhdessä.
 Onni: Yhdessä syötiin silloin.
 H: Mmm.
 Onni: Niin.
 H: Joo. Minkälaiset asiat on sun mielestä omassa perheessä niitä kurjimpia juttuja?
 Onni: Mmm.
 H: Ikävämpiä, kurjempia.
 Onni: Se kun meillä on [Jussin] kans vähän riita. Ja muita ei oookkaan.
 H: Joo. No jos muistelet sitä aikaa ko on silloin ollu iskäkin kotona, niin oliko silloin jotakin kurjia juttuja?
 Onni: Mmm. Ei. Koska silloin niin oli vielä iskä tässä perheessä ja asuttiin yhdessä [kotipaikkakunnalla]ja tässä talossa, nii silloin ei edes [Jussia] ollu olemassakaan.
 H: Nii ei ollu sitä riita kaveria.
 Onni: Niin.

Lapsi ja aikuinen ovat epätasa-arvoisia valtasuhteiltaan (Alasuutari 2005, 152–153; Eder & Fingerson 2001).Valtaerosta on lasta haastateltaessa Alasuutarin (2005, 152–153) mukaan sekä hyötyä että haittaa. Epätasa-arvo haastatteluasetelmassa voi pahimmillaan vesittää lapsen äänen kuulemisen tutkimuksessa. Aikuinen voi toisaalta valtaeron vuoksi esittää lapselle kaikenlaisia kysymyksiä, joihin hän voi olettaa lapsen vastaavan rehellisesti. Lapset ovat tottuneet aikuisten kysyvän kysymyksiä ja oppineet sekä kotona että koulussa ja muissa instituutioissa vastaamaan, kun heiltä kysytään. (Alasuutari 2005, 152–153.) Lapset vastaavat usein vain siihen, mitä kysytään.

H: Ahaa. Noniin. No sitten mä kyselin sulta tämmösistä juhlapäivistä. Kenen kanssa sä vietät jouluja ja sun synttäreitä ja...
 Jussi: Kavereitten kanssa synttäreitä ja joulua oman perheen kanssa.

Edellisestä sitaatista voi havaita, kuinka Jussi vastaa vain joulua ja syntymäpäiviä koskevaan kysymykseen, eikä käsittele vastauksessaan muita juhlapäiviä kuin niitä, joita kysymyksessäkin käsiteltiin. Pienemmillä lapsilla onkin tapana vastata kysymyksiin hyvin konkreettisesti (Brotherus 2004, 73). Tämän tutkimuksen haastateltavat olivat 7–15-vuotiaita ja lasten tapa vastata kysymyksiin vaihteli ikätason mukaan.

Pienet lapset saattavat kokea haastattelutilanteen epämukavammaksi kuin hieman vanhemmat lapset (Eder & Fingerson 2001). Lasten saattaa olla myös vaikea keskittyä haastatteluun pitkiä aikoja (Hirsjärvi & Hurme 2000, 130). Seuraavassa katkelmassa voi havaita, kuinka Jussi on lähtenyt pois tilanteesta kesken haastattelun, mutta haastattelija saa hänet kuitenkin vielä takaisin vastaamaan muutamaa viimeiseen kysymykseen. Jussin vastaukset ovat kuitenkin hyvin lyhyitä ja saattaa olla, että Jussi vain haluaa päästä pian tilanteesta pois, jotta pääsee leikkimään

ystävänsä kanssa. Myös Jussin ikä (7 vuotta) voi olla osasyynä keskittymiskyvyn herpaantumiseen.

H: Mmm. No tuota, jos sun pitäs esittää kolme asiaa, mitä sää toivosin sun omalle perheelle, niin mitä ne kolme asiaa ois, jos saisit toivoa kolmea asiaa.
 Lapsi55: En mittään.
 H: Et haluaisit, että mikään muuttuu?
 Lapsi55: En.
 H: Että kaikki on hyvin?
 Lapsi55: Mm.
 H: Mmm. No, minkälaiset asiat tekkee sut perheessä onnelliseksi?
 Lapsi55: En tiiä.
 H: Et tiiä sitäkään? Mmm. No, tiiäkö mitä.
 Lapsi55: Mmm.
 H: Tuo oli mun viimeinen kysymys. Oisko sulla nyt jotaki itellä kysyttävää muuta?
 Lapsi55: Ei.
 H: Tuntuko vähän väsyttävältä vastata?
 Lapsi55: Joo.
 H: Tuntuko? Ettei ois millään jaksanu, niinkö? Joo, no hyvin sää selvisit. Nyt se on kuule ohi ja pääset tuota sitte...

Minnan haastatteluissa oli havaittavissa jonkinlaista välttelyä, joka käy ilmi aiheen yhtäkkisinä vaihdoksina. Kun haastattelijä kysyi oman perheen asioista, Minna alkoi kertoa ystävänsä vanhempien erotilanteesta.

H: Joo. Entäs onko mitään semmosia asioita teidän perheessä mitkä huolettaa sinua?
 Minna: Ei.
 H: Joo. Onko siinä tapahtunu mitään muutosta, että onko aikasemmin ollu?
 Minna: Ei oo ollu.
 H: Entäs semmosia asioita mitkä pelottais?
 Minna: Mmm. Mmm. Nyt ei ainakaan tuu mitään mieleen
 H: Entä onko aikasemmin ollu? Missään vaiheessa mitään? Mitään pelottavia juttuja?
 Minna: Eei. Ei oo. Tietenki näitten kavereitten puolesta. Niinku. No yks mun kaveri [Jenni], niin niin tota, no joo, kai senki voi kirjottaa johonki tänne [verkostokarttaan]. Ni ni, sen vanhemmat riiteli ni sillee ja sit se pelkäs et ne eroo ja tietenki mua alko pelottaa kans. Et sillei, pelkäsin yhdessä.
 H: Joo, mut sä et muista et sillo just ku teillä vanhemmat eros, et oliko sillo että sillo sua olis huolettanu tai pelottanu?
 Minna: Eei. Musta se oli oikeestaan ihan sama. Että sillei.

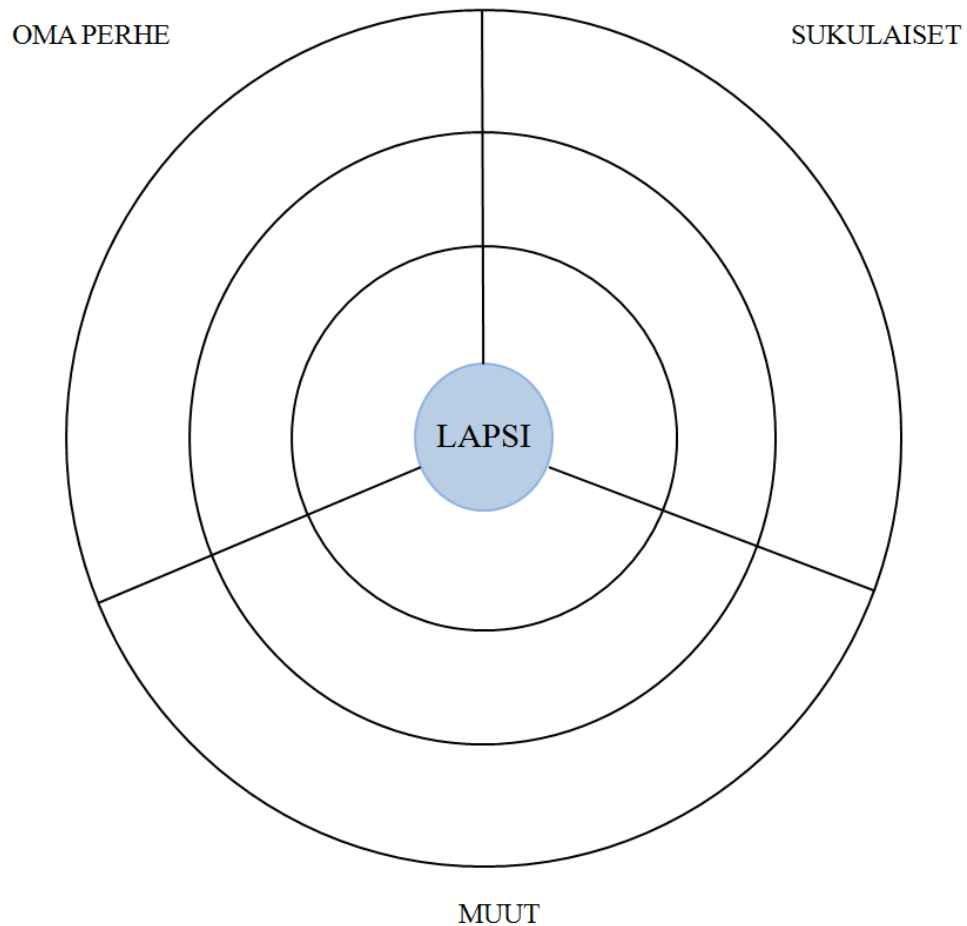
Myös Kiian vastauksissa oli havaittavissa epäjohdonmukaisuuksia ja välttelyä (ks. luku 7.2). Tämä saattaisi osittain selittyä sillä, että lapsi haluaa pitää tutkijan ulkopuolella oman perheensä asioista (ks. Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7).

Verkostokartta. Verkostokarttaa (kuvio 1) käytetään usein kartoittamaan ja analysoimaan verkoston voimavaroja ja suojaavia tekijöitä esimerkiksi kriisitilanteissa (Seikkula 1994). Verkostokartta on puolistrukturoitu kvalitatiivinen tiedonhankintamenetelmä, jolla voidaan tutkia sosiaalisia verkostoja ja sosiaalisia suhteita. (Sosiaaliportti 2012). Tämäkaltaisia karttoja ovat käyttäneet aiemmin

perhesuhteiden tutkimiseen muun muassa Smart ja kumppanit (2001), Brannen ja kumppanit (2000) sekä lapsen ja vanhempien suhdetta tutkineet Rönkä ja Poikkeus (2000). Kuten edellä mainituissa tutkimuksissa myös tässä tutkimuksessa verkostokarttaa on käytetty lasten haastatteluja tukevana menetelmänä.

Tässä tutkimuksessa käytetty verkostokartta oli jaettu kolmeen sektoriin: oma perhe-, sukulaiset- ja muut läheiset -osioon. Nämä sektorit oli vielä jaettu kolmeen eri kehään, jotka kuvasivat suhteen läheisyyttä lapseen itseensä. Verkostokartan keskellä olevassa ympyrässä oli lapsi itse. Lasta pyydettiin merkitsemään hänelle itselleen tärkeimmät henkilöt verkostokarttaan siihen kohtaan, mihin hän itse ajatteli henkilön kuuluvan. Tässä tutkimuksessa on käytetty vain oma perhesektoria, koska tutkimus kohdistuu lapsen perhekäsitykseen sekä lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen.

Olen tarkastellut perhesektoria kokonaisuutena etsiessäni vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: Millainen on lapsen perhekäsitys? Erityisesti olin kiinnostunut siitä, kuinka läheiseksi lapsi kokee omat biologiset vanhempansa, joten huomioni kiinnittyi etenkin biologisen äidin ja isän sijaintiin verkostokartassa. Myös lapsen biologisten vanhempien uusien puolisoitten sijainti verkostokartalla oli tarkastelun kohteena. Haastatteliijoilla oli myös mahdollisuus kysyä lapselta tarkentavia kysymyksiä suhteen laadusta ja läheisyydestä ja näitä teemoja koskevat kuvaukset sisällytettiin tutkimuksen analyysiin.

KUVIO 1. Verkostokartta.

Aikajana. Tässä tutkimuksessa on käytetty haastattelun tukena myös aikajanaa (kuvio 2), jonka avulla lapsia pyydettiin kertomaan merkittävistä elämäntapahtumistaan. Lapsi kirjoitti aikajanan alapuolelle omasta mielestään tärkeät kielteiset elämäntapahtumansa ja janan yläpuolelle omasta mielestään tärkeät myönteiset elämäntapahtumansa. Tapahtumat kirjattiin erillisinä tapahtumina siihen kohtaan, johon lapsi koki tapahtuman kuuluvan. Aikajanan vasen laita kuvaa lapsen syntymähetkeä ja oikeassa laidassa on lapsen tämänhetkinen ikä. Tässä tutkimuksessa aikajanaa on käytetty tuomassa lisäinformaatiota varsinaisten haastattelukysymysten antamaan tietoon lapsen ja vanhemman suhteesta.

KUVIO 2. Aikajana.

5.4 Analyysimenetelmä

Käytin analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä, jonka tarkoituksena on kuvata tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Olen sisällyttänyt suoria lainauksia aineistosta tulososioon. Hakasulkumerkintää pisteillä [...] olen käyttänyt silloin, kun olen poistanut esimerkiksi sanojen toistoja tai kun henkilö on puhunut toisesta teemasta, jota ei ole ollut oleellista tuoda julki siinä kohdassa. Olen myös merkinnyt hakasulkeisiin joitain selventäviä seikkoja tai muuttanut henkilön tai paikannimen, jotta henkilöllisyys on pysynyt salassa.

Saadakseni kokonaiskuvan aineistosta, luin litteroitua aineistoa aluksi läpi useaan kertaan. Kuuntelin myös joitakin nauhoja (Jussin ja Onnin haastattelut). Tämän jälkeen tein jokaisesta haastateltavasta miellekartan, jotta sain kokonaiskuvan kustakin haastattelusta. Liitteessä 5 on esimerkki Paulan haastattelusta tekemästäni miellekartasta. Koska aineistoa oli useita sivuja, merkitsin lapsen maininnat äidistä ja isästä erivärisillä kynillä kaikista haastatteluista ja niiden osista. Ylivivivasin ne tekstin kohdat, joissa lapsi kertoi ystävistään ja sukulaisistaan, koska ne eivät olleet

tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisiä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 92) mukaan laadullista tutkimusta analysoidessa on tehtävä vahva päätös siitä, mistä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita, ja kaikki muu on jätettävä pois analyysistä.

Perhekäsitykset. Lapsen perhekäsityksen tarkastelussaotin verkostokartat analysointiin mukaan. Merkitsin jokaiseen verkostokarttaan haastatteluun nojaten, keitä lapsi tarkoitti, jos hän oli esimerkiksi maininnut henkilön vain nimeltä verkostokartan perhesektorissa (esim. Ville = veli). Tämän jälkeen kokosin verkostokarttojen perhemerkinnät taulukkoon 2. Siihen merkitsin lapsen merkitsemät perheenjäsenet läheisyystason mukaisesti. Kirjasin myös yhteen sarakkeeseen muita huomioita verkostokarttojen merkintöihin liittyen. Näitä olivat esimerkiksi tarkempi tieto merkintöjen sijainnista sekä tietoja lasten sukulaisuussuhteista ja asumisesta sisaruksiin liittyen.

Tämän jälkeen luin litterointeja ja pyrin saamaan selville, miksi lapsi oli merkinnyt tietyt perheenjäsenet verkostokarttansa kullekin tasolle. Pidin verkostokarttoja haastattelujen vierellä koko ajan, jotta pystyin tutkimaan niitä samanaikaisesti, kun luin haastatteluja. Erityisenä mielenkiinnon kohteena olivat tässä vaiheessa lapsen biologiset vanhemmat sekä lapsen biologisten vanhempien uudet puoliset mahdollisina sosiaalisina tai psykologisina vanhempina. Vanhempien sijainti kartan sektoreilla ja lapsen selitykset vanhempiensa sijainnista antoivat minulle alustavan käsityksen lapsen ja vanhempien välisestä suhteesta.

Perheeseen liittyvät tunteet. Lasten perhekäsitystä selvittäessäni halusin myös tarkastella lapsen myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita perheessä, mm. koskien kiintymyksen osoittamista perheessä (ks. 6.5) ja peloista perheessä (ks. taulukko 4). Keräsin lasten kertomukset myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättävistä tilanteista taulukoihin (ks. liitteet 3 ja 4) ja ryhmittelin aineistoa ala- ja yläkategorioihin. Tämän teema-alueen aineistona olivat ennen kaikkea lasten vastaukset seuraviin haastattelun kysymyksiin: *Mitkä asiat ovat perheessäsikin mukavia? Mitkä asiat ovat perheessäsikin ikäviä? Miten teidän perheessä näytetään toisista tykkääminen? ja Minkälaiset asiat perheessäsikin huolettavat tai pelottavat sinua?* Kaikki edellä mainitut kysymykset olivat teemahaastattelurungon Perheen tunnelma ja tunnesuhteet -teeman alta.

Ajankäyttötavat. Aluksi tarkastelin lasten kertomuksia ajankäytöstä kummankin vanhemman kanssa. Käytin aineistona lasten vastauksia

teemahaastattelurungon Arki ja rutiinit -teemaan liittyviin kysymyksiin: *Miten vietät aikaa isän kanssa? Miten vietät aikaa äidin kanssa? Keiden kanssa vietät juhlapäiviä, esimerkiksi syntymäpäiviä, joulua, yms.?* Tarkoitukseni oli selvittää, kuinka paljon lapsi viettää aikaa kummankin vanhempansa kanssa ja millaiseksi yhteinen aika vanhemman kanssa muodostuu lapsen kokemuksen mukaan. Tiivistin aineistosta löytyneet ajanviettotavat selkeämpään muotoon, ja käytin aineistositaatteja kuvaamaan lasten erilaisia ajankäyttötapoja vanhempiensa kanssa.

Tunteet ja vanhempien kontrolli. Tämän jälkeen otin lähempään tarkasteluun äitiin ja isään liittyvät vastaukset Perheen tunnelma ja tunnesuhteet -kysymyksistä. Koska lapset kertoivat haastattelussa myös vanhempiensa päihteiden ja alkoholin käyttöön liittyvistä peloista ja huolista, koin aiheelliseksi aikaisemmat tutkimustulokset huomioon ottaen ottaa myös nämä huolet ja pelot huomioon analyysissäni. Lopuksi otin vielä käsittelyyn lasten kertomukset vanhempiensa kontrollin mahdollisista eroavaisuuksista, koska yhdenmukainen vanhempien kontrolli on nähty yhtenä hyvän kasvatuksen elementtinä ja on erityisen haastavaa erotilanteiden jälkeen. Haastattelijan käyttämä kysymys oli: *Asettavatko eri aikuiset erilaisia sääntöjä?* Tämä kysymys on Lapsen kasvatusta, toimijuus ja osallisuus -teeman alla. Lopuksi sidoin tulokset aikaisempaan teoreettiseen pohdinta-luvussa. Kokonaiskuvan hahmottamisessa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen minua auttoi taulukko 2. Toisen tutkimuskysymyksen kokonaiskuvan hahmottamista varten kokosin taulukon, johon kokosin lapsen vanhempisuhteeseen liittyviä tietoja (ks. Liite 4).

Kuvaamani analyysitapa on lähinnä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jossa on teoreettisia kytkentöjä, ja teoriasta johdetut käsitteet toimivat apuna analyysin etenemisessä (Tuomi & Sarajarvi 2009, 96–97). Aiempi tutkimustieto esimerkiksi alkoholin vaikutuksesta lapsen ja vanhemman suhteeseen vaikutti omiin tulkintoihini lapsen ja vanhemman suhteesta. Liitteeseen 6 olen koonnut haastattelun kysymykset, joilla on saatu vastaus tutkimuskysymyksiin sekä teoriapohjaan perustuvat käsitteet, jotka ovat olleet ohjaamassa aineiston analyysia.

Tulkintoja tehdessäni olin tietoinen siitä, että tutkija ei voi sanoutua irti omista arvolähtökohdistaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Tutkimuksen analyysivaiheessa pohdin uudelleen tutkimuskysymyksiini rajausta (ks. Hakala 2010), mutta päädyin lopulta kuitenkin samaan tutkimustehtävään ja pääkysymyksiin,

jotka minulla oli tutkimusprosessin alussa. Tämä tutkimus kuvastaa laadullisen tutkimuksen prosessiluonnetta, jossa aineiston keruu, tutkittavaa ilmiötä koskeva teoreettinen ymmärrys sekä tutkijan oma tietoisuus kehittyvät tutkimuksen kuluessa (Kiviniemi 2010, 70–85).

5.5 Tutkimuksen eettisyys

Lasten huoltajilta ja lapsilta itseltään pyydettiin kirjalliset tutkimusluvut ennen haastatteluita noudattaen tutkimuksen teon eettisiä sääntöjä. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja haastateltavalla oli lupa keskeyttää haastattelumissä vaiheessa tahansa.

Lapsia tutkittaessa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tutkimuksen eettisiin kysymyksiin (Alasuutari 2005, 145). Tutkimuksen eettisyyteen tulisi kiinnittää huomiota koko tutkimuksen ajan kaikissa tutkimuksen eri vaiheissa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127; Notko ym. 2012). Notko ja muut (2012) ovat pohtineet artikkelissaan juuri EMSE-tutkimusprojektiin liittyviä eettisiä haasteita, jotka liittyvät osaltaan myös tähän tutkimukseen. Osa haastatteluista tehtiin kotona. Notkon ja kumppaneiden (2012) mukaan kotona tehtäviin haastatteluihin liittyy haasteita luotettavuuden ja anonymiteetin säilymisen kannalta, jos muita perheenjäseniä on paikalla. Myös sitä tulisi pohtia, mitä kotona tapahtuu haastattelun jälkeen. Tutkimusprojektiin osallistuneilla lapsilla oli mahdollisuus kertoa ajatuksistaan ja tunteistaan haastattelun jälkeen.

Notkon tutkimust ryhmä (2012) esittää, että tutkijalla on moraalinen vastuu puuttua lastensuojelullisiin asioihin, vaikka haastattelun tulisikin olla luottamukseen perustuva. Tämä voi tuottaa joskus ristiriitaisuuksia. Toisaalta tutkijan tulisi olla niin luotettava, että hänelle pystyy kertomaan tutkimukseen liittyvistä asioista. Tutkimuksessa tulisi kuitenkin minimoida kaikki mahdollinen vahingontuottaminen haastateltavalle. Haastattelijat olivat etukäteen varautuneet mahdollisiin voimakkaisiin tunnereaktioihin. Lapsilta oli myös varmistettu tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja heille tehtiin selväksi mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa. (Notko ym. 2012.)

Yhdelle tämän tutkimuksen haastateltavista, Astalle, heräsi voimakas tunnereaktio kesken haastattelun. Haastattelijä yritti omalta osaltaan helpottaa

Astan oloa sillä, että kertoi tunteiden näyttämisen olevan sallittua ja ymmärrettävää. Haastattelija varmisti myös useaan otteeseen, että lapsi voi keskeyttää haastattelun missä vaiheessa tahansa.

H: Onko sulla muuten... mää huomaa, [...] että sulla on vähän surullinen olo, ni [...] tulleeke sulla niinko... mää nyt kysäsen, [...], että jos sulla tulee, sää voit ihan heti lopettaa...

Asta: Joo.

H: ...jos on semmonen olo, että nyt mä en enää halua vastata...

Asta: Joo.

H: ...mihinkä. Sää saat sanoa sen, ja minä en siitä yhtään loukkaannu. Ja sitte, jos sulla on jostaki paha mieli, ni sää voit senki mulle sanoa.

Asta: Joo.

H: Tai, että en missään nimessä halua, että tämä haastattelu tuo sulle semmosia tunteita, tai tullee tosi ikävä olo.

Asta: Joo, ei tuo... Siisku mulla vaan on joku mää... aina itken. Siis, vaikka mää en ois surullinen niin mää itken.

H: Nii justiisa. No se on varmaan semmonen, että se tuo siinä tilanteessa semmosen helpotuksen tunteen sitte.

Asta: Nii.

H: Joo. Mää siitä vaan huolehin, että jos susta yhtään tuntuu, nii sano vaan, että nyt loppu.

[Asta naurahtaa.]

Asta: Joo.

Haastattelu pystyttiin kuitenkin toteuttamaan kokonaisuudessaan. Voimakas tunnereaktio saattoi kuitenkin vaikuttaa sen jälkeisiin vastauksiin niin, että Asta vastaili melko vähäsanaisesti tai ympäröörästi, ja esimerkiksi perheen mukavia ja ikävimpiä asioita kysyttäessä Asta vastasi kumpaankin kysymykseen hyvin ympäröörästi: ”Kaikkee ihan tavallista”.

Teemahaastattelurunko oli suunniteltu lapsen hyvinvointi huomioon ottaen (Notko ym. 2012). Teemahaastattelurungon viimeisenä kysymyksenä oli ”*Mikä tekee sinut perheessäsi onnelliseksi?*”, millä pyrittiin tavoittelemaan sitä, että lapselle jää hyvä mieli haastattelutilanteesta. Tutkimuksen ei tulisi jättää lapsihaastateltavalle ahdistavaa oloa jälkeensä (Ritala-Koskinen 2001, 75).

6 LAPSEN PERHE JA PERHESUHTEET

Tässä luvussa käsittelen lapsen perhesuhteita ensimmäisen tutkimuskysymykseni mukaisesti. Tutkimukseen osallistuneiden lasten annettiin määritellä perhesuhteensa. Olen tulkinnut lasten perhesuhteita koskevia käsityksiä verkostokarttojen ja haastatteluvastauksiin pohjaten. Verkostokarttaan lapsi sai sijoittaa ne henkilöt, joita hän pitää perheeseensä kuuluvana. Suhteiden läheisyyttä hän on arvioinut sillä, kuinka lähelle itseään hän on henkilön merkinnyt.

Aluksi tarkastelen lasten perhesuhteita yleisesti verkostokarttojen avulla. Tämän jälkeen kuvailen ja analysoin, miten lapsi sijoittaa vanhempansa ja vanhempien uudet puoliset verkostokarttaan ja mitä hän kertoo itselleen tärkeiden ihmisten sijoittumisesta verkostokartallaan. Sen jälkeen otan tarkempaan tarkasteluun Tanjan perhetulkinnan, koska tämä eroaa selkeästi muiden tutkittavien lasten perhetulkintoista.

6.1 Lapsen perhe verkostokarttojen avulla tarkasteltuna

Lasten perhesuhteiden määrittelyn moninaisuus tuli hyvin esille verkostokarttojen avulla tarkasteltuna. Tutkittavat lapset sisällyttivät perheeseensä niin biologisia vanhempia kuin vanhempien uusia puolisoitakin (ks. kooste Taulukossa 2). Biologisten sisarusten lisäksi myös uus- ja puolisisaruksia oli merkitty verkostokartan eri läheisyystasojille (sisin, keskimäinen ja ulkokehä). Muutamalle lapselle sisarukset olivat läheisempiä kuin biologiset vanhemmat. Sisaruksista käytettiin eri nimityksiä joustavasti. Vaikka sisarus ei ollut biologinen sisarus, lapsi saattoi käyttää kuitenkin nimitystä ”sisko” tai ”veli”. Joissakin verkostokartoissa ei ollut mainintoja vanhempien uusista puolisoista eikä uus- ja puolisisaruksista, vaikka haastattelusta kävikin ilmi heidän olemassaolonsa. Onnin verkostokartalta puuttuvat myös biologiset sisarukset. Kahdessa verkostokartan perheosiossa on myös mainittu isovanhempia, yhdessä täti ja yhdessä perheen koira.

TAULUKKO 2. Yhteenvedo lasten verkostokarttojen perhesuhteista.

Lapsi (ikä)	1 (sisin kehä)	2 (keskikehä)	3 (uloin kehä)	Muita huomioita
Onni (9 v)	Äiti Isä Mummu Pappa			Ei merkinnyt sisaruksia, vaikka pikkuveli (Jussi) ja pikkusisar Isällä naisystävä, jolla poika, mainitsee haastattelussa.
Jussi (7 v)	Isä Äiti	Pikkusisko Isoveli (Onni)		Isällä naisystävä, jolla poika. Ei mainitse haastattelussa heitä.
Essi (11 v)	Äiti Isoveli Pikkuveli			Isä kuollut. Isän vaimo sukulaiset-osiossa tasolla 1. Isoveli asuu muualla.
Tanja (12 v)	Isä Äiti Pikkusisko Pikkusisko Äitipuolen tytär	Isäpuoli Äitipuoli		
Asta (15 v)	Äiti Isä Sisko (Emmi)	Sisarpuolia 3 Mummut ja papat Äitipuoli		Äitipuoli 1. ja 2. tason välisellä rajalla. Sisarpuolet asuvat isän luona, ja ovat isän vaimon lapsia.
Emmi, (13 v)	Äiti Isä Äitipuoli sisko (Asta) Sisarpuolia 3			Siskopuolet asuvat isän luona, ja ovat isän vaimon lapsia.
Ulla (10 v)	Äiti Isoveli Isosisko Isä			Isä ulompana muista. Isän puoliso ja hänen lapsensa eivät näy verkostokartalla.
Tiina (12 v)	Isosisko A Isosisko B	Äiti Isä	Koira	Isosisko A asuu äidin luona. Isosisko B asuu muualla. Isällä naisystävä.
Minna (12 v)	Isosisko A Isosisko B Äiti Isosisko C		Isä Isoveli	Äiti isosiskojen B ja C välissä. Isä uloimman kehän ulkorajalla.
Kiia (12 v)	Isosisko A	Isosisko B Äiti Isä	Täti veli A veli B	Siskot puolisisaruksia. Veljet isän uuden puolison lapsia. Isä asuu uuden puolison kanssa, mutta häntä ei näy verkostokartalla.
Paula (13 v)	Äiti Isä	Isoveli		

Taulukosta on nähtävissä, kuinka tutkimukseen osallistuneiden lasten perhekäsitys on hyvin moninainen. Myös sisarusten väliset verkostokartat (Onni ja Jussi sekä Asta ja Emmi) ovat erilaisia.

6.2 Biologiset vanhemmat lapsen verkostokartalla

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset olivat kirjanneet perheisiinsä kuuluviksi omat biologiset vanhempansa. Vain Essin verkostokartasta puuttuu hänen biologinen isänsä. Haastattelussa käy ilmi, että hänen isänsä on kuollut vuotta aiemmin onnettomuudessa.

Äiti. Yhdeksän lasta on kirjannut biologisen äitinsä verkostokartan läheisimmälle tasolle. Myös Minna on merkinnyt äitinsä läheisimmälle tasolle, mutta äidin sijainti Minnan sisarten välissä kertoo hänen mukaansa siitä, että he eivät ole niin läheisiä.

Äiti on tossa [siskojen] välissä koska äiti on myös mulle tärkeä, mutta meillä on pieniä erimielisyyksiä. (Minna)

Kiia ja Tiina ovat merkinneet äitinsä läheisyystasolle kaksi, mutta he eivät kerro äitiensä sijoittelun syitä. Kiian ja Tiinan verkostokartoissa läheisimmälle tasolle on merkitty sisaruksia. Kiian verkostokartassa lähimmälle tasolle on merkitty Kiian puolisisar, josta Kiia käyttää nimitystä sisko. Tiinan verkostokartan läheisimmälle tasolle on merkitty lapsen kaksi biologista sisarta.

No ollaan me kai aina oltu [läheisiä]. Kun [Maija] oli nuorempi sisko, niin se on sitten asunu kun mää olin pieni,[...] sillon kun mä olin kaks, kolme niin se sillon asu kotona, että varmasti sen takia. (Kiia)

Isä. Seitsemän lasta (Onni, Tanja, Asta, Emmi, Ulla, Jussi ja Paula) on merkinnyt isänsä verkostokartan läheisimmälle tasolle. Ulla kuitenkin huomauttaa, että ei ole yhtä läheinen isänsä kanssa kuin muiden verkostokartan läheisimmällä tasolla olevien perheenjäsenten kanssa.

No, mullon niinku esim. mun isään niinku sillee aika huonot välit, jos miettii että. Se ei niinku tiä hirveesti ja sillee. Mä pistin sen kyl tänne, vähän tälle ulommas tolee. Nii, ja sit se jotenki tuntuu siltä, et se ei aina ees sillee... välitä, mitä mä aattelen. Ja se niinku tuntuu, että se luulee, et se aina ite tietää mikä niinku semmonen oikee juttu. (Ulla)

Kaksi lapsista (Kiia ja Tiina) ovat merkinneet biologisen isänsä läheisyystasolle kaksi. Kiian verkostokartan toisella läheisyystasolla on myös hänen toinen puolisisarensa, josta Kiia käyttää myös nimitystä sisko. Sekä Kiian että Tiinan verkostokartan toiselta läheisyystasolta löytyy isän ohella myös äiti.

Tiina ei kerro suoraan, miksi on kirjannut isänsä verkostokartalle kaksi. Kiia sen sijaan pohtii isänsä sijaintia verkostokartalla haastattelun aikana. Hän on aluksi merkinnyt isänsä läheisyystasolle kolme. Kesken haastattelun hän kuitenkin yliviivaa tuon merkinnän ja kirjaa isänsä kuuluvan läheisyystasolle kaksi, koska ”sekin on kuitenkin sen verran”. Minna on merkinnyt isänsä uloimman läheisyystason ulkokehälle. Minnan puhuu isänsä kuulumisesta perheeseensä ambivalentisti. Toisaalta isä kuuluu perheeseen, mutta toisaalta ei.

Ja sit iskä mutta. No joo, kuuluu seki perheeseen. [...] Ja isän mä pistin tonne, koska se ei...niinku, oo tavallaan mun perheessä. Ja sitte iiiskä on vähä...niinku,.. mmm. ää [sisarukset] sano, että iskä on sairas tai jotain. Mut mä en oo ihan varma siitä, että sillee. Mutta sill sen takia. (Minna)

6.3 Vanhempien uudet puoliset ja seurustelukumppanit lapsen verkostokartalla

Biologisten vanhempien uusien puolisoiden kuuluminen perheeseen ei ollut itsestään selvää. Jotkut lapset sisällyttivät vanhempiensa uudet puoliset perheeseensä ja jotkut eivät. Usein lapset epäröivät, kuuluvatko vanhempien uudet puoliset perheeseen vai eivät.

Tanja sekä sisarukset Asta ja Emmi ovat merkinneet isänsä uuden puolison perheeseensä kuuluvaksi. Asta tasolle kaksi ja Emmi tasolle yksi. Emmi ei selitä äitipuolen sijaintia verkostokartalla millään tavalla. Asta taas ei ole aivan varma siitä kuuluuko ”isän uus naisystävä” perheeseen vai ei.

Sitte varmaan se isän uus se naisystävä [kuuluu perheeseen]. Se on niinku äitipuoli silleen mulle. (Asta)

Myös Ulla harkitsee ääneen isän uuden puolison merkitsemistä verkostokarttaan, mutta tekee toisenlaisen päätöksen kuin Asta.

Ja sitte isä, ja sillä on tuota uus vaimo ja sillä on lapsia. Kirjoitanko mä nyt...en varmaa. (Ulla)

Essi muistaa edesmenneen isänsä vaimon kesken haastattelun ja merkitsee hänet sukulaisuussektorin tasolle yksi.

Ai niin tuolta muuten puuttuu [äitipuolen nimi]. Joo nyttten muistin, se oli isän, tai siis mun äitipuoli. (Essi)

Viisi muuta tutkimukseen osallistunutta lasta kertoo myös isänsä uudesta puolisoista tai seurustelukumppanista haastattelun aikana, mutta ei merkitse heitä verkostokartalleen.

Tanja. Tanja on ainoa tutkimukseen osallistuneista lapsista, joka on merkinnyt sekä isän että äidin uuden puolison verkostokarttaan ja siten perheeseensä kuuluvaksi. Tanja on merkinnyt isäpuolensa verkostokartan läheisyystasolle kaksi yhdessä äitipuolensa kanssa. Äiti- ja isäpuolen sijaintia verkostokartalla hän selittää ristiriitaisilla tunteilla, ja sillä, että ei koe heitä niin läheiseksi kuin biologisia vanhempiaan.

Niin kato ku joskus on sellasia hyviä aikoja ja joskus on huonoja aikoja[a], että niini joskus on riitaa ja joskus ollaan parhaat kaverit ja...Se vähän on sellasta ristiriitasta ni emmää oikeen laittanu niitä lähelle sydäntäkkään, koska ei ne oo kumiskaan nii lähellä ku äiti ja isä esimerkiks...(Tanja)

Tanjan elämässä isä- ja äitipuoli ovat kuitenkin aktiivisesti mukana. Tanja kertoo viettävänsä aikaa isä- ja äitipuolensa kanssa muun muassa harrastamalla liikuntaa yhdessä. Kun Tanjalta kysytään keitä hänen perheeseensä kuuluu, hän kertoo, että hänellä on kaksi perhettä.

Aaa...noo mä asun nytte äitin luona täällä [paikannimi]. Nii siihen perheeseen tavallaan niinku kuuluu äiti sitte mun kaks pikkusisko ja sitte mun isäpuoli ja minä. Ja sitte ku me mun isä asuu [paikannimi] niin niin sitte ku me ollan siellä niin se on minä, mun isä, mun sisko sitte on isän vaimo ja sen vaimon lapsi. (Tanja)

Tanja poikkeaa muista haastattelun lapsista myös siinä, että hän on merkinnyt aikajanelle elämäntapahtumiin vanhempiensa eron niin positiivisten asioiden kuin negatiivisten tapahtumien joukkoon.

Paljo mukavampaa [ku on kaksi perhettä] että ku jos ne olis vielä yhdessä ja että ne riitelis koko ajan [...]No se oli aika ikävää see kun aa vanhemmat jotenki eros. Mutta se oli tavallaan sitten niinku hyväki koska ne ei sitte riitele nin paljo niinku aikasemmin jo sannoin. (Tanja)

Tanja kertookin tämänhetkisen tilanteen olevan parempi, koska aiemmin ennen eroa vanhemmat riitelivät usein. Nykyään hänen biologiset vanhempansa ovat Tanjan mukaan ”ihan hyviä ystäviä” keskenään.

6.4 Myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita perheessä

Myönteisiksi koetut tilanteet ja kiintymyksen osoittaminen perheessä. Kuusi tutkimukseen osallistuneista lapsista kertoi myönteisimmiksi ne tilanteet, joissa perheenjäsenten kanssa oltiin yhdessä. Neljä lasta (Tanja, Ulla, Essi ja Emmi) kertovat yhdessäolon koko perheen kanssa olevan mieleisintä. Nämä lapset eivät eritelleet kenen perheenjäsenen kanssa erityisesti oli mukava viettää aikaa. Liitteeseen 3 olen koonnut ja luokitellut vastaukset kysymykseen: *Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia?*

Lapsilta kysyttiin myös, kuinka heidän perheessään näytetään ”tykkääminen” ja mistä lapsi tietää, että hänestä ”tykätään”. Yhdessäolo ja huomioonottaminen näyttäytyvät myös tärkeänä kiintymyksen osoittamisena perheessä lasten kertomuksissa.

No siis niinku kaikki otetaan aina mukaa ja mä saan tietää aina kaikesta.(Ulla)

Niin ja sitte multa kysytään, että haluanko mä jotakin ja. (Tanja)

Suostutaan pelaamaan jotain kivaa (Minna)

Kyllä sen sillei tietää. (Asta)

No, jos me niinku joskus tehään jotaki vaikka käyään jossaki, nii se on iha hauskaa. Ja muute vaan niinku ollaan, ollaan... tai ollaan niitten kanssa.(Emmi)

Lastenvastauksia koskien erityisesti vanhempien kiintymyksen osoituksia heitä kohtaan käsitellen luvussa seitsemän, joka keskittyy lapsen ja vanhempien väliseen suhteeseen.

Kielteisiksi koetut ja pelottavat tilanteet perheessä. Kun lapsia pyydettiin kertomaan, mitkä asiat heidän perheessään ovat ikäviä, riidat nousivat selvästi kategoriaksi, jota mainittiin eniten. Lapset kokivat kielteisiksi tilanteiksi riidat niin biologisten kuin ei-biologisten sisarusten kanssa.

Toiseksi kielteisiä tunteita koskevaksi kategoriaksi nousivat tilanteet, joissa lapsi ei pystynyt vaikuttamaan omiin tai perheen asioihin. Kolme lasta (Minna, Jussi ja Emmi) ei osannut nimetä perheessä tapahtuvia ikäviä asioita. Liitteestä 4 löytyvät

lasten vastaukset kysymykseen *Mitkä asiat ovat perheessäsi ikäviä*. Myönteiset ja kielteiset tilanteet vanhempien kanssa ovat tarkastelun kohteenaseuraavassa luvussa.

Kun lapsilta kysyttiin huolista ja peloista omassa perheessään, kuusi lasta (Minna, Paula, Asta, Emmi, Jussi ja Tiina) kertoivat, että he eivät tunteneet pelkoa perheessään. Taulukkoon 4 olen koonnut ne huolen ja pelon aiheet, joita viisi muuta tutkimukseen osallistunutta lasta kertoivat kohtaavansa perheen arjessa. Lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa ilmeneviä pelkoja kuvailen tarkemmin seuraavassa luvussa.

TAULUKKO 4. Luokittelu koskien lasten kuvaamia pelkoja perheessä.

Kategoria	Aineistositaatti
Perheen raha-asiat	”No tietenkihän pelottaa sellanen ajatus, että sitte oo varraa mihinkään. Että perhe menis vararikoon tai jotain tällasta.” (Tanja)
Uutiset yksin ollessa	”Niinku tälleen illalla aina jään yksin kotia ja muut lähtee nii vaikka kauppaan niin ja kattelee sellasia uutisia sieltä. Niin mua alkaa sitten pelottamaan.” (Onni)
Isän luona oleminen	”Isän luona vähän se [pelottaa], että mitä siellä tapahtuu että.” (Ulla)
Äidin mahdollinen uusi puoliso	”Ehkä se [pelottaa] jos äiti ottaa uuden miehen kotiin.” (Kiia)
Huoli pikkuveljestä	”Mmm, no varmaan huolettaa se kun [pikkuveli] aina itkee tälleen iltasin isän perään ja sitten se aina tälleen että ”eihän äiti kuole.” (Essi)

7 VUOROVAIKUTUS JA TUNTEET LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISESSÄ SUHTEESSA LAPSEN KERTOMANA

Tässä luvussa kuvailen lasten kertomuksia suhteestaan vanhempiinsa. Tarkastelen ensin lasten kuvauksia omasta ajankäytöstään vanhempiensa kanssa. Seuraavaksi kuvailen lapsen ja vanhemman suhteessa esiintyviä, myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita sekä tarkemmin kiintymystä ja pelkoja lapsi-vanhempisuhteissa. Luvun päätös koskee lasten kuvauksia siitä, onko vanhempien asettamissa säännöissä eroavaisuuksia ja jos on niin millaisia.

7.1 Lapsen viettämä aika vanhemman kanssa

Haastatellut lapset viettivät aikaa isiensä kanssa hyvin vaihtelevasti. Jotkut lapsista kertoivat seikkaperäisesti yhteisestä toiminnasta, kun taas toiset kuvailivat hyvin vähäistä vuorovaikutusta isiensä kanssa. Äitien kanssa vietetyn ajan määrä ja laatu eivät eronneet niin suuresti lasten välillä kuin isien kanssa vietetty aika. Joitakin eroavaisuuksia lasten välillä kuitenkin löytyi myös äitien kanssa vietetyn ajan suhteen

Asuminen yhteisen ajan määrittäjänä. Suurin osa haastateltavista (Onni, Essi, Tanja, Ulla, Jussi, Minna ja Kiia) asui pääasiassa äitinsä luona. Paulalla sekä sisaruksilla, Astalla ja Emmillä, on vuoroasumisjärjestely niin, että he asuvat vuoroviikoin isänsä ja äitinsä luona. Haastateltavista lapsista ainoastaan Tiina asuu pääsääntöisesti isänsä luona. (ks. taulukko 1.)

Kun lapsi asuu vakituisesti äitinsä luona, hän ei näe isäänsä yhtä usein kuin äitiään. Tällöin suhde isään saattaa jäädä etäiseksi.

Kyllä me niinku puhutaan ja tolleen, mutta emmää oo sen kaa niin läheinen, ku äitin ku mä oon sen kaa vaan niinku joka toinen viikonloppu. (Ulla)

No äitin kanssa, siis tietenkin kun me asutaan yhdessä, niin aika paljon [vietän aikaa]. (Kiia)

Toisaalta vanhemmat voivat sopia tapaamisjärjestelyistä myös niin, että etävanhempi näkee lastaan viikonloppujen ja lomien lisäksi myös arkisin, kuten Tanjan sekä Onnin ja Jussin tapauksessa.

Me ollaan joka toinen viikonloppu [isällä] ja sitte meillä on sovittu silleen et me ollaan joka tiistai isällä. (Tanja)

Noo...aika usein [ollaan isän luona]. Ylleensä viikonloppuisin ollaan ja joskus torstaina, joskus arkipäivinä mennään sinne. [...] Niinku juhannuksenakin mentiin. (Onni)

Juhlapäivät, kuten jouluku, juhannus ja syntymäpäivät oli sovittu usein niin, että lapset vuorottelivat isänsä ja äitinsä luona joka toinen vuosi.

No mä monestikin niinku, no joulun mä vietän joka toinen jouluku isällä ja joka toinen jouluku äidillä [...] ja sitten ne muut, pääsiäiset ja nämä isällä mä oon aina ellei satu sellaselle viikonlopulle että mä oon äitillä. [...] ja sitten no kaikki nämä niin niin synttärinkin mä vietän äitillä ja isällä sitten niin äitille tulee äidin puolen sukulaiset ja isälle isän puolen sukulaiset ja kaverit ja tällai. (Tiina)

No mä aina joka toinen, joka toisen joulun isällä, olin nyttén viime vuonna isällä. (Kiia)

Tanjan vanhemmat viettävät joulun ja lapsen syntymäpäivät yhdessä niin, että heidän nykyiset puolisonsa ovat myös mukana. Asta taas viettää nykyään juhlapäiviä, kuten syntymäpäiviä ja vappuja kavereidensa kanssa.

Isä. Yleisin lapsen ja isän yhteinen toiminta oli pelikonsolilla pelaaminen tai television ja elokuvien katsominen. Myös liikuntaan liittyvä tekeminen, kuten uinti, potkulautailu tai lenkkeily olivat yleisiä.

[...] isän kanssa me oikeestaan tiistaisin nii käyään uimassa ja vietetään sitten muuten aikaa isän luona ja aletaan kavereita ja isä sitte on kotona ja sitte ku me tullaan kottiin niin silloin katotaan kans lauantaisin ”vedetään hatusta” ja mitä sieltä nyt ikinä tuleekin. (Tanja)

Jussi: Isin kanssa oon pihalla.

H: Mmm. Onko teillä joku juttu, mitä te siellä pihalla touhuate?

Jussi: Potkuttelen.

H: Potkuttelet?

Jussi: Mmm.

H: Mitäs se tarkoittaa?

Jussi: Potkulautailua.

Matkat ja kyläilyt kuuluivat monen lapsen ja isän yhteisiin tekemisiin, ja ne olivat myös näkyvissä lasten aikajanoissa, joihin he saivat kirjoittaa elämänsä mieleenpainuvimpia tapahtumia. Asta kertoi isänsä ja hänen yhteiseksi harrastukseksi mopon ja auton korjauksen. Onni taas mainitsi kalastamisen olevan isän ja pojan yhteinen harrastus.

Etenkin Onnin ja Jussin kertomuksissa tulee vahvasti esiin isän ja lasten aktiivinen yhteinen tekeminen. Onni on paljon apurina isälleen mökillä ja hän

kuvailee näitä ”mökkitöitä” hyvin seikkaperäisesti ja innostuneesti. Onnilla kaikkiin tapahtumiin aikajanalla liittyy isä.

Äiti. Lapsen yhteinen toiminta äidin kanssa liittyy yleensä joko kodin elektroniikkaan, kuten television katseluun ja pelikonsolilla pelailuun tai kotiaskareisiin, kuten ruoanlaittoon tai äidin auttamiseen kotitöissä.

No me yleensä äitin kanssa, ku meillä on wii, niin saadaan pelata kahdestaan niin pelataan pelejä ja käydään esim kaupungilla yhdessä. Ja sitten tehdään monesti ruokaakin. (Essi)

Myös yhteiset liikuntaharrastukset kuten ratsastus, uiminen ja lenkkeily ovat suosittua yhteistä tekemistä äitien kanssa. Veljekset (Onni ja Jussi) mainitsivat myös matkat lomakeskukseen, mutta matkustelu äitien kanssa ei tullut niin usein esiin lasten haastatteluissa kuin isien kanssa. Äidin ja lapsen yhteiset hetket liittyivät enemmänkin kotona olemiseen ja siellä tehtäviin askareisiin. Suurin osa lapsista sanoikin viettävänsä paljon aikaa äitinsä kanssa.

mutta ainakin niinku silleen että se [äiti] yleensä aina tekee minun ja [veljen] kanssa jotain. (Essi)

No, me paljo luetaan ja tälle. Ja sitten nii paljo niinku eläimistä tykätään ja molemmat käy ratsastamassa. (Ulla)

Tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat myös keskustelewansa äitiensä kanssa paljon.

Ja sitte, äitille mä voin niinku kaikesta puhua ni. Ja äiti aina korostaa sitä, että pittää kaikesta puhua sen kanssa.(Paula)

Ja äiti on niinku sillee, että kyllä me paljon, mä juttelen sille ja että niinku. Ei mul oo sen kaa mittään semmosta.(Ulla)

Epäsäännöllisiä tapaamisia etävanhemman kanssa. Aina sovituista tapaamisajoista etävanhemman kanssa ei pidetä kiinni. Ullan ja Kiian tapauksissa on sovittu, että he tapaavat isäänsä joka toinen viikonloppu. Heidän tapaamisensa eivät kuitenkaan ole säännöllisiä eri syistä. Kiian ja isän tapaamiseen vaikuttavat isän menot, joiden vuoksi Kiia ei pääse tapaamaan isäänsä niin usein kuin haluaisi.

Kiia: ...mut sit muuten mä meen isälle noin joka toinen viikonloppu. Ku sillä on kisoja niin ei sitten aina pääse.

Ullan epäsäännöllisiin tapaamisiin on monia syitä. Ulla ei käy joka toinen viikonloppu isänsä luona, kuten on sovittu, koska ei halua mennä isänsä luokse ”ku ei sin haluu mennä ja sitte äiti lähettää sille viestiä, että suostuuko se ja tämmöstä”. Ulla kokee isänsä luokse menemisen joskus ahdistavaksi. Ahdistavan isänsä luokse menosta tekee muun muassa isän uuden puolison lapset, joiden kanssa Ulla ei osaa olla oma itsensä.

[...] välillä isälle on vähän ahdistava mennä, nii. Sitä tuntuu, että ei jaksais. [...]siellä on niitä uusia lapsia, enkä mää ossaa silleen rentoutua siellä tai sillee.[...]No, on ne niinku jo kolme vuotta siinä ollu, mutta ei ne siltikään tunnu sillei[...]Jettä niitten kaa vois olla sillee iha normaalisti.[...]Vaa on niinku semmone hirvee jäykkä ja jännittyny koko ajan. Nii se ei oo sitten kivaa. (Ulla)

Minnan puheessa isästään välittyy kuva, että hän viettää hyvin harvoin isänsä kanssa aikaa, eikä myöskään Minnan ja isän tapaamisajankohdissa ole säännöllisyyttä. Haastattelijan kysyessä, onko Minna isänsä kanssa tekemisissä, Minna vastaa:

”joko jouluna, kesälomalla tai sitte syyslomalla”. [...]Mutta, ei se sillee niinku muute.” (Minna)

Vähäinen yhteinen toiminta vanhemman kanssa. Kiia kertoo viettävän paljon aikaa yksin omassa huoneessaan ollessaan isänsä luona.

No harvemmin me mennään, mutta joskus mennään keilaamaan ja joskus käydään syömässä ja sitten niinku muuten, mää yleensä nököttän [epäselvä] siellä omassa huoneessa ja oon koneella. (Kiia)

Minna ja hänen isänsä näkevät harvoin, ja Minna kertoo hyvin vähäisestä yhteisestä toiminnasta isänsä kanssa myös silloin, kun he näkevät.

jos me tehään jotain ni mä istun autossa ja iskä puhuu puhelimee, tekstäilee, ajaa, tai sitte on tietokoneella. Ja mä niinku istun ja oon tekemättä mitää. Et se on vähän semmosta sillei...ni. [...]Ja jos mulla ei oo jotai mitään omaa tekemistä mukana ni sit se on erittäin tylsää. Ni. (Minna)

Kiia ja Minna erottuvat muista tutkimukseen osallistuneista lapsista sen perusteella, että he viettävät omien sanojensa mukaan myös äitiensä kanssa vähän yhteistä aikaa. Minna kuvailee heidän arkeaan kiireiseksi, ja tämän vuoksi he eivät ehdi viettää äitinsä kanssa paljon aikaa yhdessä.

Noo, äitin kanssa me vaan sillee ehkä puhutaan ja, silleen ehkä leivotaanki jotain. Joskus pelataan. Mutta ei me sillei niinku muuta tehäkää ku me ollaa kummatki koulussa ja töissä ja sit meillä on. No mulla ei oo harrastuksia, mut äitillä on se käy koulua, tota ammattikoulua sit siellä menee aikaa ja. (Minna)

Minna kertoo myös, että hänellä on aivan liikaa ”omaa rauhaa” ja että sen vuoksi hänellä on välillä kotonaan ”tylsää”.

Vaikka Kiia sanookin haastattelun alussa viettävänsä aikaa paljon äitinsä kanssa, koska he asuvat kahdestaan, käy haastattelun kuluessa ilmi, että usein he ovat vain kotona ja tekevät ”omia hommia” ja varsinaista yhteistä tekemistä ei ole. He eivät vietä aktiivisesti aikaa yhdessä, vaikka olisivatkin yhtä aikaa kotona. Tästä antaa viitteitä muun muassa se, että he eivät syö yhdessä, vaan kumpikin syö silloin kun tulee nälkä.

Kiia: [...] kyllä me joskus niinku mietittiin sitä että pitäskö vaikka joku syöntiaika olla, kummallakin on vähän sellanen säännötön tuo syömisrytmi, joskus jää kokonaan ruoka väliin ja tämmöstä niin joskus siitä jutellaan mut ei muuten oo mitään sellasta. [...]ku äitillä tulee niin äkkiä nälkä niin se saattaa syödä sillon jo kun mä oon koulussa, ei me muutenkaan, mä yleensä syön mun omassa huoneessa.

Yhteisestä ajankäytöstä suoraan kysyttäessä Kiia sanoo katsovansa vain televisiota äitinsä kanssa ”ku ei me mitenkään erityisesti mitään erikseen tehdä.” Kiia kertoo kuitenkin, että hän on saanut viettää äitinsä kanssa tänä vuonna paljon aikaa, mutta toisaalta hän on saanut olla enemmän yksin kotona. Kiian puheessa onkin paljon ristiriitaisuuksia.

7.2 Myönteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsen ja vanhemman suhteessa

Kysyttäessä, mikä on perheessäsi mukavinta, Kiia vastaa tähän kysymykseen ambivalentisti. Toisaalta hän mainitsee äidin kanssa vietetyn ajan olevan mukavinta, mutta samassa virkkeessä hän mainitsee myös myönteisenä asiana sen, että on saanut olla enemmän aikaa yksin kotona. Koska Kiia kertoo ikäväksi tilanteeksi sen, että ympärillä olevat aikuiset ovat olleet viime aikoina kiireisiä, tulkitsin vastauksen niin, että hetket, jolloin äidin kanssa on vietetty aikaa, ovat niitä myönteisimpiä tilanteita. Seuraavassa katkelmassa tulee esiin Kiian ristiriitaisuus vastauksissaan.

niinkun äitin kanssa ollaan vietetty enemmän aikaa, ja sitten on saanu olla enemmän yksin kotona kun se on käyny tosi paljon tapaamisissa ja tällaisissa. (Kiia)

Onni vastaa seuraavasti kysymykseen siitä, mitkä asiat ovat perheessä mukavia:

No se kun ei saa kiroilla, ku emmä yleensä kiroilekkaan. Paitsi kuuntelen vähän sellaisia lauluja, joissa kiroillaan, mutta en minä niistä ota mallia, enkä välitä. (Onni)

Tämä kysymys on kuitenkin esitetty juuri säännöistä keskustelun jälkeen, joten Onnin nuoren iän huomioon ottaen voi olla mahdollista, että hän sen vuoksi vastaa esitetyn mukaisesti. Aikajanaa tehdessään Onni on kuitenkin kertonut seikkaperäisesti ja innostuneesti viimeaikaisista tapahtumista isänsä kanssa. Tämän vuoksi olen tulkinnut, että hänen mielestään myönteisiä tunteita herättävät tilanteet ovat nimenomaan isän kanssa oleva yhteinen toiminta.

7.3 Vanhempien kiintymyksen osoittaminen

Joidenkin tutkimukseen osallistuneiden lasten mukaan vanhemmat osoittivat kiintymystään konkreettisina *tekoina*, kuten suukotteluna, kutitteluna ja halailuna.

No siitä [tietää, että äiti tykkää] ku äiti antaa aina nuita iltasuukkoja ku mennee nukkumaan. (Onni)

Oikeestaan sanotaan. Ja halataan. (Essi)

Onni kertoo, että hänen isänsäkin osoittaa konkreettisesti kiintymystään kiusoittelemalla kutitellen. Paula taas kuvailee, kuinka hänen vanhempansa osoittavat kiintymystään myös silloin, kun Paula on toisen vanhempansa luona.

No, vaikka ku mä oon iskällä ja oon tulossa äitille ni äiti lähettää joskus neljän aikaan viestiä, että enää kaks tuntia, että sää tuut. Tai sillee että huomaa, että se kaipaa ja sitte äiti soittaa joka ilta, ku mä oon iskällä nii et hyvät yöt ja sannoo ja silleen. Ja sitte sannoo, että enää kolme päivää tai sillee että ku tuut tänne, ja sitte iskäki lähettää aina viestii ja aina just ennen ku mä oon menossa iskälle ni sit se lähettää viestin, et jippii nyt sä oot tulossa tai silleen.(Paula)

Tiinan kertoman mukaan hänen äitinsä näyttää kiintymystään hyvin konkreettisin keinoin. Hänen isänsä ei kuitenkaan toimi äidin tavoin. Tämän vuoksi Tiina ei tiedä ”tykkääkö” hänen isänsä Tiinasta vai ei.

No äiti pussailee koko ajan ja sit se halailee ja tällai mutta ei kai se muuta. Ei isä kovin tee mitään.

H: Minkälaisista asioista sää silti tiedät että iskä tykkää? Vaikka se ei halailis ja pussailis.

Tiina: No en mää tiä ku ei se, en mää tiä. (Tiina)

Kiintymyksen osoittaminen lohdutustilanteissa. Lapsen biologinen äiti mainittiin lähes jokaisessa lohdutustilanteessa. Äidin lohduttaminen oli sanallista tai sitten äiti lohdutti pelkällä läsnäololla tai äänensävyllä.

No se (äiti) tulee...no se...mää..jos oon surullinen niin mä meen oikeestaan mun ommaan huoneeseen. Ja sitte äiti tulee sinne, ja sitte se sanoo, ettei oo mitään hätää tai jotain tällasta. Esimerkiksi. (Tanja)

No, ne niinku puhuu jotenkin sillei semmosella äänensävyllä että se sitte helpottaa. En mä sit tiedä miten se, se on semmonen se on ihan outoo, ku ne vaan sillai jotenki semmosella jollaki äänensävyllä saa tilanteen rauhoitettua. (Minna)

Joskus lapsi lohdutti myös itse itseään, mutta silloinkin äiti myös mainittiin.

H: Justiinsa. Entäs sit jos sää oot kauhean surullinen jostain syystä, kuka sua lohduttaa?

Kiia: Ite.

H: Hmm. Miten sää teet sen?

Kiia: En mä oikeestaan... Mää vaan mietiskelen. Ja sitten mä saatan mennä nukkumaan päivällä tai jotakin. Monesti korjaantuu sitten itsestään.

H: Mmm. Joo, no onks sulla tota, muistatko sellasta et joku muu ihminen ois lohduttanu sua?

Kiia: No äiti aina monesti sitten, jos on jotakin.

Isän lohduttajana mainitsivat vain Asta ja Tiina. Heidän vanhempansa lohduttivat samalla lailla.

Asta: No emmä tiä, kaverit ja no äiti ja isä sitte [lohduttaa]. Että riippuu kumman luona on. Ja sillee.

H: Mmm. Joo. Millä tavalla ne äiti ja isä lohduttaa?

Asta: No tulee juttelee ja sillee. Kyssyy, että mikä on.

No sekin sillai juttelee ja ei sitä, sitä on vähän hankala selittää. (Tiina)

Tanja puolestaan kertoo, että isä ei lohduta, koska hänen ei tarvitse. Isän luona hän ei ole surullinen.

No äiti itse asiassa [lohduttaa], koska isän luona mä en oo surullinen oikeestaan. (Tanja)

Tanja kertooikin näyttävänsä enemmän tunteita äitin luona, koska ”sitä kummiski näkkee nii vähä ja onhan se hirveen ikävää jos on isän kanssa huonot suhteet.”

7.4 Kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsen ja vanhemman suhteessa

Kun lapsia pyydettiin kertomaan, mitkä asiat heidän perheessään ovat ikäviä, kaksi lasta kertoi ikäviksi lapsen ja vanhemman välisistä tilanteista (ks. liite 4). Kiia mainitsi riidat äitinsä kanssa.

No se nyt on vähän sillai niinku et aika kaikesta [riidellään]. Ei niinku ihan jokaisesta mutta aamuisin tulee riitaa ja joskus illalla. [...] [riita] päättyy siihen että mennään nukkumaan. [...]Ei ne yleensä jatku [seuraavana päivänä], että ne on sellasia hetkellisiä. (Kiia)

Ulla kertoi sekä riidoista isänsä luona, että siitä, että hänen isänsä ei ota Ullan mielipiteitä huomioon.

Nii. Ja sitte siellä on välillä vähä silleen, ku ne tappelee ja kaikkea.No siis öö ne lapset riitelee hirveesti.[...] Hirveen pahasti jostain tietokoneesta siellä.[...] Ja sitte, ei niinku isä ja se mun puoliäiti riitele. Mutta sitte isä joskus riitelee niitte puolilasten kanssa [...]Nii, ja sit se jotenki tuntuu siltä, et se [isä] ei aina ees sillee... välitä, mitä mää aattelen. Ja se niinku tuntuu, että se luulee, et se aina ite tietää mikä niinku semmonen oikee juttu. (Ulla)

Kuvailin aiemmin pelkoja, joita lapsi kokee perheessään (ks. taulukko 4). Seuraavassa kerron lähemmin lapsen peloista vanhempisuhteessaan.

Äidin mahdollinen uusi puoliso pelon aiheena. Kiian pelko kohdistuu siihen, että hänen äitinsä ottaisi ”uuden miehen” kotiin. Kiian äidillä on ollut useita miessuhteita Kiian vanhempien eron jälkeen. Tällä hetkellä Kiia ja hänen äitinsä asuvat kuitenkin yksin, mistä Kiia on onnellinen, mutta hän pelkää äidin ottavan uuden miehen kotiin.

Kiia: Hmm. Ehkä se [pelottaa] jos äiti ottaa uuden miehen kotiin.

H: Okei. Minkä takia sää pelkäät sitä?

Kiia: Oikeastaan mä en tiää... Se on vaan niinku... Ehkä se johtuu siitä Einosta.

H: Hmm. Et sulla on huonoja kokemuksia?

Kiia: Niin. Ja sitten on ollu vähän yks Janne ja sitten on ollu, silloin kun mää olin ihan pieni, niin on ollu muutama ja vähän kaikkea.

H: Joo, öö, onks sulla kenestäkään niistä niinkun kivoja muistoja?

Kiia: No se Jorma oli ihan mukava, mut sit ku se alko määräilee liikaa niin äiti heitti sen ulos. Ja sitten se joku, olikohan se Mikko, niin se oli ihan mukava.

Isän luona oleminen pelottaa Ullaa. Ulla kertoo pelkäävänsä yleisesti ”että mitä siellä tapahtuu että.” Ulla kertoo myös isänsä alkoholinkäytöstä, jota kuvailen enemmän seuraavassa.

Vanhemman tupakanpoltto, nuuskankäyttö ja alkoholikäyttö huolenaiheena.

Tutkimukseen osallistuneilta lapsilta kysyttiin vielä erikseen *Onko sinulla /onko sinulla ollut huoli jonkun tärkeän ihmisen päihteidenkäytöstä? Eli juomisesta, lääkkeiden käytöstä tai huumeidenkäytöstä?* Tiinaa huolettaa äidin ja isän tupakanpolto ja Tanjaa isänsä nuuskankäyttö. Minna ja Ulla kertovat, että heillä on huolta isiensä päihteiden käytöstä ja Ulla sanoo pelkäävänsä sellaisia tilanteita, joissa hänen isänsä on juonut.

isällä niinku, ei sillä aina, mutta niinku on sillä välillä tullu semmosia, että se ei oikein sitä sen juomista osaa sillee[...] Että se on ollu niin ni kännissä sillee joskus, että määki oon ollu siinä ja[...] sillee.[...] Ja niinku pelottaa, ku se on semmone. (huokaus) Nii. [...] kun ne niin ni esim. kerra isäki tuota, ku se oli nii joskus kauan, kauan sitte. Joskus puol vuotta sitte kuitenkin ollu niin ni vähän, niin ni aika pahasti humalassa. Ni se oli sitte tapellu sen yhen lapsen kaa ja kai niinku jotenki lyöny sitä tai jotai[...] Mutta ei se oo niinku muuten sille ikinä niille ikinä mittään tehny. Että se vaan vähän pelotti sillee siinä.(Ulla)

Minna kertoo vähemmän suoraan koko perheensä päihteidenkäytöstä. Sitaatista on vaikea sanoa, mikä pohjimmiltaan on Minnan huolenaiheena.

No oikeestaan niinku meidän perhe, no ehkä iskä, no ehkä (sisarukset) joskus, mut ei ne niinku sillei huoleta, koska ei ne oo sillei niinku jääny mitenkään kiinni. En oo kyllä ihan varma iskästä, mutta. Ei niinku (sisarukset), ja (sisar), ehkä (sisar). En oo ihan varma. Että sillei niinku.[...] Mutta, emmää oo tietenkää sitte iha varma. [...]
Eei [ole ongelmallista].. Ku ei ne koskaan mun, mun nähden sitte. Tai mun lähellä olevan niinku, jos mä oon lähellä tai. Tulossa tai lähössä ni tai jotain ni ollenkaan ni ei ne siitä.[...] Kyllä ne sitte saunassa saattaa jotain niinku niinku esim. ku tota kurkoo tai sit sitä karhua mutta ei ne muuten. (Minna)

7.5 Vanhempien sääntöjen yhdenmukaisuus lasten kertomana

Kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset mainitsevat erilaisia sääntöjä, joita vanhemmat ovat heille asettaneet. Essiltä ei kuitenkaan kysytty tätä kysymystä koska toinen hänen vanhemmistaan ei ollut elossa tutkimuskohetkellä.

Neljä lasta (Jussi, Onni, Kiia ja Emmi) kertoivat joko täysin samanlaisista tai samantyyppisistä säännöistä, joita vanhemmat heille asettavat. Kuusi muuta lasta kertoi eroavaisuuksista, jotka vaihtelivat pienistä syömiseen ja nukkumaanmenoaikoihin liittyvistä eroavaisuuksista hieman suurempiin eroavaisuuksiin. Kun toinen vanhemmista oli muuttanut uuteen ympäristöön, ei lapsi siellä ollessaan tarvinnut kotiintuloaikaa kavereiden puuttuessa. Neljällä lapsella (Minna, Tiina, Ulla ja Paula) oli vähemmän sääntöjä isänsä kanssa ollessaan

kuin äitinsä luona. Paula arvelee äidin asettavan tiukempia sääntöjä esimerkiksi kotiintuloajoissa, koska äiti ”arvostaa enemmän seuraa” kuin isä. Paula kertoo myös, että isällä oli jo ennen eroa ”rennommat” säännöt kuin äidillään. Minnan äiti asettaa paljon arkeen liittyviä sääntöjä, kun taas Minnan isällä ei ole muuta sääntöä kuin ”silloin ku iskä puhuu puhelimeen ni pitää olla hiljaa”. Taulukkoon 5 olen koonnut lasten ilmauksia heidän vanhempiansa asettamien sääntöjen yhdenmukaisuudesta.

TAULUKKO 5. Vanhempien asettamien sääntöjen yhdenmukaisuus

Yläkategoria	Alakategoria	Sitaatti
Vanhemmilla samantyyppiset säännöt (4)	Samat säännöt isän ja äidin luona. (2)	En saa pelata wiillä äitin luvalla... ei saa pelata wii... wiillä ilman äitin lupkaa. Eikä koneella.[...] Siellä[isän luona]voi pelata ni pleikkarilla isän luvalla. (Jussi) Noo...iskän luona kiroileminen ei oo sallittua niinku, ei saa kiroilla sielläkään [äitin luona]. (Onni)
	Lähes samat säännöt isän ja äidin luona. (2)	Aikalailta samoja,[sääntöjä]. (Kiia) Niin silloinki nii, on mulla sielläki siis silleen kottiintuloajat. (Emmi)
Vanhemmilla eroavaisuuksia säännöissä (7)	Isän luona vähemmän sääntöjä (4)	No, isän luona ei niinku ikinä ainakaan mun oo tarvinnu tehdä niinku mittään kotitöitä tai sellasia.[...]Että siellä niinku ei oo mittään semmosia. (Ulla) Ja ei meillä kovin oo mitään semmosia erityisiä ainakaan isällä mutta sitten äitillä mun pitää joskus käydä, esimerkiksi tiskikone täyttää ja tälleen. (Tiina) No mun pitää käyttää[koira] lenkillä, ja tehdä läksyt, et mä pääsen koneelle. Ja sitte tai kattoo tietokonetta, eiku tai telkkaria tai pelaa Wiitä tai jotain semmosta. [...]sitte on [...] niinku kotitöitä [...]sitte tietenkin on [...] et totella äitiä, mahdollisimmaan paljon.[...]No, mitäköhä [sääntöjä isällä olis]? No silloin ku iskä puhuu puhelimeen ni pitää olla hiljaa.[...]. No oikeestaan, siinä ne oliki. (Minna) No, no ehkä iskällä vähän rennommat säännöt, että silloinki ku ne asu yhdessä ni äiti oli tarkempi asioista ja iskä ois antanu niinku vähän joustaa. [...] Ja sitte äiti ehkä niinku arvostaa enemmän sitä mun seuraa ja haluaa että mä tuun aikasemmin[kotiin]. (Paula)

(jatkuu)

TAULUKKO 5. (jatkuu)

	<p>Pieniä eroavaisuuksia puoleen ja toiseen (1)</p>	<p>Noo on, koska äitin luona mennään kymmeneltä lauantaina nukkumaan ja perjantaina ja siellä [isän luona] saa mennä [...]puoli yhdeltätoista. [...] sitte , ku mä saatan syyä iltapalalla niinku jonkun vanukkaan ennen sitte vasta syön leipää. Niin siellä [isän luona] on sitte vanukas viimesenä. (Tanja)</p>
	<p>Ei tarvita kotiintuloaikaa uudessa ympäristössä (3)</p>	<p>No, ku ei tunne sieltä [isän luota] kettään nii siellä tullee sitte oltua vaa kotona. (Asta)</p> <p>Jaa isän luona on sitten tietenki, että mä kotona..kun mä en tunne sitä paikkaa vielä niin hyvin ku mä oon asunu koko ikäni melkein täällä [paikannimi]. (Tanja)</p> <p>No äitin luona siellä ei oo ees kavereita kun en mää tunne sieltä kettään niin ei mulla kovin oo aikaa. (Tiina)</p>

8 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla vanhempiensa eron kokeneiden lasten perhekäsitystä sekä suhdetta vanhempiinsa. Lapsia pyydettiin itse määrittelemään, keitä heidän perheeseensä sillä hetkellä kuului ja kuvailemaan omaa suhdettaan vanhempiinsa, etenkin kuinka he viettävät aikaa vanhempiensa kanssa ja millaisia tunteita liittyy suhteeseen vanhempiin. Lasten suhdetta vanhempiinsa eron jälkeen tutkittiin teemahaastattelun avulla, joka sisälsi haastattelukysymysten ohella verkostokartan laadinnan lapselle läheisistä ihmisistä ja aikajanan myönteisistä ja kielteisistä elämäntapahtumista.

8.1 Lasten perhekäsitykset eron jälkeen

Lasten perhekäsitykset vaihtelivat lasten välillä ollen hyvin yksilöllisiä. Lapset käyttivät verkostokartan eri läheisyystasoja monipuolisesti kuvastamaan perheenjäsenten läheisyyttä itselleen. Tämä on yhdenmukainen tulos monien aikaisempien lasten perhekäsityksiä koskevien tutkimusten kanssa (Bridges, Roe, Dunn & Connor 2006; Kelly 2003; Ritala-Koskinen 2001; Smart 2006; Smart ym. 2001). Kaikki lasten sisällyttivät verkostokarttoihinsa elossa olevat biologiset vanhempansa. Jotkut haastatelluista lapsista määrittivät biologisten vanhempien uudet seurustelukumppanit tai puoliset perheeseensä kuuluviksi ja jotkut eivät. Biologinen perhe vaikutti olevan haastateltujen lasten perusta, johon he joko lisäsivät uusia perheenjäseniä, sukulaisia tai lemmikkejä tai jättivät lisäämättä. Kuten aiemmissa tutkimuksissa (Linnavuori 2007; Smart ym. 2001) on havaittu, lapsen näkökulmasta lapsen alkuperäisen perheen perhe-elämä ei myöskään tämän tutkimuksen perusteella pääty vanhempien eroon, vaan lapsi määrittää perhesuhteitaan aktiivisesti uudelleen vanhempien eron jälkeen.

Suhteen laadulla ja yhteisellä ajankäytöllä näytti olevan suurempi merkitys ei-biologisten perheenjäsenten kohdalla siihen sisällyttikö lapsi heidät perheeseensä vai ei. Samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet muun muassa Bridges ja muut (2006) etenkin pienten lasten kohdalla. Tässä tutkimuksessa biologisten perheenjäsenten kuulumista omaan perheeseen ei juuri kyseenalaistettu, vaikka heidän kanssaan ei välttämättä asuttu yhdessä tai vietetty paljon aikaa. Sen sijaan biologisten siinä,

kuinka läheiseksi lapsi koki biologisen perheenjäsenensä, vaikutti suhteen laadulla ja yhteisellä ajankäytöllä olevan merkitystä biologisten perheenjäsenten kohdalla. Tässä tutkimuksessa oli havaittavissa, että tutkimuksen nuorimmat lapset käsittivät oman perheensä useammin vain biologisia perheenjäseniä koskeviksi, kun taas vanhemmat, jo murrosiässä olevat haastateltavat, käsittivät perheensä joustavammin

Joidenkin lasten perhekäsityksiin sisältyi myös uus- ja puolisisaruksia, biologisen vanhemman uusi puoliso, sukulaisia ja yhdellä perheen koira. Tämä kuvastaisi sitä, että perhesuhteita ei enää tyypillisesti määritellä pelkän biologisen siteen perustella (ks. Smart 1999). Osa lapsista taas piti perheensä vain biologista, ”alkuperäistä” perhettä. Vanhaan perheeseen pitäytyvä perhekäsitys saattaa aiempien tutkimustulosten mukaan (Cummings & Davies 1994; Dunn, O’Connor & Levy 2002; Linnavuori 2007) olla merkki siitä, että uuteen perhetilanteeseen ei ole vielä sopeuduttu, kun taas lapsi joka käsittää perheensä monimuotoisena uudelleen neuvoteltavissa olevana ihmissuhteiden verkostona kertoisi siitä, että lapsi on sopeutunut eroon hyvin (Rigg & Pryor 2007). Tässä tutkimuksessa ei otettu huomioon vanhempien erosta kulunutta aikaa. Saattoi olla, että vanhempien erosta kuluneella ajalla oli vaikutusta siihen, keitä lapsi pitää perheeseensä kuuluvana. Esimerkiksi Moxnesin (2003) tutkimuksessa lapset kertoivat, että aluksi lapset saattoivat kokea uusvanhempien tulon kielteisenä ja stressaavana, kun taas ajan kuluessa tunteet uusvanhempia kohtaan muuttuivat myönteisiksi.

Vähäinen yhteinen kanssakäyminen vanhemman uuden puolison kanssa voi olla myös yksi tekijä sille, että vanhemman uutta puolisoa ei pidetä perheeseen kuuluvana. Esimerkiksi eräs lapsi kertoi isänsä käyvän tapaamassa ”tyttöystäväänsä”, mutta ei kertonut mistään omasta yhteisestä toiminnasta ”isän tyttöystävän” kanssa. Ne lapset, jotka näkivät säännöllisesti vanhempiensa uusia puolisoita, jotka olivat olleet jo pidemmän aikaa lapsen elämässä, pitivät heitä perheeseensä kuuluvana. Yhden lapsen tapauksessa isän luona olemiseen liittyi vahva kielteinen tunnelataus, joka saattoi olla syynä siihen, että hän ei sisällyttänyt isänsä puolisoa eikä uussisariaan perheeseensä kuuluviksi.

Kuten Soikkeli (2012, 116–117) on arvellut, saattaa olla, että jotkut lapset kokivat vaikeaksi ”pukea sanoiksi” perheenjäsentensä läheisyyden selittämisen. Toisaalta jotkut lapsista kuvailivat ja pohtivat ääneen vanhempiensa läheisyyttä ja

vaikka useimmat lapset merkitsivät kummankin vanhempansa läheisimmälle kehälle, halusivat he lähimmän kehän sisällä olevalla sijainnilla määrittää vanhemman läheisyyttä itselle. . Lapsen ikä on saattanut olla yksi vaikuttava tekijä sille, kuinka helpoksi tai vaikeaksi lapsi koki tehtävän.

Tämän tutkimuksen aineistossa oli yksi lapsi, jonka toinen vanhemmista oli menehtynyt. Hän oli myös ainut haastateltavista, joka ei merkinnyt biologista vanhempansa perheeseensä kuuluvaksi. Ritala-Koskinen (2003, 127) on havainnut samankaltaisia tuloksia. Hänen mukaansa vain silloin, kun suhde biologiseen vanhempaan on katkennut, lapsi ei sisällytä vanhempansa perheeseensä kuuluvaksi. Ritala-Koskinen (2003, 127) on maininnut kuoleman lisäksi lapsen silmissä sellaiset vanhemman teot, jotka murentavat lapsen kiintymyksen vanhempansa.

Soikkeli (2012) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut, miten eron kokeneet lapset käsitteellistivät omaa eron jälkeistä perhettään. Soikkeli (2012) käytti tutkimuksessaan pitkälle samaa osaa teemahaastattelusta, verkostokarttaa ja aikajanaa kuin tässä tutkimuksessa. Myös otos on yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta sama. Soikkeli tunnisti tutkimukseensa osallistuneilta lapsilta kaksi tapaa tulkita omaa eron jälkeistä perhettään. Näistä ensimmäinen oli biologinen perhetulkinta, jossa lapsi sisällyttää perheeseensä vain biologisia perheenjäseniään. Toinen oli joustava perhetulkinta, jossa lapsen perhekäsitys muodostuu sekä biologisista perheenjäsenistä, että joustavasti myös muista läheisiksi koetuista henkilöistä.

Tämän tutkimuksen aineistoon sisältyi yksi vanhempiensa eron kokenut lapsi lisää, joka ei ollut mukana Soikkelin (2012) otoksessa. Tämän lapsen, Tanjan, tapa tulkita perhettään poikkesi muista tutkimukseen osallistuneista lapsista merkittävästi. Tanja koki, että hänellä on ikään kuin kaksi perhettä, joihin hän koki kuuluvansa. Tanjan perhekäsitys voisi näyttäytyä siten, että hän näkee olevansa osa isän perhettä silloin, kun hän on isän kanssa ja toisaalta osa äidin perhettä ollessaan äidin kanssa. Myös Smart kollegoineen (2001) havaitsivat, että osalla tutkimuksen lapsista oli perheessään ikään kuin kaksi puolta, kuitenkin niin, että perheiden väliset rajat olivat läpäiseviä. Alanen ja Bardy (1990, 34) sen sijaan ovat kuvailleet tämän tyyppistä perhekäsitystä hajaperheeksi, jossa on kaksi ydintä, äiti ja isä. Vaikka Tanja piti sekä äiti-, että isäpuoltaan perheeseensä kuuluvana, piti hän kuitenkin biologisia vanhempia läheisimpänä itselleen. Hän kertoi ristiriitaisten tunteiden olleen syynä

sille, että ei pitänyt heitä niin läheisenä kuin biologisia vanhempiaan.

Tanjan kuvaama dualistinen perhekäsitys voi heijastaa sitä, että lapsen täytyy sopeutua siihen, että eri vanhempien luona on erilaisia tapoja, käytänteitä ja sääntöjä. Aiemmissa, lähinnä vuoroasumista koskevissa tutkimuksissa (Linnavuori 2007; Smart ym. 2001), lapset ovat kertoneet erilaisten sääntöjen vaikeuttavan sopeutumista kahteen eri kotiin. Vaikka Tanja asui pääasiassa äitinsä luona, tapasi hän säännöllisesti isäänsä ja heillä vaikutti olevan tietyt rutiinit, niin äitinsä, kuin isänsäkin luona.

Tanja kertoi vanhempiensa tulevan hyvin toimeen keskenään, ja että he viettävät kaikki yhdessä juhlapäiviä. Vanhempien keskinäinen suhde on todettu olevan merkittävä tekijä sille, kuinka lapsi selviytyy erosta ja sen on nähty olevan vaikuttamassa myös lapsen perhekäsitykseen sekä suhteeseen kumpaankin vanhempaansa (Harper & Fine 2006; Pryor & Rodgers 2001). Vanhempien keskinäisten ristiriitatilanteiden näkeminen voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin kielteisesti (Davies & Cummings 1994; Salo 2011). Tanja kertoi vanhempiensa eron olleen enimmäkseen myönteinen asia hänen elämässään, koska nyt vanhemmat eivät enää riitele keskenään. Tanjan haastattelusta kuvastui myönteisyys ja onnellisuus nykyiseen elämäntilanteeseen. Toisaalta se, että Tanja ei halunnut näyttää kielteisiä tunteitaan isänsä luona, voi kertoa siitä, että hän olisi läheisempi äitinsä kanssa.

Lapsen kanssa yhdessä oleminen ja yhdessä tekeminen, lapsen huomioonottaminen sekä kiintymyksen osoittaminen lasta kohtaan olivat niitä asioita, joiden perusteella lapset määrittivät suhteen läheisyyttä perheenjäseniinsä. Aiemman tutkimuskirjallisuuden mukaan lapset pitävät perheeseensä kuuluvina niitä henkilöitä, joita arvostavat ja joiden kanssa voivat kokea rakkautta, huolenpitoa ja sitoutumista (ks. Mason & Tipper 2008; Smart ym. 2001). On myös havaittu, että yhdessä olemisen lisäksi läheisyys ja huolenpito ovat niitä tekijöitä, joita lapset pitävät omaa perhekäsitystään määrittävinä tekijöinä (Brannen ym. 2000; Finch 2007). Tämän tutkimuksen lapset käsittivät toisaalta perheen toisaalta yhdessä tekemisenä Morganin (1996; 2011) tapaan. Perheikäytänteiden uudelleen rakentamisen myötä perheenjäsenten yhteinen tekeminen saatettiin tuntea erityisen merkitykselliseksi, koska sitä ei pidetty enää niin itsestään selvänä. Yhdessä oleminen ja tekeminen nähtiin myönteisiä tunteita herättävinä tilanteina, joka voisi kertoa siitä, että yhdessä olemiseen ja tekemiseen on sekoittunut myönteisiä

tunteita, joka osaltaan lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Perheenä olemisen on nähty rakentuvan juuri tunteiden ja yhdessä olemisen kautta (Jallinoja 2000, 193; 195), mistä on käytetty perheyden tunteen käsitettä (Broberg 2010).

Kielteisiä tunteita herättävinä tilanteina perheessä lapset pitivät lähinnä ristiriitoja perheessä. Lapset kertoivat riitelevänsä lähinnä sisarustensa kanssa, mutta myös konfliktitilanteita äidin kanssa mainittiin. Sisarusten väliset konfliktit ovatkin yleisiä ja niitä on saatettu pitää jopa luovallisempina kuin lapsen ja vanhemman välisiä ristiriitatilanteita (Brannen ym.2000; O'Connor, Haynes & Kane 2004; Punch 2008). Perhe ja etenkin sisarussuhteet saattavat olla niitä suhteita, jotka tuovat muita suhteita enemmän myönteisten tunteiden ohella myös kielteisiä tunteita. Perhesuhteissa uskalletaan paljastaa kielteisiä tunteita, koska perhesuhteet ovat pysyvämpiä kuin muut ihmissuhteet (Rönkä & Sallinen 2008, 57). Toisaalta on myös huomioitava, että riitoja on hyvin eritasoisia ja jotkut perheenjäsenten väliset riidat voivat vaikuttaa perhesuhteisiin negatiivisesti. Tällaisesta esimerkkinä voisi olla Ullan kuvailemat ristiriidat isänsä luona, joka herätti Ullassa pelkoa ja vastahakoisuutta isän luokse menemiseen. Saattaa olla, että nämä ristiriidat ovat osittain olleet vaikuttamassa siihen, miksi Ulla ei pitänyt uussisariaan, eikä isän uutta puolisoa perheeseensä kuuluvana.

8.2 Lasten suhde vanhempiin

Tämän tutkimuksen eron kokeneet lapset kuvailivat suhdetta vanhempiinsa enimmäkseen läheisiksi ja lämpimiä tunteita sisältäviksi vuorovaikutteisiksi suhteiksi. Sillä, millaisia tunteita lapset kuvailivat suhteessaan vanhempiinsa, vaikutti olevan yhteys siihen, kuinka läheiseksi lapset kokivat vanhempansa.

Äidit koettiin läheisemmäksi kuin isät. Muutamassa tapauksessa sisarta pidettiin kuitenkin äitiä läheisempänä. Syiksi kerrottiin esimerkiksi erimielisyydet äidin kanssa tai se, että sisar vain yksinkertaisesti ”tuntui” läheisemmältä kuin äiti. Toinen tutkimukseen osallistunut tyttö kertoi kielteisiä tunteita herättäviksi tilanteiksi konfliktitilanteet äitinsä kanssa. Äidin ja tyttären suhteen on havaittu olevan laadultaan läheinen, mutta usein ristiriitoja sisältävä (Rönkä & Sallinen 2008). Vanhempien ja lasten väliset suhteet yleensä on myös nähty olevan erityisen alttiita ristiriitatilanteille, koska suhteen pysyvyyden vuoksi tunteita uskalletaan näyttää (Rönkä & Sallinen 2008, 57). Se, että lapsi kertoi ikäviksi tilanteiksi äitinsä kanssa

olevat ristiriitatilanteet, saattaa olla osoitus siitä, että tämän lapsen ja äidin suhde oli turvallinen, ja lapsi koki äitinsä pysyväksi elämässään. Etenkin murrosiässä ristiriidat voivat olla lapsen ja vanhemman valtasuhteiden uudelleenmäärittelyn kannalta tärkeä osa lapsen identiteetin kehittymistä (Rönkä & Sallinen 2008). Lähes kaikki lapsista kuvailivat myönteisesti äitiään. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että eron jälkeen äidit näyttäytyvät lasten elämässä isää läheisempinä (esim. Ritala-Koskinen 2001; Smart ym. 2001; Sobolewski & Amato 2007). Lähes kaikki tämän tutkimuksen lapset kertoivat äitiensä olevan lohduttajina silloin, kun lohduttamisen tarve oli (ks. Ritala-Koskinen 2001; Smart 2001). Isien antamasta lohdutuksesta kertoi kaksi lasta, joista toinen asui isänsä luona. Saattaa olla, että äiti-lapsisuhteen läheisyyteen on vaikuttanut se, että suurin osa eron kokeneista lapsista asuu äitinsä luona (ks. Sobolewski & Amato 2007). Kuitenkin lasten kuvailut tunteistaan suhteessaan vanhempiin antoi viitteitä siitä, että nimenomaan lapsen kertomat tunteet kertoivat enemmän lapsen suhteesta vanhempiinsa kuin olosuhdetekijät, kuten asuminen.

Brobergin (2010) tutkimus osoitti, että uusperheiden äidit pitivät perheen sisäisiä suhteita tärkeämpinä kuin uusperheen ulkopuolisia suhteita, kuten suhdetta etäisään. Saattaa olla, että jotkut lasten äidit eivät kannusta lasta etäisän tapaamiseen, vaikka lapsen suhteella kumpaankin vanhempaan on tutkimuksissa koettu olevan hyötyä lapsen hyvinvoinnille (esim. Huttunen 2001). Sitä, kuinka paljon äitien suhtautuminen entisiin puolisoihinsa, lapsen biologiseen isään, vaikuttaa lapsen suhteeseen tähän vanhempaan, voidaan vain arvailla (ks. Broberg 2010). Se, että lapsen ja äidin suhdetta pidetään erityislaatuisena muun muassa kiintymyssuhdeteorian valossa, saattaa myös myötävaikuttaa siihen, että isille ei ole jää tilaa muodostaa lapseen vahvaa sidettä jo ennen eroa. Tätä tukisi Rantasen (2012) tutkimus, jossa tarkasteltiin verkostokartoin ja teemahaastatteluin lapsia, joista suurin osa asui ydinperheessä. Myös Rantasen (2012) tutkimuksessa lapset kuvailivat suhdettaan äitiinsä läheisemmäksi kuin suhdetta isäänsä.

Suurin osa lapsista kertoi läheisestä suhteestaan isäänsä lähinnä aktiivisen yhteisen tekemisen muodossa. Se, että etävanhempi ei näytä mielenkiintoa tai kiintymystä lastaan kohtaan, voi etäännyttää lapsen ja etävanhemman (Ritala-Koskinen 2001, 133). Tässä tutkimuksessa oli havaittavissa etäännyttäminen niiden lasten kohdalla, jotka kuvailivat huolia ja pelkoja etävanhempansa alkoholinkäytöstä.

Runsaalla alkoholinkäytöllä on nähty olevan vain huonoja vaikutuksia lapsen ja vanhemman suhteeseen (Nätkin 2003) sekä lasten ollessa leikki-iässä (Halme 2009, 114–116) että vanhemmalla iällä (Myllyniemi 2009). Yksi haastatelluista lapsista kuvaili pelkäävänsä isänsä luona olemista juuri isänsä alkoholinkäytön ja ristiriitojen vuoksi. Kertomuksen valossa on hämmentävää, että lapsi piti isäänsä kuitenkin verkostokartan mukaan läheisyystasolle yksi kuuluvana. Myös tapaamisten epäsäännöllisyydellä näytti olevan hieman yhteyttä siihen, kuinka läheiseksi lapsi koki vanhempansa. Ne, jotka kertoivat tapaavansa etävanhempaansa säännöllisesti tai myös arkisin, kuvailivat suhdetta etävanhempaan läheisemmäksi kuin ne jotka näkivät etävanhempaansa harvemmin. Yhdessä tapauksessa heräsi epäily, kirjasiiko lapsi isänsä perheeseensä kuuluvaksi vain sen vuoksi, että ”niin kuuluu tehdä”, koska ”oikeaan perheeseen” kuuluvat biologiset vanhemmat (ks. Jallinoja (2000, 194–195), vaikka hän näki vanhempaansa hyvin harvoin ja hänen kertomuksessaan kuvastui isän välinpitämättömyys.

Neljällä vanhemmista oli lasten mukaan samantyyppiset säännöt. Isällä oli yleensä vähemmän sääntöjä kuin äidillä. Tämä on todettu myös Rantasen pro gradu -tutkielmassa (2012), joka tutki samantyyllisillä tutkimusmetodeilla ydinperheiden lasten läheissuhteita. Nämä tutkimushavainnot ydinperheiden lasten ja eron kokeneiden lasten kokemuksista vanhempien rooleista sääntöjen valvojina eivät tue Huttusen (2001) kuvausta isän auktoriteettiasemasta perheessä. Alasuutarin (2004, 23) kriittisesti tarkastelema oletus siitä, että lapsikeskeinen kasvatus olisi mahdollista vain ydinperheessä, ei lapsen näkökulmasta katsottuna näyttäisi pitävän paikkansa ainakaan sen suhteen, että vanhemmat pystyivät lapsen näkökulmasta sopimaan yhdenmukaisista säännöistä myös eroperheessä. Myöskään ydinperheiden vanhemmilla ei välttämättä ole yhdenmukaiset säännöt lapsille (ks. Rantala 2012). Toisaalta se, että vanhemmilla on yhdenmukaiset säännöt lasten mukaan, ei välttämättä kerro siitä, että vanhemmat olisivat ne yhdessä sopineet.

Tämän tutkimuksen mukaan isyyttä ja äitiyttä ei tulisi nähdä pelkästään tekemisenä ja lapsen ja vanhemman yhteisen toiminnan kautta (vrt. Morgan 2011), vaan vanhemman ja lapsen välien suhteeseen on kietoutunut monenlaisia tunteita, jotka määrittävät suhteen laatua.

Ristiriidat kahden lapsen puheessa toivat esiin tuotetun puheen narratiivisen luonteen ja haasteet koskien tulkintoja oikeellisuutta. Lasten sanotaan kertovan

ongelmallisista perhesuhteista erilaisista lojaliteettiasemista käsin ja siksi salailevan asioita (Pösö 2008). Toisaalta se, että lapsi välttelee aiheesta puhumista tai kertoo toisessa lauseessa toista, on sekin tulos sinänsä. Saattaa olla, että lapsi on tottunut sellaiseen puhetapaan tai vain kertoo asian omalla tavallaan.

8.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tuomen ja Sarajärven (2009, 140) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei voi antaa yksiselitteisiä ohjeita, vaan tutkimusta tulisi arvioida kokonaisuutena ja kaikissa laadullisen tutkimuksen vaiheissa. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arvioimisella tarkoitetaan koko tutkimusprosessin luotettavuutta (Eskola & Suoranta 1998, 211). Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 186) mukaan tutkija ei voi saavuttaa laadullista tutkimusta tehdessään täydellistä intersubjektiivisuutta, vaan jokainen tutkija tekee omat tulkintansa omaan kokemukseensa pohjautuen.

Olen pyrkinyt olemaan tietoinen omista arvolähtökohdistani, ja tarkoitukseni on ollut tulkita aineistoa niin, että omat asenteeni eivät ole vaikuttaneet tulosten tulkintaan (ks. Hirsjärvi ym. 2009, 161). Olen laadulliselle tutkimusotteelle tyypillisesti pyrkinyt raportoimaan tutkimuksen kulun mahdollisimman tarkasti, ja tuomaan esille aineiston vaihtelun, jotta tutkimuksen luotettavuus ei kärsisi (Kiviniemi 2010, 83; Tuomi & Sarajärvi 2009, 67). Olen myös pyrkinyt hahmottamaan ja tuomaan esiin niitä perusteita, joiden pohjalta olen tulkintoihini päätenyt (Kiviniemi 2010, 83).

Lapsilla on tapana vastata niukkasanaisesti ja kirjaimellisesti ainoastaan esitettyihin kysymyksiin sen sijaan, että he puhuisivat kysymyksessä esitetystä teemasta laajasti (Karlsson 2010). Tämän vuoksi tutkimuksen luotettavuutta lisäsi verkostokartan ja aikajanan käyttö menetelmällisen triangulaation saamiseksi (Eskola & Suoranta 1998, 69–70; Tuomi & Sarajärvi 2009, 145). Verkostokarttaa ja aikajanaa oli käytetty teemahaastattelujen analysoinnin tukena. Pelkästään verkostokarttaa ja aikajanaa analysoitaessa tulokset olisivat saattaneet vääristyä. Esimerkiksi Tanjan dualistinen perhekäsitys tuli ilmi Tanjan haastattelussa, mutta verkostokartasta sitä ei ollut havaittavissa. Vaikka tässä tutkimuksessa pääpaino olikin teemahaastattelujen analysoimisessa, sosiaalisen verkostokartan ja aikajanan käyttö haastattelun tukena saattoi auttaa lasta kertomaan suhteestaan vanhempiinsa enemmän kuin jos olisi käytetty pelkästään teemahaastattelua. Haastattelumetodin rinnalla verkostokartat ja aikajana saattoivat toiminnallisina menetelminä auttaa lapsia ilmaisemaan helpommin perhesuhteitaan (James, Jenks & Prout 1998, 190). Lasten saattoi myös olla helpompi hahmottaa omaa perhekäsitystään, kun he saivat

kirjata omia perheenjäseniään verkostokartan eri läheisyystasoille.

Lapsia haastatellessa etenkin sosiaalisesti suotavien tietojen antamisen epäily nousee esiin. Tosin voidaan väittää, että sosiaalisen suotavuuden ongelma on olemassa aina, olivatpa haastateltavat sitten lapsia tai aikuisia (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Karlssonin (2010) mukaan lapsilla on tapana vastata aikuisten kysymyksiin kuitenkin aikuisten toivomalla tavalla, mikä osaltaan saattoi vaikuttaa tuloksiin.

Tutkimuksen luotettavuuden vahvistamiseksi tutkimuskysymykset sekä perustelut tutkimuskohteelle pyrittiin kirjaamaan selkeästi. Kirjasin myös raporttiini yksityiskohtaisen selvityksen siitä, keitä tutkimukseeni osallistui, miten juuri kyseiset henkilöt tutkimukseeni valikoituivat sekä mitä menetelmää aineistonkeruussa ja aineiston analyysissä hyödynnettiin. Pyrin myös osoittamaan tulkintojeni perustan käyttämällä lainauksia tutkimusaineistosta.

Joissain vastauksissa oli havaittavissa, että lapsi ikään kuin jatkoi edelliseen kysymykseen vastaamista, vaikka haastattelija oli jo vaihtanut aihetta. Tämä näkyi etenkin nuorimpien lasten haastatteluissa. Sen, että lapselta ensimmäisenä kysyttiin, mitä lapsi tekee niiden henkilöiden kanssa, jotka hän oli merkinnyt verkostokartalleen, saattoi vaikuttaa siihen, että tuloksissa painottui lapsen ja perheenjäsenten yhdessä tekemisen merkitys. Toisaalta myös aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että perheenä olemisen on nähty rakentuvan juuri tunteiden ja yhdessä olemisen kautta (Jallinoja 2000, 193; 195), mistä on käytetty perheyden tunteen käsitettä (Broberg 2012).

8.4 Yleistettävyyys ja rajoitukset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla yhdentoista eron kokeneen lapsen yksilöllisiä perhekäsityksiä ja suhdetta vanhempiinsa. Yleistämiseen ei varsinaisesti pyritty, eikä siihen aineiston pienuuden vuoksi ole voitu ryhtyä. Saattaa kuitenkin olla, että näiden tulosten avulla voidaan tehdä joitakin johtopäätelmiä vanhemman ja lapsen suhteesta ja lapsen perhekäsityksistä eron jälkeen, ja niitä voidaan testata myöhemmin suuremmilla otoksilla.

Tarkoituksenani oli saada selville, mikä on eron kokeneiden lasten perhekäsityksissä sekä lasten ja vanhempien suhteessa merkittävää (Hirsjärvi, Remes

& Sajavaara 2004, 171). Pysin tekemään vertailua aikaisempien tutkimustulosten ja tulkintojen suhteen, mikä mahdollisti sen, että olen voinut yleistää jonkin verran tutkimustuloksiani. Jonkin verran oli myös havaittavissa saturaatiota eli aineisto alkoi toistaa itseään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87–88). Suurempi otos olisi mahdollistanut paremmin yleistettävyyden.

Käyttämäni tutkimusaineistoa ei ollut suunniteltu omaa tutkimustani ajatellen, vaan tutkimusaineisto oli jo valmiina ennen tutkimukseni aloittamista. Tämän seurauksena muodostin tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymyksen jo valmiin aineiston pohjalta. Koska itse en ollut haastattelemassa tutkimukseen osallistuneita lapsia, en pystynyt tekemään mahdollisia jatkokysymyksiä omaan tutkimustehtävääni ja -kysymyksiin liittyen. Tulokset olisivat ehkä voineet olla kohdennetumpia, jos haastattelurunko olisi tehty juuri tätä tutkimusta ajatellen. Toisaalta se, että teemahaastattelurunko ja haastattelut tehtiin alan asiantuntijoiden toimesta, on mahdollistanut juuri lapsen äänen kuulemisen, mikä oli yksi tämän tutkimuksen tarkoituksista.

8.5 Jatkotutkimushaasteita

Yhtenä tämän tutkimuksen tuloksista oli, että perhekäsitykset ovat hyvin yksilöllisiä ja ne saattavat vaihdella eri perheenjäsenten kesken, kuten tämän tutkimuksen sisaruksilla. Jatkossa olisikin mielenkiintoista saada selville, kuinka eri perheenjäsenten perhekäsitykset eroavat toisistaan. Eroavatko esimerkiksi uusperheen vanhempien perhekäsitykset toisistaan ja kuinka vanhempien perhekäsitykset taas eroavat lapsen perhekäsityksestä? Tällaista tutkimusta kyseisestä aineistosta ollaan jo tekemässä. Joidenkin perheiden vanhempia on jo haastateltu ja haastatteluista ollaan tekemässä tarkempaa analyysyä.

EMSE-tutkimusprojektin puitteissa on myös kerätty ydinperheissä eläviltä lapsilta samaiseen teemahaastattelurunkoon perustuvia haastatteluja. Olisi mielenkiintoista vertailla kuinka ydinperheissä elävien lasten arki ja suhde vanhempiin eroaa eron kokeneitten lasten arjesta ja vanhempisuhteista vai eroavatko ne lainkaan. Jonkin verran pystyin tekemään vertailua Rantasen (2012) pro gradu -tutkimuksen tuloksiin.

Olisi myös tarpeen kehittää erilaisia tutkimusmenetelmiä, jotta lasten kokemuksia ja näkemyksiä saataisiin luotettavammin ja monipuolisemmin selville.

Lapsen näkökulmaa eron jälkeisestä perhe-elämästä tulisi tutkia syvällisemmin ja suuremmilla otoksilla. Tutkimukseen tulisi ottaa myös enemmän niitä lapsia, jotka asuvat eron jälkeen pääsääntöisesti isällään, jotta saataisiin monipuolisempi kuva siitä, vaikuttaako isän luona asuminen lapsen ja kummankin vanhemman suhteeseen. Tähän tutkimukseen valikoitui vain yksi isän luona asuva lapsi, joten en voinut tehdä päätelmiä kuin yhden lapsen kertomuksen perusteella. Aiemmin on tutkittu lapsistaan erillään asuvia äitejä (Nousiainen 2004), mutta lasten näkökulmasta asiaa ei ole Suomessa juuri tutkittu. Olisi kiinnostavaa tutkia, onko olemassa ohenevaa äitiyttä vai pysyykö äidin ja lapsen suhde läheisenä, vaikka lapsi asuisikin pääsääntöisesti isän luona, kuten tämä tutkimus osoitti.

LÄHTEET

- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Helsinki: Sosiaalihanke.
- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alanen, L. 2001. Sukupolvijärjestys ja kasvatuslapsuus: sosiologisia avauksia lapsuuteen. Teoksessa A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähtinen (toim.) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 285–296.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvaara ja L. Tiittula. (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Alasuutari, M. 2004. Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Amato, P. R. & Cheadle, J. E. 2008. Parental divorce and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces* 86 (3), 1139–1161.
- Aunola, K., Tolvanen, A., Viljaranta, J., & Nurmi, J. E. (painossa). Psychological control in daily parent-child interactions increases children's negative emotions. *Journal of Family Psychology*.
- Aunola, K. 2005. Kasvatus ja vanhemmuus: tutkimuksen traditiot ja haasteet. *Psykologia*, 40 (4), 356–369.
- Barber, B. K. 1996. Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296–3319.
- Baumrind, D. 1966. Effects of authoritative parental control on child behaviour. *Child Development* 37, 887–907. [Viitattu 22.8.2012] Saatavilla pdf-muodossa <http://persweb.wabash.edu/facstaff/hortonr/articles%20for%20class/baumrind.pdf>.
- Baumrind, D. 1989. Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.), *Child development today and tomorrow*. San Fransisco, CA: Jossey-Bass, 349–378.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 2002. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Belsky, J. 1984. The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83–96.
- Bjerke, H. 2011. Children as 'differently equal' responsible beings: Norwegian children's views of responsibility. *Childhood* 18 (1), 67–80.
- Bowlby, J. 1951. *Maternal care and mental health*. Geneve: WHO.
- Brannen, J., Heptinstall, E. & Bhopal, D. 2000. *Connecting children: Core and family life in later childhood*. London: Routledge Falmer.
- Brannen, J. & O'Brien M. 1996. Introduction. Teoksessa J. Brannen & M. O'Brien. (toim.) *Children in families: Research and policy*. London: Routledge Falmer, 1–12.
- Bridges, L., Dunn, J. & O'Connor, T. G. & Roe, A. 2006. *International Journal of Behavioral Development* 30 (6), 529–536.
- Broberg, M. 2010. *Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D52/2010*. Helsinki: Väestöliitto.

- Brotherus, A. 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Castrén, A-M. 2009. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Castrén, A-M. 2008. Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaisuussuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa E. Sevón & M. Notko. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. 2008, 233–256.
- Christensen, P. H. 2002. Why more ‘quality time’ is not on the top of children’s lists: the ‘qualities of time’ for children. *Children & Society*, 16, 77–88.
- Christensen, P. & James, A. 2000. Introduction. Researching children and childhood: cultures of communication. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children. Perspectives and practices*. London: Falmer Press. 1–8.
- Cummings, E.M., Davies, P. 1994. Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution. New York: Guilford Press.
- Darling, N. & Steinberg, L. 1993. Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113 (3), 487–496.
- Davies, P. T. & Cummings, E. M. 1994. Marital conflict and child adjustment: an emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116 (3), 387–411.
- Davies, P.T., Cummings, E.M. & Winter, M.A. 2004. Pathways between profiles of family functioning, child security in the interparental subsystem, and child psychological problems. *Development and Psychopathology*, 16, 525–550.
- Demo, D. H. & Cox, M. J. 2000. Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family* 62, 876–895.
- Dunn, J., O’Connor, T., & Levy, I. 2002. Out of the picture: A study of family drawings by children from step-, single-parent, and non-step families. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31, 505–512.
- Du Rocher Schudlich, T.D., & Cummings, E.M. (2007). Parental Dysphoria, Marital Conflict, and Parenting: Relations with Children’s Emotional Security and Adjustment. *Journal of Child Abnormal Psychology*, 35, 627–639.
- Eder, D. & Fingerson, L. 2001. Interviewing children and adolescents. Teoksessa J. F.Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of interview research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. [Viitattu 27.2.2013] Saatavilla osoitteessa: <http://srmo.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/view/handbook-ofinterviewresearch/d13.xml>.
- Eskola, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 2001. Jyväskylä: PS-kustannus. 133–157.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fattore, T., Mason, J. & Watson, E. 2009. When children are asked about their well-being: towards a framework for guiding policy. *Child Indicators Research* 2, 57–77.
- Finch, J. 2007. Displying families. *Sociology* 41 (1), 65–81.
- Gabb, J. 2008. *Researching intimacy in families*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Galinsky, E. 2000. *Ask the children: the breakthrough study that reveals how to succeed at work and parenting*. New York: Quill.

- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Great Britain: Polity Press.
- Green, M. 2005. Shared parenting -popular myths. Family matter. 9th Australian Institute on Family Studies Conference. Melbourne, 9–11 February 2005. [Viitattu 2.4.2013] <http://aifs.gov.au/conferences/aifs9/green.pdf>
- Greene, S. & Hill, M. 2005. Researching children's experience: methods and methodological issues. Teoksessa S. Greene & D. Hogan. (toim.) *Researching children's experience: methods and approaches*. London: Sage. 1–21.
- Halme, N. 2009. Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo. Terveystieteiden tutkimuslaitos. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 870. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hakala, J. T. 2010. Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle 2010*. Juva: PS-kustannus.
- Harper, S. & Fine, M. 2006. The Effects of Involved Nonresidential Fathers' Distress, Parenting behaviors, inter-parental conflict, and the quality of father-child relationships on children's well-being. *Fathering* 4 (3), 286–311..
- Hirsjärvi, S. & Perälä-Littunen, S. 1998. Parental child-rearing beliefs. Review of articles in educational journals. *European Journal of Psychology of Education*, XVI (1), 87–116.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000/2001. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen: yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- HTL 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Oikeusministeriö. [Viitattu 3.2.2013] <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Huttunen, Jouko 2010 Isyyteen sitoutuminen ja sen merkitys miehelle. *Suomen lääkirilehti* 3, 175–81.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, ero-isiä ja etä-isiä. Juva: PS-kustannus.
- Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana. Lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Jyväskylä: Likes. Research Center for Sport and Health Sciences 130.
- Jallinoja, R. 2009. Perhe yhdessä vapaa-aikana. Teoksessa M. Liikkanen. (toim.) 2009. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Hakapaino, 49–77.
- Jallinoja, R. 2006. *Perheen vastaisku -familistista käännettä jäljittämässä*. Tampere: Gaudeamus.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. 1998. *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Kaikkonen, R. & Hakulinen-Viitanen, T. 2012. Lasten ja perheiden elinympäristö. Teoksessa R. Kaikkonen, P. Mäki, T. Hakulinen-Viitanen, J. Markkula, K. Wikström, M-L. Ovaskainen, S. Virtanen & T. Laatikainen. (toim.) *Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot*. 16/2012.
- Kaimola, K. 2005. Koti terveen itsetunnon harjoittelukenttä. Teoksessa J. Syrjälä. *Vahva vanhemmuus – Paras tuki nuoren kasvuun*. Helsinki: Erweko, 10–19.
- Karlsson, L. 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa P. Räihä & T. Steiner (toim.) 2011. *Samalta viivalta* 5.

- Valtakunnallisen kasvatusalan valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–106.
- Kartovaara, L. & Säkkinen, S. 2007. Lasten muualla asuvat vanhemmat. Teoksessa *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus & Stakes, 109–127.
- Kelly, J. B. 2003. Changing perspectives on children's adjustment following divorce: A view from the United States. *Childhood* 10, 237–254.
- Kinnunen, U. & Mauno, S. 2002. Työ ja perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen. (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–118.
- Kirmanen, T. 1999. Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena – kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niirainen, P. & Ojala, M. *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä*. Jyväskylä: Atena, 194–217.
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. 2010. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 70–85.
- Kremer-Sadlik, T. & Paugh, A.L. 2007. Everyday Moments : Finding 'quality time' in American working families. *Time & Society* 16 (2–3), 287–308.
- Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg ja R. Nätkin. (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.
- Kuronen, M. & Hokkanen, T. 2008. Vanhemmuuspuhe ja sukupuolen tutkimisen vaikeus. Teoksessa E. Sevón ja M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus, 27–42.
- Linnavuori, H. 2007. Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research.. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Maccoby, E. E. & Martin, J. A. 1983. Socialization in the context of the family: Parent child interaction. Teoksessa P. H. Mussen & E. M. Hetherington (toim.), *Handbook of child psychology. Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4. painos) New York: Wiley, 1–104.
- MacCoby, E.E., Buchanan, C.M., Mnookin, R.H., & Dombusch, S.M. 1993. Post-divorce roles of mothers and fathers in the lives of their children. *Journal of Family Psychology*, 7, 1–15.
- Mason, J. & Tipper, B. 2008. Being related: How children define and create kinship. *Childhood* 15 (4), 441–460.
- McCoy, K. Cummings, E.M. & Davies, P.T. 2009. Constructive and destructive marital conflict, emotional security and children's prosocial behavior. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50, (3), 270–279.
- Melkas, T. 2009. Suomalaisten yksityiselämän sosiaalisuudesta. Teoksessa M. Liikkanen.(toim.) 2009. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Hakapaino, 21–48.
- Miettinen, A. & Rotrich, A. 2012. Yhteistä aikaa etsimässä: Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. *Perhebarometri 2011. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia E 42/2012*.
- Morgan, D. H. J. 1996. *Family connections: An introduction to family studies*. Cambridge: Polity Press.

- Morgan, D. H. J. 2011. Rethinking family practices. London: Palgrave Macmillan
- Moxnes, K. 2003. Risk factors in divorce: Perceptions by the children involved. *Childhood* 10 (2), 131–146.
- Myllyniemi, Sami. 2009. Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus. Helsinki, Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta. [Viitattu 22.3.2013] http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Aika_vapaalla_-_Nuorten_vapaa-aikatutkimus_2009.pdf.
- Notko, M., Jokinen, K., Kuronen, M., Pirskanen, H., Malinen, K. & Harju-Vejola, M. 2012. Encountering ethics in studying challenging family relations. *Families, Relationships and Societies: An International Journal of Research and Debate*. Hyväksytty julkaistavaksi.
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg, & R. Nätkin. (toim.). *Perhe murroksessa, Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Yliopistopaino, 16–38.
- O'Connor, P., Haynes, A. & Kane, C. 2004. Relational discourses: Social ties with family and friends. *Childhood* 11 (3), 361–382.
- Oksanen, S. 2006. Alkoholiongelmasta kärsivien joukossa on eniten niitä, jotka eivät koskaan ole ottaneet ryyppyäkään. Tutkimus Huoltaja-/Sosiaaliturva-lehden välittämästä alkoholiperheen kuvasta vuosina 1960–2004. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 55. A-klinikkasäätiö. [Viitattu 2.4.2013] <http://www.a-klinikka.fi/sites/default/files/quickuploads/file/alkoholiperhe.pdf>.
- Paajanen, P. 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. *Perhebarometri 2007*. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007. Helsinki. [Viitattu 8.8.2012] <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/ef87a1f201a914623d86e8f158174972/1344444713/application/pdf/237278/Perhebarometri%202007.pdf>.
- Panttila, R. 2005. Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. SOCCA ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 1. Helsinki. [Viitattu 2.4.2013] http://www.socca.fi/files/89/Kahden_kodin_lapsuus.pdf.
- Patton, M. 2002. *Qualitative evaluation & research methods*. 3. painos. Thousand Oaks (CA): Sage.
- Pietiläinen, M. & Nikander, T. 2011. Lapsiperheiden määrä pienin vuosikymmeniin, Tilastokeskuksen artikkeli. [Viitattu 3.2.2013] http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-08-16_001.html
- Pryor, J. & Rodgers, B. 2001. *Children in Changing Families – Life after Parental Separation*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Pulkkinen, L. 1996. Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena.
- Pulkkinen, L. 2002. Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) *Perhe ja vanhemmuus – Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Keuruu: PS-kustannus, 14–29.
- Pulkkinen, L. 2008. Lapsuusiän kasvatusilmapiiri ja aikuisiän sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa M. Hillilä & P. Räihä (toim.) *Samalta viivalta 2. Valtakunnallisen kasvatusalan valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto*. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–106.
- Punch, S. 2008. 'You can do Nasty Things to your Brothers and Sisters without a Reason': Siblings' Backstage Behaviour. *Children & Society* 22, 333–344.

- Pösö, T. 2008. Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa E. Sevón & M. Notko. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 93–107.
- Rantanen, N. 2012. ”Ne kaikki tekkee minut onnelliseksi, että ne on siellä”. Läheissuhteet lasten arjen kokemuksena. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma
- Rigg, A. & Pryor, J. 2007. Children’s perceptions of families: What do they really think? *Children & Society* 21, 17–30.
- Ritala-Koskinen, A. 2003. (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 121–139.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Sosiaalityön väitöskirja. Helsinki: Väestöliitto.
- Rönkä, A. & Kinnunen, U. 2002. Johdanto. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 4–11.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) 2009. Perhe-elämän paletti: Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Juva: PS-kustannus.
- Rönkä, A. & Poikkeus, A-M. 2000. Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. *Nuorisotutkimus* 18 (4), 3–18.
- Rönkä, A. & Sallinen, M. 2008. Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa E. Sevón & M. Notko. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 43–67.
- Salonen, S. 2011. Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi. Kaksi tutkimusnäkökulmaa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 419. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2004. Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes.
- Sarkadi A, Kristiansson R, Oberklaid F, Bremberg S. 2008. Fathers’ involvement and children’s developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97, 153–158.
- Seikkula, J. 1994. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Sevón, E. & Notko, M. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. 2008. Gaudeamus: Tampere, 13–26.
- Smart, C. 1999. The “new” parenthood: Fathers and mothers after divorce. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* Lontoo: Sage, 100–114.
- Smart, C. 2003. Introduction: New perspectives on childhood and divorce. *Childhood* 10 (2), 123–129.
- Smart, C. 2004. Equal shares: rights for fathers or recognition for children? *Critical Social Policy* 24 (4), 484–503.
- Smart, C. 2006. Children’s narratives of post-divorce family life: From individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review* 54 (1), 155–170.
- Smart, C., Neal, B. & Wade, A. 2001. *The changing experience of childhood: families and divorce.* Cambridge: Polity Press.
- Sosiaaliportti. 2012. Lastensuojelun käsikirja-työvälineet-työmenetelmät-aikajanoja. [Viitattu 16.8.2012] <http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/aikajanoja/> .

- Sobolewski, J. M. & Amato, P. R. 2007. Parents' discord and divorce, parent-child relationships and subjective well-being in early adulthood: Is feeling close to two parents always better than feeling close to one? *Social Forces* 85 (3), 1105–1124.
- Soikkeli, S. 2012. Lapsen perhe eron jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2011a. perhe. [Viitattu 25.7.2012] http://www.stat.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_kat_003_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset [verkkajulkaisu]. ISSN=1797-6413. 2011b. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu: 25.7.2012] http://www.stat.fi/til/ssaaty/2011/ssaaty_2011_2012-04-20_tie_001_fi.html
- Sutinen, P. 2005. Vanhempana ja aikuisena uusperheessä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen tutkimuksia.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. (1.–2. painos). Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2011. Lapsen elatus ja huolto. Tilastoraportti 12/2012. Suomen virallinen tilasto. [Viitattu 3.2.2013] http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2012/Tr12_12.pdf
- Tuomi, J., & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuononen, P. 2008. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4: 2008. [Viitattu 28.8.2012] http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8154.pdf.
- UNICEF. 2013. Convention on the rights of the child. [Viitattu 2.4.2013] <http://www.unicef.org/crc/>
- Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä Studies of Education, Psychology and Social Research 286. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Vidén, S & Ollila, A. K. 2004 Hyvä, parempi, ydinperhe? Perhemuodot nuorten pohdinnoissa. *Nuorisotutkimus* 22 (3), 3–19.
- Winnicott, D.W. (1987) *Babies and their Mothers* London: Addison-Wesley

LIITTEET

Liite 1. Lasten teemahaastattelurunko

SV= Sosiaalinen verkosto, haastattelija kysyy verkostokartalle merkityistä ihmisistä

AJ= Aikajana, haastattelija kysyy muutoksista

Lapsen perhe ja perhesuhteet

1. Aloitetaan sinun perheestäsi. Keitä siihen kuuluu?

– Ensimmäisen kysymyksen jälkeen haastattelija ohjeistaa lapsen tekemään sosiaalisen verkoston karttaa (SV).

2. Mihin laittaisit heidät tässä verkostokartassa ja miksi? Kerro näistä perheenjäsenistä

(Lapsi tekee samalla verkostokarttaa)

3. Keitä muita tärkeitä ihmisiä sinulla on? Mihin laittaisit heidät verkostokartassa ja miksi? Kerro näistä ihmisistä.

4. Mitä sinulle tärkeitä muutoksia teidän perheessänne on tapahtunut?

– Haastattelija ohjeistaa lapsen tekemään aikajanan.

– Kysymyksen jälkeen haastattelija sijoittaa lapsen kanssa perhesuhteissa tapahtuneet tärkeät muutokset aikajanelle (AJ).

Arki ja rutiinit

5. Miten vietät aikaa eri perheenjäsenten / tärkeiden ihmisten kanssa? (SV)

6. Minkä verran vietät aikaa yksin päivä aikana? Onko se sinun mielestäsi sopivasti, liikaa vai liian vähän?

7. Keiden kanssa vietät juhlapäiviä, esimerkiksi syntymäpäiviä, joulua, yms.?

Lasten kasvatus, toimijuus, osallisuus

8. Mitkä ovat tärkeimmät sinuun liittyvät säännöt perheessäsi?

9. Asettavatko eri aikuiset erilaisia sääntöjä? (SV)

10. Ovatko säännöt sama kaikille perheen lapsille? (SV)

11. Voitko vaikuttaa perheessäsi itseäsi koskeviin asioihin? Miten?

12. Millaisia asioita eri perheenjäsenet / muut tärkeät ihmiset opettavat sinulle?

Perheen tunnelma ja tunnesuhteet

13. Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia? Muutos? (AJ)
14. Mitkä asiat ovat perheessäsi ikäviä? Muutos? (AJ)
15. Minkälaiset asiat perheessäsi huolettavat sinua? Muutos? (AJ)
16. Minkälaiset asiat perheessäsi pelottavat sinua? Muutos? (AJ)
17. Onko sinulla / onko sinulla ollut huoli jonkun tärkeän ihmisen päihteidenkäytöstä, eli juomisesta, lääkkeiden käytöstä tai huumeidenkäytöstä? Muutos? (SV, AJ)
18. Onko sinulla huoli, että jotakuta tärkeää ihmistä tai sinua satutetaan? (Esim. lyödään tai tönitään). Kerro siitä. (AJ)
19. Kuka lohduttaa sinua, kun olet surullinen? Lohduttavatko eri perheenjäsenet eri tavalla?
20. Millaisia riidat perheessänne ovat? Mitä niissä tapahtuu? (Esim. huudetaanko, satutetaanko jotakuta) (AJ)
21. Miten riita päättyy? Millaista perheessä on riidan jälkeen? (AJ)
22. Koetko, että sinusta tykätään perheessäsi? Muutos? (AJ)
23. Miten teidän perheessä näytetään toisesta tykkääminen? Muutos? (SV, AJ)
24. Huolehditko sinä jostakusta perheenjäsenestä? Miten?

Tulevaisuus

25. Millaisen perheen sinä haluat isona / aikuisena?
(Millainen äiti tai isä sinä haluaisit olla isona / aikuisena? Jatkokys. tarvittaessa)
26. Jos saisit esittää kolme toivomusta liittyen perheeseesi /muihin tärkeisiin ihmisiin,
mitä ne olisivat?
27. Mitkä asiat perheessäsi tekevät sinut onnelliseksi?

Liite 2. Lasten vastaukset kysymykseen: Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia?

Yläkategoria (suluissa mainintojen lukumäärä)	Alakategoria (suluissa mainintojen lukumäärä)
Perheenjäsenten kanssa oleminen ja yhdessä tekeminen (6)	Yhdessäolo koko perheen kanssa (4) Äidin kanssa vietetty aika (1) Isän kanssa vietetty aika (1)
Perheen asioihin vaikuttaminen (3)	Joskus saa mitä haluaa (2) Oman mielipiteen sanominen (1)
Yleinen ilmapiiri (3)	Monet asiat (2) Kotona oleminen (1)

- kaksi lasta ei osannut kertoa, mitkä asiat ovat heidän perheessään mukavia.

Liite 3. Lasten vastaukset kysymykseen: Mitkä asiat ovat perheessasi ikäviä?

Yläkategoria(suluissa mainintojen lukumäärä)	Alakategoria (suluissa mainintojen lukumäärä)
Riidat (6)	Riidat sisarusten kanssa (4) Riidat äidin kanssa (1) Riidat isän luona (1)
Ei voi vaikuttaa omiin asioihin (4)	Epämieluisat säännöt (2) Isä ei ota mielipiteitä huomioon (1) Ei ehdi nähdä läheisiä, vaikka haluaisi (1)
Ei osaa sanoa (3)	Ei tule mieleen (2) ”Kaikki tavallinen” (1)

Liite 4. Koonti lapsen ja vanhemman suhteesta.

Lapsi (pseudon yymi)	Läheisyyst aso		Asumisjär jestely	Etävanh emman tapaamin en	Lohdu ttaja	Myö nt. ja kielt.t ilante et	Pelot ja huolet	Vanhempie n säännöt
	Isä	Äiti						
Jussi	1	1	Äidin luona, vanhemmt asuvat lähekkäin	Myös arkisin	ei kukaan ***			Yhdenmuka iset
Onni	1	1	Äidin luona, vanhemmt asuvat lähekkäin	Myös arkisin	-	+isän kanss a		Yhdenmuka iset
Essi		1	Äidin luona	Isä kuollut	äiti			-
Tanja	1	1	Äidin luona	Myös arkisin	äiti		Isän nuu skan käyttö	Pieniä eroavaisuuk sia suuntaan ja toiseen
Kiia	2	2	Äidin luona	Epäsäännö llinen	äiti	+ ja - äidin kanss a*	Äidin mah dolline n uusi mies	Lähes samat**
Ulla	1, mu tta ulo mpa na	1	Äidin luona	Epäsäännö llinen	äiti	- isän kanss a	Isän luona olemin en, Isän alko holin käyttö	Isän luona vähemmän
Minna	1, mu tta ulo mpa na	3, ulko rajal la	Äidin luona	Epäsäännö llinen	äiti		Isän alkoho lin tai muun päih teen käyttö	Isän kanssa vähemmän
Emmi	1	1	Vuoroasu minen		äiti			Lähes samat
Asta	1	1	Vuoroasu minen		äiti ja isä			Yhdenmuka iset

(jatkuu)

Liite 4. (jatkuu)

Paula	1	1	Vuoroasuminen, kodit lähekkäin		äiti			Isän luona vähemmän
Tiina	2	2	Asuu isän luona	Säännöllinen	äiti ja isä		Äidin ja isän tupakan poltto	Isän luona vähemmän

- * Kiian riidat ovat hyvin arkisista asioista, osoittaa pikemminkin läheisyyttä kuin etäisyyttä?
- ** Kiian vastaukset epäjohdonmukaisia, haluaa vältellä?
- Tyhjät taulukon laatikot: ei vastausta tai en tiedä.
- - Ei kysytty
- *** ilmeisesti ei jaksaa keskittyä nuoren ikänsä vuoksi

Liite 6. Tutkimuskysymykset, teemat ja kysymykset, joilla on saatu vastaus tutkimuskysymykseen.

TUTKIMUSKYSYMYKSET	TEEMA	KYSYMYKSET, JOILLA ON SAATU VASTAUS TUTKIMUSKYSYMYKSEEN	KÄSITTEET, JOITA KÄYTETTY ANALYYSSISSÄ
<p>1. Millainen on vanhempiensa eron kokeneen lapsen perhekäsitys? - Keitä vanhempiensa eron kokenut lapsi kokee perheeseensä kuuluvaksi?</p> <p>Millaisia myönteisiä ja kielteisiä tunteita herättäviä tilanteita lapsi kertoo olevan perheessään?</p>	<p>Lapsen perhe ja perhesuhteet</p> <p>Perheen tunnelma ja tunnesuhteet</p>	<p>Aloitetaan sinun perheestäsi. Keitä siihen kuuluu? Ensimmäisen kysymyksen jälkeen haastattelija ohjeistaa lapsen tekemään sosiaalisen verkoston karttaa Mihin laittaisit heidät tässä verkostokartassa ja miksi? Kerro näistä perheenjäsenistä (Lapsi tekee samalla verkostokarttaa)</p> <p>Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia? Mitkä asiat ovat perheessäsi ikäviä?</p>	<p>Perherakenteet (being family) vs. perhekäytännöt (doing family) Ydinperheelle rakentuva perhekäsitys (closed family boundaries) vs. laajempi käsitys perheestä (open family boundaries)</p>
<p>2. Millaiseksi eron kokenut lapsi kuvailee suhdetta vanhempiinsa?</p> <p>Millä tavoin lapsi viettää aikaansa vanhempiensa kanssa?</p> <p>Mitä lapsi kertoo tunnesuhteestaan vanhempiinsa?</p>	<p>Arki ja rutiinit</p> <p>Perheen tunnelma ja tunnesuhteet</p> <p>Lasten kasvatus, toimijuus, osallisuus</p>	<p>Miten vietät aikaa isän kanssa? Miten vietät aikaa äidin kanssa? Keiden kanssa vietät juhlapäiviä, esimerkiksi syntymäpäiviä, joulua, yms.?</p> <p>Mitkä asiat ovat perheessäsi mukavia? * Mitkä asiat ovat perheessäsi ikäviä? * Minkälaiset asiat perheessäsi huolettavat tai pelottavat sinua? * Onko sinulla /onko sinulla ollut huoli jonkun tärkeän ihmisen päihteidenkäytöstä? eli juomisesta, lääkkeiden käytöstä tai huumeidenkäytöstä? * Kuka lohduttaa sinua, kun olet surullinen? Miten? Miten teidän perheessä näytetään toisista tykkääminen? *</p> <p>Asettavatko eri aikuiset erilaisia sääntöjä?*</p>	<p>Ajankäyttö: Ajan määrä (quantity of time) ja ajan laatu (quality of time)</p> <p>Kiintymys, lämpimyyden</p> <p>kontrolli</p>

*Analyysissä käytetty vain lapsen vanhempiin liittyviä vastauksia